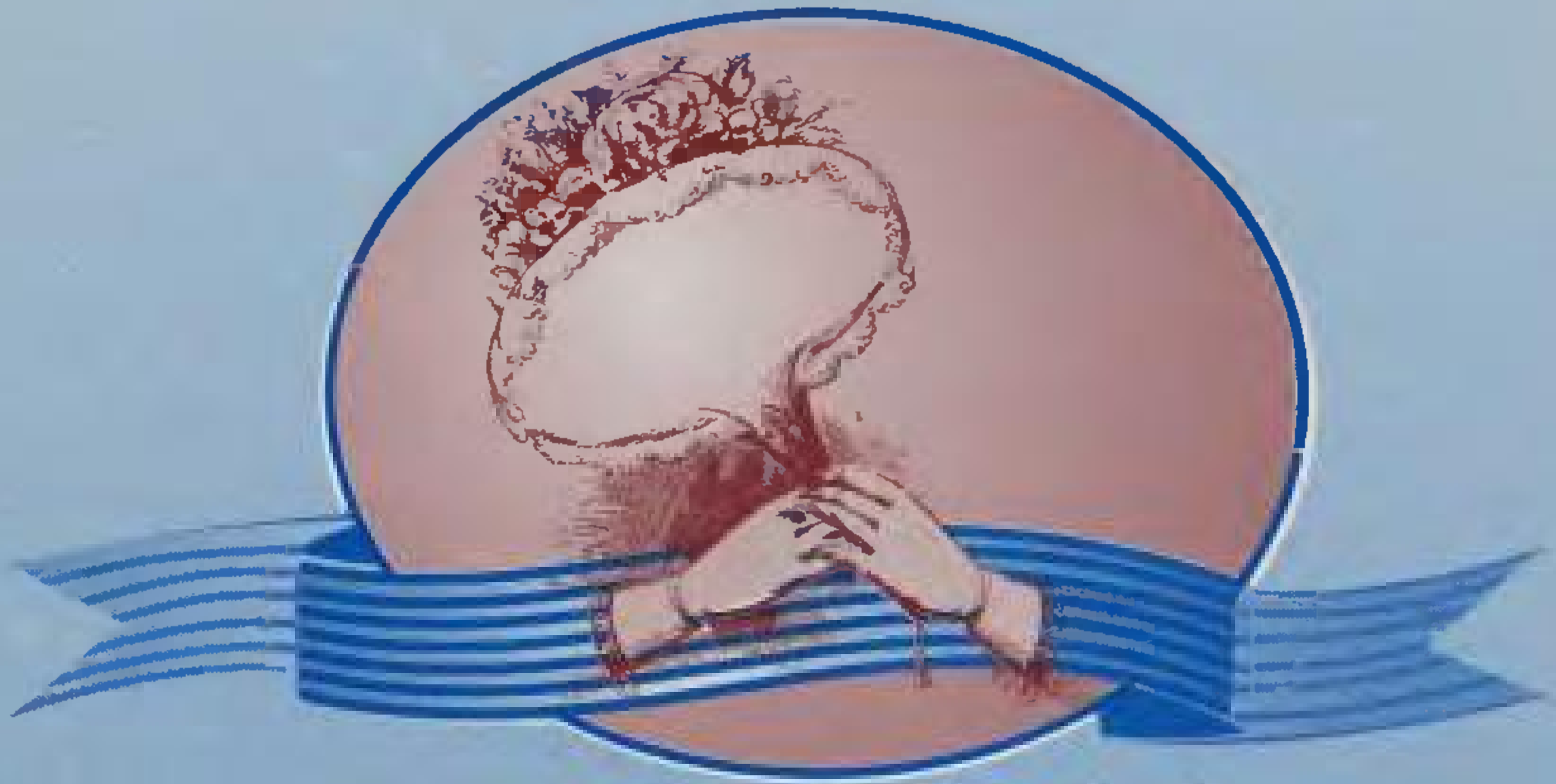

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ Ι. ΣΤΥΛΙΑΔΗ
ΣΥΝ/ΧΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ
ΣΤΑ ΧΩΡΙΑ
ΦΛΑΜΠΟΥΡΟ ΚΑΙ ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ
ΝΟΜΟΥ ΦΛΩΡΙΝΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1993

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ Ι. ΣΤΥΛΙΑΔΗ

ΣΥΝ/ΧΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ
ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ ΣΤΑ ΧΩΡΙΑ
ΦΛΑΜΠΟΥΡΟ ΚΑΙ ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ
ΝΟΜΟΥ ΦΛΩΡΙΝΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1993

Κάθε γνήσιο αντίτυπο υπογράφεται από το συγγραφέα

Για οποιαδήποτε παραγγελία ή πληροφορία απευθύνεσθε
στη διεύθυνση του συγγραφέα

Χαράλαμπος Στυλιάδης
Δημητρίου Μητροπούλου 20
☎ (031) 818 893
546 44 Θεσσαλονίκη

Φωτοστοιχειοθεσία-Εκτύπωση:

Π. ΖΗΤΗ & ΣΙΑ Ο.Ε.

Σόλωνος 79-81

☎ & Fax 825 453, 849 178

542 48 Θεσσαλονίκη

Βιβλιοπωλείο:

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΖΗΤΗ

Αρμενοπούλου 27

☎ 203 720

546 35 Θεσσαλονίκη

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ

Στους προγόνους

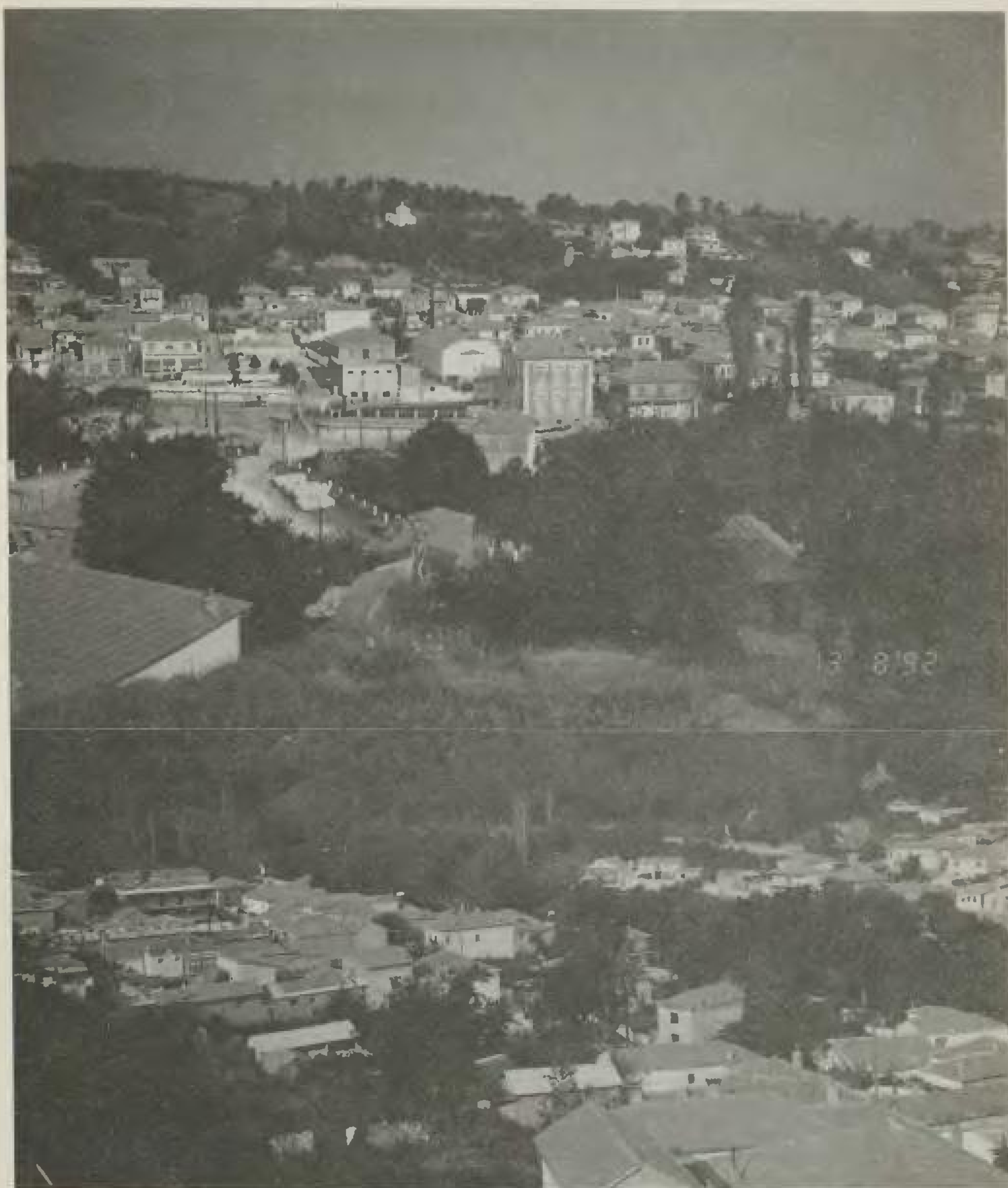
οικιστές των χωριών

Φλαμπύρου - Δροσοπηγής

Μικρή άποψη του νέου χωριού της Δροσοπηγής.
Πάνω της το δασωμένο Αλπικό τοπίο της.

(Φωτ. Αρχείου συγγραφέα)

Γενική άποψη του Φλαμπουρου με τις τρεις συνοικίες του.

(Φωτ. Αρχείου συγγραφέα)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Διαβάζοντας τις γραμμένες με απλότητα αλλά και με βιωμένη γνώση σημειώσεις του κ. Χαραλ. Στυλιάδη για τον παραδοσιακό γάμο στα δύο χωριά του νομού της Φλώρινας, Φλάμπουρο και Δροσοπηγή (συνδέονται μεταξύ τους, γιατί, όπως μας πληροφορεί ο κ. Στυλιάδης, από τη Δροσοπηγή πήγαν και κατοίκησαν τον περασμένο αιώνα το Φλάμπουρο), έκανα ξανά ορισμένες σκέψεις που και άλλοτε έχω κάνει, διαβάζοντας πάλι περιγραφές χωριάτικων παραδοσιακών γάμων.

Δίνεται κατά κανόνα μόνο ό,τι έχει πράγματι σχέση με τη "χαρά", που συνιστά το γεγονός αυτό· και αποσιωπάται πλήρως σχεδόν ό,τι αποκαλύπτει την κοινωνική και οικονομική σύμβαση, που επίσης συνιστά ο γάμος.

Τελικά ανακαλύπτω μια βαθύτερη ανθρωπολογική σημασία στο φαινόμενο αυτής της αφαίρεσης και της σχεδόν μονοσήμαντης προτίμησης, που εκφράζει την τάση να μυθοποιηθεί ό,τι αφενός αποτελεί –προπάντων αποτελούσε– κορυφαίο σημείο της ανθρώπινης σταδιοδρομίας και, αφετέρου, περιβαλλόταν άλλοτε –ακριβώς εξαιτίας της σπουδαιότητάς του– με μιαν εντυπωσιακά παρατεινόμενη επισημότητα και τελετουργικότητα: η κοινωνική μοναδικότητα του γάμου έβρισκε την αντανάκλασή της στην εξαιρετική, αληθινά μοναδική στην έξαρσή της εορταστική πλαισίωση.

Αφηγούμενοι λοιπόν τη γαμήλια τελετουργία, –οι πιο πολλοί ως ανάμνηση μάλιστα: την είχαν βιώσει και στην προσωπική τους ζωή, έτσι και ο κ. Στυλιάδης, ώστε να πρέπει ανάλογα να εκτιμήσουμε και να κατανοήσουμε και το "δραματικό" ενεστώτα που χρησιμοποιεί, –έχουν την παρόρμηση να πλάσουν από τη ζωή τους ένα μύθο. Κάνω αυτές τις σκέψεις και αποδέχομαι πλέον, χωρίς αντιλογία, την "πρόταση" που καταθέτουν αυτές οι περιγραφές. Αντίθετα έχω εθισθεί πια να τις διαβάζω σαν ιστορίες που θέλγουν με τη μαγεία τους, όπου πρέπει να υπολογίσουμε και το παιχνίδι ανάμεσα στα σταθερά τελετουργικά στερεότυπα και στις παραλλάσσουσες από τόπο σε τόπο λεπτομέρειές τους (κάποτε παρεμβάλλονται και περισσότερο δομικά στοιχεία, που επιχωριάζουν σε ορισμένους τόπους).

Διαβάζοντας την ιστορία του γάμου στη Δροσοπηγή και το Φλάμπουρο στάθηκα στον αξιοπρόσεχτο ρόλο των λουλουδιών. Παραθέτω εδώ τις σχετικές ειδήσεις, συγκεντρωμένες, για να μεταδώσω, ίσως, και στον αναγνώστη την αίσθηση της ομορφιάς που δοκίμασα και εγώ, έστω και αν πρέπει να θυμίσω, ότι η λειτουργία των λουλουδιών (όπως και όλων των άλλων στοι-

χείων) στις τελετές του παραδοσιακού γάμου δεν συμπίπτει με ό,τι αισθάνεται ή φαντάζεται ένας σημερινός αναγνώστης: χωρίς διόλου να πρέπει να αποκλείσουμε ολότελα και την αισθητική συμμετοχή των ανθρώπων εκείνων στα δρώμενά τους, οφείλουμε ωστόσο να έχουμε στο νου μας, ότι η χρήση των στοιχείων αυτών πρώτιστα ήταν άλλη: συμβολική ή καλύτερα αναλογική· όπως εκείνο, π.χ. το τριαντάφυλλο, έτσι κι αυτό, δηλαδή το σώμα μου. (Αλλά, θα μου πει κάποιος, αυτές οι αναλογίες και μεταφορές, –από το τριαντάφυλλο στο σώμα μου– είναι ό,τι ποιητικότερο υπάρχει!).

(α) Στο τραπέζι του Σαββατόβραδου πριν από το γάμο οι καλεσμένοι εύχονταν στον νούνο (στον κυρίως κουμπάρο): "να σου ζήσουν, κυρ-νούνε· να σ' αυγατήσει το περιβόλι!". Ο κ. Στυλιάδης εξηγεί: "περιβόλι εννοούν να στεφανώσει κι άλλους". Περιβόλι, λοιπόν, τα στεφανωμένα ζευγάρια και, βέβαια, τα παιδιά που βλαστάνουν, φυτρώνουν από τους γάμους.

(β) Στο ίδιο τραπέζι, όπου χόρευαν και τραγουδούσαν, έλεγαν κι αυτό το τραγούδι (στα αρβανίτικα, μεταφράζει ο κ. Στυλιάδης):

Άιντε σας δούλεψα χρόνο για χρόνο
τριανταφυλλιά μου και βασιλικέ
Εγώ σας αραιοφύτεψα και σεις πυκνοφυτρώσατε
τριανταφυλλιά μου και βασιλικέ.

Παρατηρούμε ότι η μεταφορά (τριανταφυλλιά μου και βασιλικέ) γίνεται κι ένα γύρισμα στο τραγούδι, που δε φεύγει, ακόμα κι όταν η εικόνα του τρίστιχου αλλάξει. Και τότε, όπως θα δούμε, με την ασύμπτωτη προς τις νέες εικόνες φυτομορφική μεταφορά, γίνεται μια τολμηρή (υπερρεαλιστική) υπέρβαση της οπωσδήποτε νοητής (έστω και μεταφορικής) ενότητας του πρώτου τρίστιχου:

Καλέ πώς μας προτίμησε ένα έρημο πουλί
και δεν άφησε σπόρο για σπόρο γι' άλλη μια χρονιά
τριανταφυλλιά μου και βασιλικέ.
Θε να στείλομε διπλόγραφο μέχρι Ευρώπη
να μας στείλει σπόρο για τη χρονιά την άλλη
τριανταφυλλιά μου και βασιλικέ μου.

(γ) Όταν οι συγγενείς της νύφης πηγαίνουν στη βρύση να πάρουν νερό, για να την πλύνουν μ' αυτό πριν την αλλάξουν και τη στολίσουν, τραγουδούν ορισμένα τραγούδια· μεταξύ άλλων και το επόμενο δίστιχο (παρατηρούμε την εμμονή στο τριαντάφυλλο):

- Δώσε μου τη χούφτα σου, τριανταφυλλιά δροσάτη
- Η χούφτα μου κρατάει δαχτυλίδι, τριαντάφυλλο δροσάτο.

(δ) Πηγαίνοντας οι συγγενείς και οι φίλοι του γαμπρού να πάρουν τη νύφη από το σπίτι της, έχουν όλοι κι από ένα λουλούδι στο πέτο και στα χέρια. Μπρος απ' όλους πηγαίνει ένας, ο "χαρικιάρης", με γαρίφαλο στ' αυτί, πάνω σε άλογο, "στολισμένο με λουλούδια και βασιλικό στα χαλινά του, με μια πλόσκα στολισμένη με τριαντάφυλλα και βασιλικό".

(ε) Στο σπίτι της νύφης τους περίμεναν σε παράταξη, στην αυλή. "Όλοι κρατούν στα χέρια διάφορα λουλούδια. Μόλις σμίξουν τα δύο συμπεθέρια, ανταλλάσσουν τα λουλούδια. Π.χ. δίνει ένας του γαμπρού τριαντάφυλλο, παίρνει από το συγγενή της νύφης κλωνί βασιλικό και συνεχίζεται η ανταλλαγή απ' όλους".

(ε₁) Σε μερικά αστεία, που έκαναν κάποιοι "χωρατατζήδες", άντρες αλλά και γυναίκες, αποδίδω σημασία: δείχνουν, έστω και ασύνειδα (και ίσως έτσι το πράγμα γίνεται πιο σημαντικό), ένα είδος, θα λέγαμε, αντιποιητικής παρέμβασης, μιας υπόμνησης, ότι η παρουσία εδώ των λουλουδιών δεν είναι πρώτιστα ποιητική. Αντί, λοιπόν, για τριαντάφυλλο δίνουν ένα πράσο ή τσουκνίδα· "έτσι χωρίς παρεξήγηση γελούν". Ανάλογη συμπεριφορά έχουμε και στην επόμενη περίπτωση.

(στ) Στο τραπέζι του γάμου, και καθώς το γλέντι έχει φουντώσει, "σε κλαδί αγκαθωτό από αγριογορτσά περιποιημένο σε σχήμα και με αιχμηρές μύτες τ' αγκάθια, έχουν μπήξει σ' αυτά κομμάτια μήλου, αχλαδιού, δαμάσκηνου, σύκου, λουκουμιού, ψίχα καρυδιού. Κάθε τρία γεμάτα, έχει κι ένα αγκάθι ελεύθερο, μυτερό. Αυτό το "ομορφοστολισμένο μπουκέτο" προσφέρεται στον καθένα του τραπέζιού και, την ώρα που πάει να πάρει, γυρίζουν επιδέξια το κλαδί και τον αγκυλώνουν με το ελεύθερο αγκάθι. Όσο πιο πολλά τρώγονται, τόσο πιο εύκολα αγκυλώνονται".

(ζ) Επίβουλες γυναίκες μπορούσαν να επιδιώξουν τον "αποδεμό" του συζύγου· το κατόρθωναν αυτό πηγαίνοντας στην ποταμιά και παίρνοντας δύο κλώνους ιτιάς, που τους έδεναν με χόρτο. Για να λυθεί ο αποδεμός, έλυναν τους κλώνους της ιτιάς (ή έδιναν στον άντρα να φορέσει δακτυλίδι πεθαμένου!).

Μ. Γ. Μερακλής

Καθ. Λαογραφίας

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Διαβάζοντας ο αναγνώστης το περιεχόμενο του βιβλίου μου «Λαογραφικά του γάμου κι' άλλα» που αναφέρεται στις δύο κοινότητες Φλαμπούρου-Δροσοπηγής Ν. Φλώρινας, κρίναμε σκόπιμο, να γνωρίσει και την γεωγραφική κατάσταση των δύο χωριών. Επιπλέον την ιστορική προέλευση, την σύσταση και ιδιότητες των ανθρώπων που τα κατοικούν.

Μεγάλη μετανάστευση κατοίκων γίνεται με την καταστροφή της ελληνοβλάχικης πόλης της Μοσχόπολης Ν. Κορυτσάς στη Βόρειο Ήπειρο, που αριθμούσε 60 χιλιάδες κατοίκους. Με την καταστροφή της πρώτη φορά το 1769 και δεύτερη το 1916 από μουσουλμάνους μπέηδες (χαλδούπηδες) ασιατικής καταγωγής, αρχίζουν οι μετακινήσεις των πληθυσμών της.

Συγχρόνως καταστράφηκαν τα μεγαλοχώρια Μπιθικούκι, Νικολίτσα, Ιππισχία (Σίπσκα) με μητρική γλώσσα περισσότερο την ελληνοαλβανική, επίσημη δε την ελληνική. Η διασπορά του συνόλου των κατοίκων αυτών, που έφθανε τις 80 χιλιάδες συντελέστηκε σε διαμερίσματα της κύριας ελεύθερης Ελλάδας.

Μικρό ποσοστό στο νομό Ιωαννίνων, ένα σύνολο στη Δυτική Μακεδονία, Θεσσαλία, Στερεά Ελλάδα μέχρι τα ελληνικά νησιά.

Οι κάτοικοι των δύο χωριών μας στο σύνολο προέρχονται από τον εμπλουτισμό μεταναστών στις μικρές σήμερα κοινότητες Πληκάτη, Θεοτόκο (Φυτόκο π. όνομα), Αετομηλίτσα (Δέντσικο) επαρχίας Κονίτσης και ένα ποσοστό από τη Μοσχόπολη.

Από Πληκάτη πρώτοι μετανάστες έρχονται στο Ν. Φλώρινας το 1841. Φθάνουν σαν μαστόροι (κτιστάδες - πετράδες), κτηνοτρόφοι.

Τοποθεσίες εγκατάστασης

Πρωτοθεμελιώνουν το χωριό Δροσοπηγή (π. όνομα Μπελκαμένη) στα ανατολικά αντερείσματα του υψοδείκτη Βίτσι, σε υψόμετρο 1200 μέτρων σε δασώδη περιοχή, σε Αλπικό τοπίο. Συνεχώς έρχονται μετανάστες από τα ίδια σχεδόν μέρη και το 1940 αριθμεί η κοινότητα 1500 κατοίκους.

Οι κατοικίες είναι με λιθοδομή, στέγες επικαλυμμένες από πλάκες ημιγρανίτη.

Το 1861 τρεις νέοι άνδρες αφήνουν την Δροσοπηγή και έρχονται Ν.Α. αυτής σε τοποθεσία ομαλότερη και υψόμετρο 800 μ. και κτίζουν σε παραγωγί-

κότερη τοποθεσία το δεύτερο χωριό το Φλάμπουρο (π.ο. Νεγοβάνη) Ν. Φλώρινας.

Με τη σταδιακή προσέλευση νέων κατοίκων κυρίως από Πληκάτη, αλλά και άλλα μέρη που προαναφέραμε, κτίζουν με καλή ρυμοτομία σπίτια, δύο πλατείες και πρωτοθεμελιώνουν την εκκλησία το 1871, Σχολεία, που το σημερινό από το 1930 είναι επιβλητικότατο. Το 1940 οι κάτοικοι ξεπερνούν τις 2.000 κατοίκους.

Η Δροσοπηγή το 1943 πυρπολήθηκε από τους Ναζί Γερμανούς. Κτίστηκε σε χαμηλότερη τοποθεσία νέος οικισμός σε υψόμετρο 950 μ.

Ασχολία κατοίκων

Οι περισσότεροι των δύο κοινοτήτων ασχολούνται με την κτιστική, την κτηνοτροφία, οι του Φλαμπούρου με την δενδροκαλλιέργεια και αρκετοί με τα γράμματα, επιστήμονες και υπάλληλοι.

Τα ήθη και έθιμα των δύο κοινοτήτων είναι ταυτόσημα και η παλιά ενδυμασία παρόμοια. Η ίδια τελετουργικότητα του γάμου κι άλλα.

Διακρίνονται για την πιστή αναπαλλοτρίωτη ελληνική συνείδηση οι κάτοικοι των δύο οικισμών. Στάθηκαν κατά τους διάφορους αγώνες εθνικά ελληνικά στηρίγματα στην ακριτική περιοχή με πρωτοπορεία το Μακεδονικό Αγώνα.

Πολλοί κάτοικοι της πόλης Φλώρινας, αρκετών κοινοτήτων του Νομού, ορεινών οικισμών Ν. Καστοριάς, επαρχίας Βοΐου, όπως η Σιάτιστα κι' άλλα χωριά Ν. Κοζάνης, των Γρεβενών και γενικότερα Δυτ. Μακεδονίας, προέρχονται από την ελληνική και Βόρειο Ήπειρο. Τα ήθη και έθιμα όλων των παραπάνω και μάλιστα του γάμου κι' άλλα ομοιάζουν και συμπίπτουν προς τα έθιμα των δύο κοινοτήτων μας¹.

Θεσσαλονίκη 1992

Χαράλαμπος Ι. Στυλιάδης

1. Αρκετά αρβανίτικα τραγούδια κι' ένα στην Κουτσοβλάχικη που τραγουδούσαν στον "παλιό γάμο" τα παρουσιάζω με ελληνικά στοιχεία και τα μετέφρασα στην ελληνική για παραδοσιακούς λόγους. Κυριότερος όμως είναι ο εξελληνισμός των τραγουδιών.

Τ' ΑΡΡΑΒΩΝΙΑΣΜΑΤΑ

Α' Οι προξενιές

Οι προξενιές γίνονταν συνήθως το φθινόπωρο, σαν τέλειωναν οι γεωργικές δουλειές. Άμα τα παιδιά αγόρια-κορίτσια πατούσαν τα 18 και 16 το κορίτσι έπρεπε να τα παντρέψουν. Έθιμο και άγραφος νόμος της παλιάς εποχής. Πιο γρήγορα πιο καλά. "Ή μικρός μικρός παντρέψου ή μικρός καλογερέψ'" συνήθιζαν. Έτσι να μεγαλώσει το σόϊ, να μεγαλώσουν τα χέρια για την παραγωγή.

Την προξενιά την έκαμνε η προξενήτρα, γυναίκα με ειδικά φυσικά και άλλα προσόντα που τ' απόκτησε με την καπατσοσύνη της στο διάβα του χρόνου, τις κοινωνικές επαφές και τα πολλά σοβαρά και χωρατά της λόγια.

Αυτή η γυναίκα που γνώριζε πρόσωπα και πράματα του χωριού, νέους και νέες της παντρείας, πήγαινε σαν να πούμε για κάποια δουλειά στο σπίτι του κοριτσιού, που της έλεγαν οι σπιτικοί του γαμπρού κι' άνοιγε κουβέντα άσχετη, "περί ανέμων και υδάτων".

Με την κουβέντα γύριζε τη συζήτηση βολικά, έπαιρνε την τιμπίδα της φωτιάς και σκάλιζε τα ξύλα, άνοιγε στάχτη και σχημάτιζε σκαλιά σαν σκάλα λέγοντας: "Άϊ να τιμπήσουμε ν' ανεβούμε τα σκαλιά".

Η μάνα του κοριτσιού έμπαινε στο νόημα και την πείραζε πως δεν φρόντισε να της βρει καλό γαμπρό για την κόρη της. Μα κείνη αποκρίνονταν: - "Σ' έχω ένα αγόρι!! Παιδί από σόϊ κι' όμορφο σαν τ' άστρο της αυγής. Κακό μάτι να μη το ιδεί!"

Αν καταλάβαινε η προξενήτρα πως δεν συμφωνούν οι γονείς της νύφης, προφασίζονταν πως δεν ήταν σταλμένη από το σόϊ του γαμπρού. Το έκαμνε από δικό της μυαλό, κι' ότι έκαμνε για το καλό το δικό τους. Όταν το ζήτημα ήταν να προχωρήσει η προξενιά πήγαινε δύο τρεις κι' άλλες φορές.

Αράδιαζε τα καλά φερσίματα του παιδιού, την ομορφιά του, το βιός και την προκοπή του. Με το λέγε-λέγε συμφωνούσαν, έδιναν το "λόγο". Ο λόγος ήταν σχεδόν απαραβάτος. Σε πολύ παλιά εποχή γνωστές μεταξύ τους οικογένειες για να συγγενέψουν νωρίς αρραβώνιαζαν τα παιδιά τους. Από νήπια. Η μετέρα τ' αρσενικού, όταν γεννούσε άλλη κορίτσι πήγαινε κι' έδινε σημάδι στο νεογέννητο. Ένα μετζίτι τούρκικο ασημένιο ή χρυσό κατά τη δύναμη. Το σημάδι αυτό ήταν απαραβίαστο.

Το έθιμο αυτό επικρατούσε και το έζησα μέχρι τα παιδικά μου χρόνια. Τα παλιά χρόνια μέχρι και λίγο μετά το β' παγκόσμιο πόλεμο το Φλάμπουρο δεν έπαιρνε, ούτε σχεδόν —σπάνια ίσως— έδινε κορίτσια σ' άλλα χωριά.

Μόνο με τη Δροσοπηγή (Μπελκαμένη) γίνονταν που είχαν κοινή καταγωγή σαν ηπειρώτες.

Αν έλεγαν πάλι για κανένα κορίτσι απ' άλλο χωριό απαντούσε η μάνα: "Παπούτσ' από τον τόπο σου κι' ας είν' μπαλουμένο".

Κείνα τα χρόνια, επικρατεί ακόμα σήμερα, αν δεν συγγένευαν με γάμους ή κουμπαριές, είχαν το έθιμο τ' αδέρφωμα. Το Πάσχα, Δεύτερη Ανάσταση ή άλλες γιορτές, όσοι ήθελαν να συγγενέψουν πήγαιναν στην εκκλησία. Έσκυβαν γύρω-γύρω με τα κεφάλια κάτω από το Βαγγέλιο, κι' ο παπάς τους έζωνε με την Αγία Ζώνη, γίνονταν πνευματικά αδέρφια με την ευλογία της εκκλησίας. Ακόμα και κορίτσια γίνονταν μ' αγόρια "αδελφωμένα" και νοματίζονταν "σταυραδέρφια".

Υπήρχαν στο Φλάμπουρο και Δροσοπηγή σπάνιες περιπτώσεις, που οι νέοι δεν εύρισκαν κορίτσι στο χωριό. Διάλεγαν νύφη ξενοχωρίτσια. Τέτοιες ευκαιρίες για το νυφοδιάλεγμα των κοριτσιών ήταν τα πανηγύρια κι' οι γάμοι.

Στην περίπτωση αυτή δεν ήταν προξενήτρα, αλλά άντρας προξενητής. Ο ξενομερίτης άντρας πιο εύκολα γύριζε χωριό σε χωριό από την γυναίκα προξενήτρα και δεν υποψιάζονταν εύκολα οι περίεργοι για την αποστολή τους. Η αποστολή γίνονταν με τάμα, ένα ζευγάρι παπούτσια ή χρήματα.

Σε χωριά των Γρεβενών στα πολύ παλιά χρόνια κι' αργότερα καλοί προξενητάδες ήταν οι ραφτάδες. Ήσαν έλεγαν φοβεροί παραμυθάδες, τραγουδιστάδες, γυναικάδες, καταφερτζήδες, τέλειοι προξενητάδες¹.

Σπάνιες περιπτώσεις στο Φλάμπουρο ήταν που οι νέοι χωρίς αρραβώνα και προξενητή εφάρμοζαν το έθιμο με την θέληση των δύο νέων αλληλοαπαγωγής (κλεψιάς). Ποτέ όμως το έθιμο της βίαιης απαγωγής. Στην πρώτη περίπτωση η κοπέλα νύχτα ξεγλιστρούσε στο σκοτάδι από την πόρτα ή το παράθυρο και την περίμενε ο νέος.

Αμπαρώνονταν στο σπίτι του γαμπρού και περίμεναν, να ησυχάσουν τα πράγματα μέχρι να συγκατανέψουν οι γονείς του κοριτσιού. Αλλιώς έφευγαν σ' άλλο μέρος κρυφά, χάνανε τα ίχνη τους μία βδομάδα, δέκα μέρες, σε κάποιο φιλικό σπίτι του γαμπρού και με το χρόνο γίνονταν και τα στεφανάκια. Τέτοιος γάμος δεν θεωρούνταν τίμιος, χωρίς την κανονική διαδικασία.

1. Κώστα Καραπατάκη: Ο ΓΑΜΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΙΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΑΘΗΝΑ 1976 σελ. 22.

ΠΡΟΞΕΝΗΤΑΔΕΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΧΩΡΙΩΝ ΜΑΣ

Τα χωριά μας Φλάμπουρο και Δροσοπηγή, που είναι συγγενή, ομόγλωσσα και ομότροπα, έχουν και τα δύο την προέλευση των κατοίκων από την Ελληνική Ήπειρο και την Βόρεια και με τη σειρά προέλευσης των κατοίκων κτίστηκαν στα μέσα του 19ου αιώνα.

Η Δροσοπηγή κτίστηκε το 1841 και θεωρείται μητρόπολη για το Φλάμπουρο, γιατί από τη Δροσοπηγή ξεκίνησαν τρεις νέοι την εποχή τους, αγόρασαν την έκταση της γης με το δάσος και θεμελίωσαν με ωραίους σχεδιασμούς δρόμους και πλατείες το χωριό.

Έρχονταν στη συνέχεια από την Ήπειρο πάντοτε οι επόμενοι κάτοικοι και δημιουργήθηκε ανθούσα κοινότητα με την οικιστική, κοινωνική, θρησκευτική, εκπαιδευτική ζωή.

Στα δύο χωριά, όπως ήταν επόμενο, επεκράτησε σχεδόν αποκλειστική επιμιξία, τόσο την εποχή της Τουρκοκρατίας, αλλά και αργότερα. Επόμενο ήταν, ότι, αν και η απόσταση των δύο χωριών μεταξύ των, ήταν ολίγων χιλιομέτρων, χρειάστηκε όμως για την επικοινωνία, για την εξεύρεση γυναίκας, για νέο που δεν είχε καταφέρει, να τη βρει στο χωριό του, κάποιος προξενητής.

Την εποχή του παλιού γάμου στη Δυτ. Μακεδονία, όπως είπαμε κατάλληλοι προξενητάδες ήσαν οι ραφτάδες και μπαλωματάδες. Γυρολόγοι στα χωριά για δουλειές στο επάγγελμά τους, εύρισκαν χρόνο με τα πολλά λόγια, τα παρατραβηγμένα ψέματα, να ταιριάζουν και ζευγάρια για γάμο.

Στη Δροσοπηγή ήταν νέος φερμένος από την ελληνική Ήπειρο, δημιούργησε στο χωριό οικογένια ο Μιλτιάδης Ιωάν.Φερφέλης.

Κύριο επάγγελμα είχε του πρακτικού κτηνιάτρου. Γυρίζοντας την άνοιξη-καλοκαίρι από χωριό σε χωριό γιάτρευε τα μεγάλα ζώα όπως **σακαή** (φυματίωση) αλόγων, **κατεβασιά** (είδος κήλης), μεγάλων ζώων, που την γιάτρευε με σκορδοστούμπι ανακατωμένο με άλεσμα από ψάρια.

Μουνούχιζε (αφαιρούσε τα γεννητικά όργανα ζώων) άλογα, δαμάλια, βουβάλια, γουρουνόπουλα. Έπαιρνε φρέσκο αίμα πίσω από την οπλή του ζώου. Επειδή γυρόφερνε σε πολλά χωριά Φλώρινας - Καστοριάς, το ευκαιριακό επάγγελμα του προξενητή είχε ευρύτερη περιφέρεια. Ξέφευγε από το έθιμο της επιμιξίας μεταξύ των δύο χωριών μας.

Έτσι η δράση του περιορίζονταν σε ζευγάρια όχι πολύ νεανικά και ταιριαστά. Προξένευε π.χ. κουτσό νέο με φτωχιά κοπέλλα που απόμενε στο χωριό της ανύπαντρη.

Έπαιρνε την εντολή του νέου από το χωριό του με μειωμένες σωματικές

ιδιότητες. Στ' άλλο χωριό εύρισκε τη μάνα του κοριτσιού και της έλεγε: "Σας βρήκα γαμπρό ... νέο, όμορφο και νοικοκύρη με βιός ..." . Με το λέγε, λέγε, πες, πες, με τα πολλά πενέματα και παραμύθια έκαμνε την αγουρίδα μέλι!.

Επιδίδονταν βέβαια και μ' άλλες προξενιές, χήρον άντρα με χήρα, η μεγαλοκοπέλλα και κάπου-κάπου νεαρά ταιριασμένα ζευγάρια. Έπαιρνε τότε για αμοιβή από τον υποψήφιο γαμπρό ένα ζευγάρι παπούτσια καινούργια – μάλιστα και υψηλά μποτίνια– και από της νύφης την οικογένεια ύφασμα για παντελόνι και μάλλινες κάλτσες πλεχτές στα χέρια γυναικών.

Παραβρίσκονταν και στο γάμο ο προξενητής Μιλτιάδης κρατώντας το "Φλάμπουρο" καβάλλα στ' άλογο πρώτος στη γαμήλια πομπή.

Ο Φερφέλης Μ. πρόσφερε καλές υπηρεσίες στο Μακεδονικό Αγώνα για την ελευθερία της Μακεδονίας. Στους πανελλήνιους πίνακες αγωνιστών αναγράφεται ως πράκτορας Γ τάξης με αριθ. 1118/A.N. 76/1936, Φλώρινα.

Νεότερος προξενητής από το Φλάμπουρο ο Κώστας Νικ. Γκούρης έχει ταιριάσει αρκετούς δευτεροπαντρεμένους άλλων χωριών και Φλαμπούρου. Το παλιό εθιμικό με την αποκλειστική επιγαμία των δύο χωριών που προαναφέραμε, το έχει ξεπεράσει κι' ο νεότερος προξενητής.

Οι επιτυχίες του ήταν να ζευγαρώνει σε δεύτερο γάμο μεσήλικες ακόμη και νεότερους, άντρες και γυναίκες, που ατύχησαν στον πρώτο. Φλαμπουριώτες χήρους αλλά κι' άλλων χωριών πάντρεψε με γυναίκες χήρες.

Το διακρίνει πολυλογία και διαθέτει πειστικότητα, το συνομιλητή του τον κάμνει να ευθυμήσει με τα χωρατά του, λογάς άφθαστος. Κατάλληλα κι επιδέξια ο λόγος του γίνεται παραμύθι και με την ασεμνολογία του (σόκιν) διηγείται διάφορα ευθυμόλογα περιστατικά, ώστε οι συνομιλητές του αισθάνονται ευχάριστα και ξεσπούν σε γέλια με κέφι και χαχανητά. Σε στιγμή κατάλληλη αραδιάζει τα χαρίσματα, σωματικά και ψυχικά, την καλή κατάντια κι εργατικότητα υποψηφίου και γυναίκας.

Αμοιβή του παπούτσια ή και άλλα δοσίματα από το γαμπρό, ρουχισμός κι άλλα από πλευράς της νύφης.. Κεράσματα κρασιού και τσίπουρο πολλά!. Δυνατή κρασοκανάτα! ...

Προικιά ή προίκα. Κάθε μάνα για τα προικιά της κόρης έπρεπε από πολύ νωρίς να ετοιμάζεται. Ο χρόνος από τον αρραβώνα μέχρι το γάμο δεν έφθανε, ήταν μικρός. Έτσι για να κάνει την κόρη της καλή και προκομένη νοικοκυρά έπρεπε να τη μάθει πολλά πράγματα. Δεν υπήρχε τότε βιομηχανία παρά η σπιτική οικοτεχνία, αυτή να τα ετοιμάσει.

Να μάθει λοιπόν η μάνα τη νέα να γνέθει στη ρόκα, το τσικρίκι, να λαναρίζει το μαλλί, να υφαίνει στον αργαλειό, να πλέκει, να λευκαίνει τα πανιά και να ξέρει να δουλεύει την πρώτη ύλη των ντόπιων μαλλιών.

Τις χειμερινές νύχτες τις περνούσε στο νυχτέρι, υφαίνοντας στον αργαλειό, κεντώντας, πλέκοντας. Από μικρό μάθαινε όλες τις δουλειές.

Να ξέρει ρόκα κι' αργαλειό να ξέρει να υφαίνει.

Ο γαμπρός τέτοια περίμενε απ' τη νύφη. Το πιο αναπτυγμένο είδος χειροτεχνίας ήταν το κέντημα. Μαξιλαροθήκες από χασέ ή μάλλινες για στρωσίδια, σινδόνια, πεσκίρια, προσόψια, χειρομάντηλα, όλα τα κεντούσε η νέα φιστόνι με χρωματιστές κλωστές.

Τα χρώματα μάλλινων βελεντζών, γιδόμαλλα σκεπάσματα "πορκοβάτσια" όλα ανεξίτηλα, που βαφές και χρωματισμοί είχαν βάση ρίζες, χόρτα, φύλλα και κλαδιά δέντρων. Γίνονταν η νοικοκυρά τέλειος βαφέας. Αρκετές μητέρες μάθαιναν τα κορίτσια να πλέκουν το γαϊτάνι. Δύσκολη κι επιτήδεια δουλειά.

Σε μια ξύλινη πελεκητή από άντρες σκάφη που την στήριζαν όρθια με τη ράχη έξω κλώθανε το γαϊτάνι. Στη πάνω άκρη είχε ένα καρφί και απ' αυτό κρεμούσαν μάλλινες κλωστές 6-8 αράδες. Π.χ. 4 δεξιά 4 αριστερά. Σε κάθε κλωστή ήταν κρεμασμένο ένα ξύλινο κοπανάκι που σ' αυτό η κλωστή ήταν κουβάρι σαν στο αδράχτι. Η τέχνη και δεξιοτεχνία που τα δάχτυλα των χειρών έπαιρναν τα δεξιά κοπανάκια και τα πήγαιναν αριστερά, κι αυτά δεξιά και πάλι δεξόξερβα σταυρωτά και με την γρηγοράδα και δεξιοσύνη πλέκονταν το γαϊτάνι.

Στο χωριό Καλλονή Γρεβενών τραγουδούν:

Δέντρο είχα στην αυλή μου
για παρηγοριά δική μου.
Κόρη κάθονταν στον ίσκιο
κι' έπλεκε χρυσό γαϊτάνι.
κι' άγουρος την τριγυρνούσε
και μον' την παρακαλούσε.

Πλέξτο κόρη μ' το γαϊτάνι
κι' άλλον νιό να μη το δώσεις
μόν' εμένα το λεβέντη,
να το βάλω στο σπαθί μου,
να το χαίρετ' η ψυχή μου.

(Συλλογή Κ. Καραπατάκη)

Η προίκα είχε σαν βάση τα παλιά χρόνια μια καλοφτιαγμένη ξύλινη μεγάλη κασέλα (σεντούκι). Σ' αυτήν τοποθετούσαν το ρουχισμό. Την προίκα αποτελούσαν φουστάνια παραδοσιακά του τόπου καλοραμένα με σούρες πολλές πίσω, πολλά ολομέταξα με 2-3 σειρές λωρίδες στο κατωφούστανο από μαύρο βελούδο, ποδιές άσπρες ή χρωματιστές μεταξωτές, στολισμένες στο κάτω άκρο με κορδέλλα επίσης –μέχρι το 1930-1940 και τσιπούνια– κε-

ντημένα με μεταξωτές κόκκινες κλωστές και γαϊτάνια από επιδέξιο άντρα ράφτη –τον τερζή– από ύφασμα μάλλινο υφαντό στον αργαλειό λόγω των κλιματολογικών συνθηκών, κάλτσες μάλλινες πλεχτές, μεσοφόρια από ψιλό μάλλινο ύφασμα, ποκαμίσες από χασέ άσπρο, παπλώματα 1-2, μαξιλάρια και μαξιλαροθήκες, φλοκάτες κόκκινες ή άσπρες, κιλίμια 1-2 μάλλινα υφαντά με τους τοπικούς παραδοσιακούς αργαλειούς και άλλα στρωσίδια. Μαζί με την ατομική της προίκα και τα δώρα του γαμπρού, πεθερού-πεθεράς, και συγγενών μέχρι τα πρωτοξάδελφα του γαμπρού όλα σε ρουχισμό που μοιράζονται ξημερώματα μετά το τραπέζι της Κυριακής προς Δευτέρα στο σπίτι του γαμπρού μετά την τελετή της σκέψης.

Η περιγραφείσα παραπάνω προίκα ήταν αρκετά δαπανηρή, όταν ένα τσιπούνι καλοφτιαγμένο κόστιζε περισσότερο από ένα ακριβό γυναικείο παλτό.

Για το νυφικό –λέμε– ραμμένο παραδοσιακά ήταν ολομέταξο ύφασμα με προέλευση τη Βιέννη το λεγόμενο "ατλάζι". Ο πλουσιότερος πατέρας της νύφης έδινε 1-3 χρυσές ντούμπλες Αυστριακές με χρυσή καδένα κρεμαστές και τις φορούσε τις επίσημες γιορτές.

Ακίνητο, χωράφι-λειβάδι αν είχε ο πατέρας έδινε στην κόρη μετά το γάμο 5-10 χρόνια αργότερα. Σπίτι σαν προίκα δεν δίδονταν ποτέ στο Φλάμπουρο και μέχρι σήμερα –με λίγες εξαιρέσεις.

Εικόνα 1

Κατάλοιπο υδρομύλου στην παλιά Δροσοπηγή με τη νεροτριβή που γινόταν νέο ξάσμα-ξάσπρισμα στις βελέντζες της προίκας. (Μύλος Γιάννη Στύλου)

ΓΑΜΟΣ

Τα έθιμα αυτά που περιγράφουμε σύμφωνα με την εθιμική λαογραφική σειρά, αφορούν την παλιά εποχή που αρχίζει με την παράδοση της εποχής της Τουρκοκρατίας, για τη Δυτική Μακεδονία, με οριοσταθμό την εποχή μέχρι 1940-1950.

Στα επόμενα χρόνια μέχρι τουλάχιστο αρχές της τελευταίας δεκαετίας του αιώνα μας τα έθιμα κατά βάση διατηρούνται, αλλά περιορίζονται αισθητά, απλοποιούνται σύμφωνα με το ρυθμό της ζωής από τα κοινωνικά, πολιτιστικά, συγκοινωνιακά, οικιστικά δεδομένα της σύγχρονης εποχής.

Πρωταρχικός πυρήνας για το γάμο στα παλιά χρόνια ήταν η οικογένεια, το "σόϊ"¹, με πολύ μεγάλη σημασία για τη συγκατάθεση για γάμο.

Το "σόϊ" καθόριζε την οικογένεια της μέλλουσας νύφης. Έπρεπε πρώτα να δώσει τη συγκατάθεση ο πατέρας του νέου κι οι γέροντες συγγενείς. Αν μείνουν σύμφωνοι τότε μια γεροντότερη γυναίκα επισκέπτεται μυστικά και το ανακοινώνει στην οικογένεια της νύφης.

Όταν έχει οριστικοποιηθεί η συγκατάθεση, οι συγγενείς του γαμπρού πηγαίνουν για γνωριμία στο σπίτι της νύφης.

Τότε οι γονείς της νύφης και γαμπρού αλλάζουν "σημάδια" συνήθως κέρματα χρυσά Γαλλικό χρυσό εικοσόφραγκο ή κοινά νομίσματα. Την ημέρα που αλλάζουν τα δαχτυλίδια στο σπίτι της νύφης έχουν μαζευθεί συγγενείς του. Η μητέρα της τοποθετεί τα δαχτυλίδια αρραβώνα σε μία άσπρη καθαρή πετσέτα. Στις 4 άκρες της πετσέτας έχει ρίξει ρίζι και όλοι οι συγγενείς ρίχνουν χρήματα ή και άλλο είδος δώρα για τη νύφη.

Περιποιούνται στο σπίτι της νύφης τους συμπεθέρους με τραπέζι, που κυριαρχούν οι λαγγίτες και άλλοι μεζέδες και πίνουν μπρούσικο κρασί. Ακολουθούν τραγούδια και χορός.

Πριν διαλυθούν τα συμπεθέρια κερνούν οι συγγενείς της νύφης το γαμπρό χρήματα και δώρα σε ρουχισμό η πεθερά κ.λπ.

Την περίοδο της μνηστείας αν σκοτωθεί ή πεθάνει ο μνηστήρας, τότε δεν επιτρέπεται να τον κλάψει η νύφη στο σπίτι του. Μπορεί όμως να την παντρευτεί αν υπάρχει ο β' γιός.

1. Στη Μάνη, η πιο κατάλληλη νύφη θεωρείται εκείνη η νέα, που έχει πολλά αρσενικά αδέρφια. Στο Φλάμπουρο ισχύει, όταν όλη η οικογένεια, επομένως και τ' αδέρφια της νύφης διακρίνονται για το ήθος και την εργατικότητα. Να και το δίστοχο:

Εγώ ήμουν Πούλια τ' ουρανού
πούχα τους πέντε αδερφούς

Αναρ. Κουτσιλιέρη

Ελλην. Λαογραφική Εταιρεία Αθήνα 1960.

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΕΣ ΓΑΜΟΥ

Στα ημιορεινά Φλάμπουρο και Δροσοπηγή το πρώτο έθιμο προετοιμασίες είναι η Κυριακή 15 ημέρες πριν το γάμο. Νέοι συγγενείς και φίλοι του γαμπρού με μεγάλα και μικρά ζώα, άλογα, γαϊδουράκια ανεβαίνουν στα ψηλώματα του δάσους και από τα κατακείμενα ξηρά ξύλα, με προτίμηση κλαδιά οξυάς που βρίσκονται σε προσηλιακά μέρη κατάξερα και κοκκινωπά από τις ηλιαχτίδες και τον καύσωνα τα μαζεύουν.

Περασμένα χρόνια συγγένησες του γαμπρού ζαλικώνονταν τα ξύλα στο δάσος με τριχιά και επέστρεφαν στο χωριό τραγουδώντας του γάμου τραγούδια.

Οι νέοι φορτώνουν 15-20 φορτία και με τη σημαία, το Φλιάμπουρο μπροστά γυρίζουν στο χωριό χαρούμενοι και με γαμήλια τραγούδια. Τα κατάξερα ξύλα τα ξεφορτώνουν στην αυλή του σπιτιού του γαμπρού. Με τα ξύλα αυτά θα γίνουν όλες οι εργασίες του γάμου. Θα ψήσουν στους εγχώριους κάθε σπιτιού φούρνους τα γαμοκούλουρα, τα φαγητά των πολλών τραπεζιών, θα ζεστάνουν νερά για το πλύσιμο των δοχείων που θα χρησιμοποιηθούν κ.λπ.

Είδα στη σύγχρονη μηχανική εποχή δύο γεωργικά αυτοκίνητα φορτωμένα με τα ξύλα αυτά και στο προηγούμενο να κυματίζει η σημαία σε πομπή.

Ημέρα γάμου γίνεται πάντοτε Κυριακή επίσημη τελετή και η στέψη. Φυσικά η διάρκεια της τελετουργίας άρχιζε και εξακολουθεί μέχρι τις ημέρες μας, όπως θα αναφέρουμε και τελειώνει τυπικά την Τετάρτη μετά την Κυριακή στέψης.

Προτιμότερη εποχή φθινόπωρο μετά τις συγκομιδές και τα καλύτερα σφάγια, το δέσιμο των κρασιών και του τσίπουρου, αλλά και χειμώνα ή άνοιξη. Οι παλιότεροι γέροντες απόφευγαν την εποχή του καλοκαιρινού καύσωνα.

Την Τετάρτη βράδυ πριν την Κυριακή στέψης γυναίκες στο σπίτι του γαμπρού αφού στουμπίσουν τα ρουβίθια, προετοιμάζουν το προουζύμι για τα γαμήλια ψωμιά. Τα γαμοκούλουρα που ζημώνονται με τη ρουβιθιοζύμη ψήνονται την Πέμπτη με αλεύρι άσπρο κοσκινισμένο με τη ψιλή σίτα (κλεισάρα) είναι μεγάλα και προορίζονται για το κάλεσμα του νούνου (κουμπάρου), παπά και παράνυμφου, καθώς και για τα τραπέζια των καλεσμένων στο γάμο.

Την Παρασκευή βράδυ σε συγέντρωση πάντοτε στο σπίτι του γαμπρού γίνεται η τελετή του μπαϊρακιού. Μετά κρατούν την Ελληνική Σημαία δύο άντρες παράνυμφοι-βλάμηδες τοπικά στη Δυτ. Μακεδονία. Στη Μάνη λέγονται **κόζουνες** οι πρωτοξάδελφοι του γαμπρού. Οι γυναίκες τραγουδούν:

Κέρνα νούνε κέρνα - κέρνα στο μπαϊράκι
βάλε το χεράκι, ρίξε το φλουράκι.

Κέρνα πατέρα κέρνα στο μπαϊράκι
βάλε το χεράκι, ρίξε το φλουράκι.

Εικόνα 2

Υποψήφιος γαμπρός (Σπ. Ν. Γιώγκος) υψώνει στο σπίτι του το "Φλιάμπουρι"
την Παρασκευή βράδι.

Το ίδιο δίστιχο τραγουδιστά το επαναλαμβάνουν με τη σειρά για όλους τους συγγενείς ονομαστικά, πατέρα-μητέρα γαμπρού και με τη σειρά συγγένειας όλους τους παρευρισκόμενους. Όλοι ρίχνουν στο μπαϊράκι νομίσματα, που είναι έσοδα του παράνυμφου. Έπειτα στήνουν τη σημαία στο κοντάρι, βάζουν στα τρία άκρα του πάνω σταυρού τρία μήλα, τη στολίζουν με βασιλικό και άλλα λουλούδια και ο γαμπρός τη στηρίζει με το κοντάρι σε μέρος του εξώστη του σπιτιού. Είναι η τελετουργία αυτή σημάδι, ότι αρχίζει η χαρά του γάμου στο σπίτι.

Τότε οι γυναίκες τραγουδούν ένα τοπικό τραγούδι επίκαιρο. Στην επίκληση του τραγουδιού, ο γαμπρός με μια καραμπίνα ρίχνει τρεις τουφεκιές στον αέρα !!!

Να το τραγούδι στην Ελληνοαλβανική.

Ίπ - λιάρτ - δε - μ - λιάρτ

ορ ντιάλι - μπέη

Πα - να - ίθ - δε ννι - ντιφέκ

ορ - ντιάλι - μπε

Ττ - ντ - γκιόν - μικεσία

ορ - ντιάλι - μπε

Ττ - να - βίνν - με κανίσκε

ορ - ντιάλι - μπε

Με - κανίσκε - εδέ - με ντασς

ντιάλι - μπέη

Με - νν - ντασς - λεσς - μ - νταύσς.

Ελεύθερη απόδοση στα ελληνικά

Ανέβα πάνω και πιο πάνω παιδί μου μπέη
βρόντισε και μιά τουφεκιά παιδί μου μπέη,
ν' ακούσουν οι φίλοι μας παιδί μου μπέη,
να μας έλθουν με τα δώρα παιδί μου μπέη,
με κανίσκι και μ' ένα κριάρι παιδί μου μπέη
με κριάρι μεταξόμαλλο.

Ενωρίτερα την Τετάρτη πριν πιάσουν τα ρουβίθια, συγκεντρώνονταν οι κοπέλες συγγενείς και φίλες της νύφης στο σπίτι της, για το γραφικό –παραδοσιακό έθιμο του γάμου– τα γνωστά "κινιάσματα".

Αγόραζαν από μαγαζιά της πόλης "τ' αχτάρικα" ρίζα χόρτου που λέγεται "κινά ή κουνά". Την κοπάνιζαν και την έλυωναν σε ζεστό νερό κι' έπαιρνε το κόκκινο χρώμα για το βάψιμο της νύφης. Το τοποθετούσαν σε πιάτο και τα παλιά χρόνια της έβαφαν τα μαλλιά πυρόξανθα. Τότε έβαφαν τα μαλλιά, έστω τ' ακρινά και πολλά κορίτσια φίλες-συγγενείς της.

Το ίδιο έθιμο γίνονταν την ίδια μέρα και στα κορίτσια συγγένισσες του

γαμπρού στο σπίτι του.

Το Σάββατο το πρωί γίνεται το κάλεσμα για το τραπέζι του Σαββατόβρα-
δου. Από τις δύο πλευρές του γαμπρού και νύφης για ξεχωριστά τραπέζια
και γλέντια στα σπίτια τους. Παιδιά ηλικίας 10-14 χρονών γίνονται ομάδες
μέχρι 6-8 η κάθε μία. Είναι καλοντυμένα και το μεγαλύτερο κρατά την πλό-
σκα με κρασί στολισμένη με βασιλικό και άλλα λουλούδια. Άλλο παιδί
κρατά την κατάσταση με τα ονόματα των συγγενών και φίλων για το τρα-
πέζι. Ανοίγουν κάθε θύρα και προβάλλει η νοικοκυρά ή άνδρας αν δεν
απουσιάζει. Πίνουν λίγες γουλιές κρασί από την πλόσκα και εύχονται:

– "Να ζήσουν! Στεργιωμένα!!" . Δίδουν τότε φιλοδώρημα σε χρήμα.

Η θέα της ομάδας των καλεστών παιδιών είναι γραφική, με τα χαρού-
μενα πρόσωπα. Φορούν δε στο λαιμό ειδικά άσπρα γαμήλια μανδήλια.

Το πρωί του Σαββάτου σφάζουν στα δύο σπίτια τα σφαχτά. Μοσχάρια,
αρνιά ή ζυγούρια. Το Σαββατόβραδο γίνεται το τραπέζι όλων των συγγενών
και φίλων στο σπίτι του γαμπρού και χωριστά στο σπίτι της νύφης όλων
όσους κάλεσαν τα παιδιά το πρωί.

Τα δύο σπίτια καλοστρωμένα περιμένουν τους καλεσμένους. Οι γονείς
του γαμπρού υποδέχονται με χαρά τους δικούς τους και της νύφης όμοια.

Εικόνα 3

Παιδιά "καλεστές" από το σόϊ του γαμπρού προσκαλούν το Σάββατο
και την Κυριακή πρωί για την τελετή στέψης

(Φωτ. αρχείου συγγραφέα)

Εικόνα 4

Παιδιά "καλεστάδες" από το σόϊ της νύφης προσκαλούν το Σάββατο και την Κυριακή πρωϊ για την τελετή στέψης

(Φωτ. αρχείου συγγραφέα)

Τα όργανα του γαμπρού που έχουν συμφωνηθεί από 15-20 ημέρες ενωρίτερα είναι: κλαρίνο, βιολί, κορνέτα, νταούλι.

Με τους ήχους των τραγουδιών, που αντιλαλούν βράδυ σ' όλο το χωριό ενώ ακολουθεί η παρέα γαμπρού και φίλων του, πηγαίνουν πρώτα στο σπίτι του παρακούμπαρου και τον προσκαλούν με πομπή. Δεύτερη πομπή τώρα που είναι και ο παρακούμαρος με τη μουσική να προηγείται, επισκέπτονται το σπίτι του νούνου. Εδώ τα όργανα παίζουν ένα-δύο τραγούδια και με την επιβαλλομένη τιμή, οδηγούν τον κουμπάρο στο σπίτι του γαμπρού με τελετουργική πομπή. Με τον ερχομό του νούνου αρχίζει επίσημα ο γάμος και έχει το γενικό πρόσταγμα. Κάθε κουβέντα του είναι νόμος του γάμου. Στρώνουν τραπέζι! ...

Στρώνανε στενόμακρη μεσάλα στα μέτρα των διαστάσεων του οντά καθισμένοι σταυροπόδι. Το νούνου και παρακούμπαρο και παπά τους κάθιζαν σε μάλλινα μαξιλάρια. Σε χωριστά δωμάτια άνδρες-γυναίκες. Πάντοτε πρωτοκαθεδρία ο νούνος και άρχιζε το σερβίρισμα.

Τα νεότερα χρόνια χρησιμοποιούν τραπέζια με σύγχρονα τραπεζομάν-

δηλα και καρέκλες. Σερβίρουν νεαρά παιδιά συγγενείς 20-30 χρόνων. Τα φαγητά είναι συνήθως φθινοπωρινά. Κοτόσουπα πρώτα, κρέας μοσχάρι μαγειρεμένο με καλά υλικά με πατάτες, ή ψητό στο φούρνο, το μαγειρεμένο με ρίζι ή λάχανο. Τυριά φέτα άφθονα, πιπεριές ψημένες με λαδόξιδο, μεζέδες από συκοτάκια, γλυκάδια. Το κρασί προσφέρεται σε ειδικά λαγίγια πήλινα επιχρισμένα. Πρώτος πίνει από το λαγίσι ο νούνος και η νούνα δίπλα του. Εύχεται: –"Στεργιωμένα, να μας ζήσουν, να προκόψουν!..." Οι άλλοι απαντούν:

–"Να σου ζήσουν κυρ νούνε. Να σ' αυγατίσει το περιβόλι". Περιβόλι εννοούν να στεφανώσει κι άλλους..

Ο νούνος όλο διατάζει με ελαφρό χαμόγελο τους σερβιτόρους, που φορούν όλοι ειδική ποδιά που έχει ετοιμάσει το σπίτι. Τρώγουν και πίνουν καλό μπρούσκο κρασί Αμυνταίου, Ξυνού-Νερού.

Μόλις αποφάνε όλοι, φωνάζει ο νούνος με τον αρχισερβιτόρο τα όργανα. Το πρώτο λάλημα-τραγούδι είναι το –**νομπέτι**– που ο κλαρινίστας δείχνει όλη την τέχνη του. Το τραγούδι αυτό δημιουργεί **ατμόσφαιρα**. Έπειτα αρχίζουν χοροί, που πρώτος το σέρνει ο νούνος που τον κρατά με μαντήλι στον τσάμικο χορό, αν τον προτιμά αυτόν το χορό, ο πάπος του γαμπρού, ακολουθεί ο πατέρας του και άλλοι συγγενείς. Οι χοροί στο γάμο είναι ο τσάμικος, συρτός, μπεράτικος, το μετρίσι (στα τρία βήματα), ο χασάπικος που προτιμούν οι νέοι.

Τα νεότερα χρόνια στους χορούς σμίγουν και οι γυναίκες. Το δεύτερο χορό σέρνει ο πάπος ή ο πατέρας του γαμπρού, μετά τον άλλο η μητέρα του. Όλοι χορεύουν με τη σειρά συγγένειας. Δεν μπορεί π.χ. ο πρωτοξάδελφος γαμπρού να προηγηθεί του θείου κ.λπ.

Στο σπίτι της νύφης γίνεται το τραπέζι με την ίδια σειρά και πάντοτε με όργανα. Κι' εδώ υπάρχουν σερβιτόροι, νέα συγγενικά παιδιά. Ένας γεροντότερος συγγενής κάνει τον τελετάρχη. Το Σαββατόβραδο στο σπίτι εδώ της νύφης, καθώς έρχονται οι συγγενείς, τους υποδέχονται οι γονείς της φέρνοντας μαζί τους και τα δώρα, διάφορα είδη οικιακής χρήσης κ.λπ. καθώς και μια μεγάλη κουλούρα συνήθως ρεβιθένια.

Στο τραπέζι του Σαββάτου πριν τους χορούς ή στα διαλείμματά των, τόσο στο σπίτι του γαμπρού, όσο και της νύφης στο Φλάμπουρο και Δροσοπηγή τραγουδούν γυναίκες κι άντρες τέτοια τραγούδια: 1. Αρβανίτικο.

Επο - ατιέ - λιάρτ - μπούμπου
 πο - ν - γκούρι - μπάρδ,
 ντι - θλλντζα να κάνν - ντάλλ.
 Επο - γιού - θλλντζα επο - γκα - να - ίνει
 τ' - ουρδρόνι - τ - να - βίνει
 βέρρ - δε - ρακί - το - του - στρώημ - τ - πίνει.

Ελεύθερη απόδοση στην ελληνική γλώσσα:

Καλέ, εκεί πάνω μπουμπού,
 εκεί στην άσπρη πέτρα,
 δύο πέρδικες περπατούν με χάρη.
 Καλέ σεις περδικούλες από που μας είσθε;
 Σας προσκαλούμε να μας 'ρθείτε
 Κρασί και ρακί θα στρώσουμε να πιείτε.

Επίσης το παρακάτω με κόψιμο και ίσοφωνής Αρβανίτικο μ' ελληνική γραφή.

Έπο - στ - πουνόβα μοτ - εδέ ν-μότ
 τρανταφύλλ ορ - μποζουλιόκ.
 Ούν - τόδα ραλλ - τι - μ - ντόλε πλιότ
 τρανταφύλλ ορ μποζουλιόκ.
 Έπο τσναμπουσούα νιε ισκρέτ - ζόκ
 τρανταφύλλ ορ μποζουλιόκ.
 Πο σναλιά φαρ-φαρ δε πρ μοτ

Τριανταφύλλορ μποζουλιόκ
 Τ-ντ-ργκόϊμ κάρτ-κάρτ-ν. Ευρώπ
 τνα ντργκόϊν φαρρ δε π-ρ μότ
 τρανταφύλλ ορ - μπο ζουλιόκ.

Απόδοση στα Ελληνικά:

Άιντε σας δούλεψα χρόνο, για χρόνο
 τριανταφυλλιά μου και βασιλικέ.
 Εγώ σας αραιοφύτεψα και σεις πυκνοφυτρώσατε
 τριανταφυλλιά μου και βασιλικέ.
 Καλέ πως μας προτίμησε ένα έρημο πουλί
 και δεν άφησε σπόρο για σπόρο γι' άλλη μια χρονιά
 τριανταφυλλιά μου και βασιλικέ.
 Θε να στείλομε διπολόγραφο μέχρι την Ευρώπη,
 να μας στείλει σπόρο για τη χρονιά την άλλη
 Τριανταφυλλιά μου και βασιλικέ μου.

Έθιμο κόκκορα

Όταν μετά τα μεσάνυχτα περασμένη ώρα κι αφού έχουν χορέψει όλοι με τη σειρά συγγένειας κι έχει ξεφαντώσει το κάλεσμα, ακολουθεί άλλο γραφικό έθιμο. Μεγάλη παρέα με το γαμπρό, παρακούμπαρο, που συνήθως είναι νέοι και νέες, αλλά και μεσήλικοι πάλι σε πομπή με τα όργανα να προηγούνται και ο κλαρινίστας ανεβάζει τους ρυθμούς των ήχων με συνοδεία όλο το μουσικό συγκρότημα και αντιβοά το χωριό από χαρούμενα τραγούδια νυχτερινές ώρες, έρχονται στο σπίτι της νύφης.

Γνωρίζει το έθιμο και περιμένει η νυφοπαρέα. Έχουν κι εδώ στο σπίτι της νύφης ξεφαντώσει από χορούς και τραγούδια, τους υποδέχονται με καλωσορίσματα κι ευχές.

Κάθονται οι επισκέπτες στα ειδικά στρωσίδια σταυροπόδι. Έχουν τοποθετήσει στις στρωμένες μεσάλες στραγάλια, σταφίδες κι άλλους ξηρούς καρπούς, φαγητά όχι γιατί έχουν δειπνήσει στο σπίτι του γαμπρού.

Πρωταρχικά κερνούν λουκούμια με τη σειρά όλους. Τρώνε συνέχεια ξηρούς καρπούς και πίνουν τσίπουρο ή το μπρούσικο κρασί.

Ξεγλιστρούν απαρατήρητα 2-3 νέοι επιτήδειοι του γαμπρού και πηγαίνουν στο κοτέτσι του σπιτιού όπου "κλέβουν" 2-3 πετεινάκια. Η πεθερά του γαμπρού προσφέρει στον παρακούμπαρο το μεγαλύτερο και καλύτερο κόκκορα.

Η συνήθεια, να παίρνουν κρυφά από το κοτέτσι πετεινάκια επικρατεί σαν εξυπνοζαβολιά, οπότε επεκτείνεται ομαδικά και εξαφανίζουν τα μικρά πιατάκια, τσιγαροθήκες, σταχτοδοχεία τοποθετώντας τα στις τσέπες οι περισσότεροι χαρουμενογελαστάδες.

Στο δρόμο στην επιστροφή στο σπίτι του γαμπρού χτυπούν με την παλάμη τον μεγαλοκόκκορα, που ξεφωνίζει ανήσυχος στη νυχτερινή σιωπή, ώστε οι χαρούμενοι γαμήλιοι νυχτοπερπατάδες αγουροξυπνούν τους παρόδιους.

Με τα 3-4 αυτά κοκκόρια και άλλα που έχει ετοιμάσει η οικογένεια του γαμπρού τα βράζει και μαγειρεύει η πρωτομαγείρισσα τη κοτόσουπα και τα κρέατά τους τα σερβίρουν στους καλεσμένους στο τραπέζι, που ακολουθεί λίγο πριν το μεσημέρι της Κυριακής πριν ντυθεί γαμπρός ο νέος.

Μετά το ξεπροβόδισμα της παρέας του γαμπρού με τον κόκκορα οι γαμήλιοι συγγενείς της νύφης ξεκινούν σχεδόν όλοι για την εξωτερική βρύση του χωριού πριν τις αυγές, να πάρουν σε ένα καλογανωμένο μεγάλο δοχείο (γκιούμι) νερό της βρύσης για το πλύσιμο της νύφης πριν αλλάξει και ντυθεί επίσημα για τη γαμήλια στέψη. Όταν φθάσουν στη βρύση όλοι οι γαμήλιοι συγγενείς τραγουδούν τα παρακάτω τραγούδια:

Στο πρώτο αμέσως τραγούδι στο χώρο της βρύσης γίνεται τραγουδιστά στιχομυθία βλάμη (παρακούμπαρου) βλάμισας (παρακουμπάρας) και νύφης στα κουτσοβλάχικα:

		Ελληνική παράφραση:
– Βλάμης:	Ούμπλε σορ	– Γέμισε αδερφή
– Βλάμισα:	Βερσ φράτε	– Άδειασε αδερφέ
Δύο μαζί:	Σιδιμάιτ' αλικριπάτε a	– Να δώσομε νερό στην παραδιψασμένη
– Βλάμισα (στ' όνομα νύφης):	Νούνισέτε, νούνι φόμε	– Δεν διψάω, δεν πεινάω

Στα χωριά μας Φλάμπουρο και Δροσπηγή που ήταν παλιά δίγλωσσα υπήρχαν και μερικές οικογένειες που ομιλούσαν στο σπίτι την κουτσοβλάχικη. Για να ικανοποιείται και το γλωσσικό αίσθημα των ολιγάριθμων αυτών οικογενειών επικράτησε το έθιμο, να τραγουδιέται στη βρύση αυγές το παραπάνω στην κουτσοβλάχικη γλώσσα γαμήλιο τραγούδι.

Επίσης, όταν από εξωτερική βρύση παίρνουν νερό για γαμπρό ή νύφη τραγουδούν:

1. Α. κανν - ουγ - ατα - κρόνιετ,
Μόϊ τζίκ - ε - Μπεράτιτ - τ,
λεβέντη Σταμπόλτ (δύο φορές)
Ούγ - κάνν - ένν - σκάνν -
μόϊτζικ - ε - Μπεράτιτ - τ
λεβέντη - Σταμπόλτ (δύο φορές)
2. – Νμ - με - γκρούσν - τν.
ορ τρανταφύλλ με βέζς
– Νν - γκρούσν - μπάη - ουνάξ
ορ - τράνταφύλλ - με βέζς.

Ελληνική απόδοση:

1. Τρέχουν νερό αυτές οι βρύσες καλή μου από το Μπεράτι
λεβέντη εσύ από την Πόλη;
Νερό έχουν, δοχεία δεν έχουν καλή μου απ'το Μπεράτι
λεβέντη εσύ από την Πόλη.
2. Δώσε μου με τη χούφτα σου τριανταφυλλιά δροσάτη (δύο φορές)
Η χούφτα μου κρατάει δαχτυλίδι τριαντάφυλλο δροσάτο (δύο φορές)

Το παραπάνω πρώτο τραγούδι είναι πολύ φανερό κατάλοιπο Τουρκοκρατίας. Ολοφάνερα οι Έλληνες υπόδουλοι τονίζουν τη φήμη των πόλεων Μπερατίου και Κων/πολης. Στη συνείδηση και το ένστικτο των ραγιαδων κυριαρχεί το γκρέμισμα του δυνάστη και την ελευθερία.

Την Κυριακή πρωί η ομάδα των καλεστάδων παιδιών κύρια του γαμπρού προσκαλούν με τη πλόσκα και την κατάσταση περισσότερους συγγενείς και φίλους, αυτή τη φορά μόνο για την τελετή της στέψης. Μετά πάλι τη στέψη προσκαλούν μόνο όσοι θα παραστούν στο μεγάλο τραπέζι το βράδυ της Κυριακής στο σπίτι του γαμπρού. Κυριακή πριν το μεσημέρι τα όργανα πάλι επισκέπτονται με πομπή τον παρακούμπαρο ή βλάμη και μετά συνέχεια το σπίτι του νούνου και με τιμές το φέρνουν σε πομπή στο σπίτι για το μεσημβρινό τραπέζι με την κοτόσουπα κ.λπ. και για την στέψη.

Πριν στρώσουν το μεσημβρινό τραπέζι πάντοτε πρώτος ο νούνος και η νούνα, ο βλάμης και άλλοι συγγενείς "εν οργάνοις" πηγαίνουν στη βρύση του χωριού να πάρουν νερό για το λούσιμο του γαμπρού. Σε χωριά του Βοΐου-Σιατίστης τραγουδούν, γιατί όπως είπαμε οι ρίζες των κατοίκων βρίσκονται στην Ήπειρο.

Εικόνα 5

Ο υποψήφιος γαμπρός καθώς σε πομπή γεμίζει δοχείο με νερό από βρύση του χωριού την Κυριακή πρωί πριν τη στέψη.

(Φωτ. Λαογραφ. Μουσείο Π.Μ.Σ.Φ. Ανήκει Πέτρο Οικονομίδη).

Για στάξε, βρύση, μια φορά, για στάξε τρείς ή πέντε
να πάρ' ο Γιάννης μας νερό, να λούσει τα μαλλιά του.

Επιστρέφουν στο σπίτι του γαμπρού με το δοχείο (γκιούμι) γεμάτο νερό.
Λούζουν το γαμπρό, ο βλάμης και οι άλλοι παρακούμπαροι να ρίχνουν νερό
στο λιγένη.

Στο Φλάμπουρο δεν βρήκα σχετικό τραγούδι να τραγουδούν την ώρα που
πλένεται ο γαμπρός.

Στο Κριμίσι Βοϊού και σ'άλλα χωριά του, που τα έθιμα πολλά συνταιριάζουν
τραγουδούν:

Λούζεται τ' αρχοντόπουλο σ' ένα χρυσό λιγένη.
Η πάπια φέρνει το νερό κι η χήνα το σαπούνη,
κ' η αδερφή η αγλήγορη φέρνει χρυσό μαντήλι.

Πλένεται και ξουρίζεται από το μπράτιμο
που κάθεται σ' ένα κάθισμα

Στο Φλάμπουρο τραγουδούν όταν ξουρίζεται:

1. Με γκαντάλε μπρίσκουν ώ μπερμπέρ ώ!
μος μ πρέζς μουστάκεν ώ μπερμπέρ ώ!
σε μ συμπτός φάκεν ώ μπερμπέν ώ!

Το τραγούδι αυτό σ' ελεύθερη παράφραση:

Σιγά σιγά το ξύρισμα ώ! μπαρμπέρι ώ!
μη μου κόψεις το μουστάκι ώ! μπαρμπέρι ώ!
και μ' ασχημίσεις το μάγουλο ώ! μπαρμπέρι ώ!

2. Η μητέρα του επεμβαίνει και τραγουδά:

Μ μπλιάκ μορ μπίρ μ μπλιάκ
κούρτ σκόει την μπρίσκου ν' φάκε...!

Της μητέρας λέγει:

Σα να γέρασες παιδί μου, μου γέρασες!
που πέρασε το ξυράφι στο μάγουλό σου!

Η επίκληση τραγουδιστά της μητέρας είχε την έννοια, ότι οι νέοι πριν
παντρευτούν συνήθως δεν ξουρίζονταν, είχαν το πρόσωπο χνουδωτό παρ-
θένο.

Καθώς πλένεται ο γαμπρός και ξουρίζεται από το μπράτιμο, που κάθεται
σ'ένα κάθισμα ακολουθεί το ντύσιμο των ρούχων, που η μητέρα του έχει
ετοιμάσει μ' επιμέλεια και τα έχει απιθώσει σ' ένα μεγάλο πανέρι. Ακόμα

Στόλισμα της νύφης

Την Κυριακή πρωί στολίζουν στο σπίτι της τη νύφη. Συγγενικά κορίτσια αφού πρώτα έχει πλυθεί με το νερό που φέρανε από την εξωτερική βρύση της φορούν καινούργιο καθαρό υποκάμισο μακρύ από χασέ, η πιρκάλ. Αν είναι χειμώνας της φορούν ψιλό μισομάλλινο μεσοφόρι. Της φορούν το ατλάζινο μεταξωτό φόρεμα από ύφασμα εισαγωγής από Βιέννη. Έχει χρώμα συνήθως σκούρο μπλέ πλουμιστό από σχέδια με μεγάλα τριαντάφυλλα. Είναι γιαλιστερό και της δίνει χάρη και φανταστική εμφάνιση. Σε λίγες περιπτώσεις άλλες προτιμούν βελούδινο ύφασμα σε ρουμπινί χρώμα πρώτης ποιότητας επίσης εισαγωγής από Ευρώπη.

Τη στολίζουν με τέλια, που είναι άσπρες λεπτές ή ασπροκίτρινες μεταλλικές μακριές κλωστές. Της βάζουν τη σκέπη από τούλινο ύφασμα και τα τέλια κρέμοντα δεξόξερβα μέχρι λίγο κάτω από τη μέση της.

Κατόπιν της δένουν την ποδιά άσπρη με σούρες και δαντέλλα με φιόγκους στις δύο άκρες της, πλουμιστή στο κάτω μέρος.

Σημασία έχει η ζώνη που της δένουν στη μέση. Είναι λωρίδα 6-7 εκατοστά φάρδος και μήκος περισσότερο από 1 μέτρο περίπου με φούντες στις δύο άκρες. Έχει τα χρώματα της Ελληνικής σημαίας –λωρίδες άσπρες-μπλέ– σύμβολο ελληνικότητας επί τουρκοκρατίας και την ονόμαζαν "Μωρέ" γιατί την έφεραν από το Μωριά. Τραγουδούν τα κορίτσια συγχρόνως που τη στολίζουν. Στα χωριά του Βοΐου (από συλλογή Φώτη Παπανικολάου), τραγουδούν τα παρακάτω:

Κόρη μ' και τί στολίστηκες κόρη μ' τι αρματώθεις;
σαν το πουλί την άνοιξη π' αλλάζει τα φτερά του;
– Καιρός μ' ήρθε να στολιστώ καιρός μ' ήρθε ν' αλλάξω.

Μιά λιγερή στολίζονταν την Κυριακή το γιόμα.
Έχει μαλλιά τετράξανθα στις πλάτες της ριγμένα,
που τα χτενίζουν άγγελοι με τα χρυσά τους χτένια.

Οσ' άστρα είν' στον ουρανό και φύλλα είν' στα δένδρα
τόσα φλωράκια ξόδεψα, κόρη μου, για τ' εσένα.
Κι' ακόμα δε σε λόγιασα κι' έχω καρδιά καμένη.

Στο Φλάμπουρο από αυτήν την ώρα η νύφη έχει ετοιμαστεί και τοποθετεί τα χέρια της στη μέση με τις παλάμες τη μιά στην άλλη και λυγίοντας τη μέση προσκυνά. Της έχουν βάλει αρώματα την ξακουστή λεβάντα, που από το μπουκαλάκι ρίχνουν στο κεφάλι και στα χέρια σ' όλα τα κορίτσια. Από την Κυριακή πρωί οι συγγενείς της νύφης φορούν στο λαιμό άσπρα τούλινα μαντήλια που τα τοποθετεί η μητέρα της αφού έχει φορέσει η ίδια πρώτα

και ο πατέρας της νύφης, παπούς, γιαγιά. Το ίδιο έχει κάνει και η μητέρα του γαμπρού σ' όλους τους κοντινότερους συγγενείς, σημάδι χαράς, που άρχισε επίσημα ο γάμος.

Οι γονείς της νύφης, πάπος, γιαγιά προηγούνται και αρχίζουν και χαιρετούν τη νύφη. Τη φιλούν στο μέτωπο πατέρας, πάπος και στα μάγουλα η μητέρα και άλλες συγγενείς γυναίκες και της προσφέρουν νομίσματα οι άντρες, ο πατέρας και ο πάπος χρυσό νόμισμα και η νύφη προσκυνά και τους φιλά δεξόξερβα και το χέρι.

Άλλο επίκαιρο τραγούδι:

Μιά λυγερή στολίζεται απ' το πρωί ως το βράδυ
βάνει τον ήλιο πρόσωπο και το φεγγάρι στήθη
και το καθάργιο αυγερινό, βάζει δαχτυλίδι.

Και παίρν' έναν ανήφορο στη μάνα της πηγαίνει

– Κόρη μ' γιατί ήρθες μοναχή, δίχως άντρα κοντά σου;

– Μάναμ' τον άντρα π' έδωσες δεν κάνει για τ' εμένα

Ο άντρας ξέρει γράμματα παπάς θέλει να γίνει

και παππαδιά δε γένομαι, τα μαύρα να φορέσω;

Δυτικής Μακεδονίας-Γρεβενά

Το προσκύνημα ή "**καμάρωμα**", όταν γίνεται με χάρη είναι προτέρημα της νύφης. Βαδίζει αργά με σεμνότητα. Δεν ανασηκώνει τα βλέφαρα, δεν πρέπει να δείχνει σημεία ζωής, διότι την κατακρίνουν και οι γαμήλιοι συγγενείς και οι ξένοι φιλοθεάμονες.

Στα χωριά μας οι γυναίκες λένουν και την εξής παροιμία-έκφραση:

"Ας γίνω και μια φορά νύφη και ξέρω τώρα πως να προσκυνώ!..."

Το τελετουργικό που στολίστρες κοπέλλες ντύνουν τη νύφη και της τοποθετούν τη σκέπη με τα τέλια συμβολίζει την λησμονιά και την αλλαγή του ψυχικού κόσμου της νύφης, που αφήνει την κοριτσιίστικη ζωή και θα μεταπηδήσει στη ζωή της παντρεμένης γυναίκας.

Στου γαμπρού το σπίτι μετά τις διαδικασίες που αναφέραμε όλοι οι συγγενείς και φίλοι του σε γαμήλια πομπή με το γαμπρό με το λουλούδι στο πέτο καθώς και ο νούνος και ο παρακούμπαρος με ίδιο λουλουδάκι ξεκινούν, να πάρουν τη νύφη. Προηγούνται τα όργανα και ακολουθεί το συμπεθεριό.

Προηγείται όμως όλων ένας νέος καβαλάρης με το άλογο στολισμένο και με λουλούδια και βασιλικό στα χαλινά του και κόκκινη φλοκάτη στο σαμάρι που καβαλικεύει. Ο καβαλλάρης κρατεί τη στολισμένη με βασιλικό και τριαντάφυλλα πλόσκα είναι "**ο σαρικιάρης**", που με το γαρίφαλλο στ' αφτί δίνει το χαρούμενο τόνο στην πομπή. Ακολουθεί το "**Φλάμπουρο-Σημαία**" που την κρατεί απ' το κοντάρι ένα νεαρό παιδί.

Εικόνα 6

Γαμήλιος πομπή με το "φλάμπουρο" - σημαία και το "σχαρικιάρη" καβαλλάρη με τη πλόσκα να προηγείται

(Φωτ. Λαογρ. Μουσείου Π.Μ.Σ. Φλάμπουρου. Ανήκει αρχείο Γεωργ. Ν. Θωμαΐδη).

Με τη συνοδεία γαμπρού ακολουθεί πρώτος ο γεροντότερος θείος του, που κρατεί το χιμπέ (δισάκι μάλλινο καρωτό) όπου είναι τα παπούτσια του γαμπρού για τη νύφη.

Καθώς προχωρεί η πομπή –άνδρες-γυναίκες– τραγουδούν πρώτο το παρακάτω τραγούδι:

Αρβανίτικο με ελληνικά στοιχεία.

Κροτσάσινν - σοκάκτ - μούϊ

κροτσάσινν - αλίκετ

– Πα - ντιλ - ν - πεντζέρε μούϊ

τ - σικόςς μπαντίλλ

– Πο - κτα - μπαντίλτ - π - ρ - μούα - κε - βίννι

Με - σκαλτ - λιάρτ - νν - μπαλκόνν - μου - γκίνν

Πετζέρετ - τ - λιάρτα - τ - μ - σκολίνν

– Ντίλ - μούϊ - τσούπε - ν - νες - μπιέρου - μεμαρτίνν

– Τ - μ - θάετ - κράου - ν - νε - κουρτ - βράςς μπαντίλλ.

Μου - γκίνν - ν - νε - μου - γκίνν.

Απόδοση στην ελληνική

- Βροντούν οι δρόμοι βροντούν οι πέτρες.
- πλησιάζουν μάνα μ' πλησιάζουν!
- Βγές στο παραθύρι να ιδείς το λεβέντη.
- Αυτοί οι λεβεντονιοί σε μένα πως έρχονται,
με ψηλόσκαλα στο μπαλκόνι μ' ανεβαίνουν
τα ψηλά μας παραθύρια θα τα ξεκολλήσουν.
- Βγές κόρη της μάνας ρίξε τους με μαρτίνι. (όπλο)
- Να ξεραθεί ο ώμος μου μάνα αν σκοτώσω τον καλό μου,
πλησιάζουν μάνα μ' πλησιάζουν!...

Στο παραπάνω τραγούδι οι συμπέθεροι με το γαμπρό που έρχονται ομαδικά και η μητέρα της κόρης την προτρέπει πρώτα να βγεί να ιδεί το νέο. Εάν έχουν όμως σκοπό με σκάλες ν' ανεβούν στο παραθύρι να το ξεκολλήσουν και να τη χάσει το πατρικό σπίτι, τους θεωρεί "ξένους". Έτσι τώρα τη συμβουλεύει να τους πυροβολήσει με το μαρτίνι (παλιό όπλο της εποχής). Η κόρη όμως αρνείται και θέλει το νέο άντρα!

Πως περιμένουν την πομπή του γαμπρού

Στο σπίτι της νύφης όλοι οι συγγενείς της περιμένουν το γαμπρό κι όλη την πομπή σε παράταξη έξω στην αυλή. Δεξιά σε γραμμή οι άνδρες, αριστερά τα ίδια οι γυναίκες. Όλοι κρατούν στα χέρια διάφορα λουλούδια. Το ίδιο κρατούν λουλούδια και οι συγγενείς του γαμπρού. Μόλις σμίξουν τα δύο συμπεθέρια με τη σειρά γυναίκες άνδρες με τις απαραίτητες ευχές αλλάζουν μεταξύ τους τα λουλούδια. Π.χ. δίνει ένας του γαμπρού τριαντάφυλλο πέρνει από το συγγενή της νύφης κλωνή βασιλικό και συνεχίζεται η ανταλλαγή λουλουδιών από όλους σ' ένα γραφικό κι αρκετά όμορφο έθιμο. Μερικοί χορατατζήδες άντρες αλλά και γυναίκες προσφέρουν στο συμπεθεριό ένα π.χ. φύλλο πράσου ή τρυφερή τσουκνίδα. Έτσι χωρίς παρεξήγηση γελούν. Το γραφικό αυτό έθιμο συμβολίζει την συμφιλίωση των συμπεθερών που συγγενεύουν.

Όλοι οι επισκέπτες κάθονται σταυροπόδι σ' ένα-δύο δωμάτια.

Μόλις καλοκαθήσουν αρχίζουν οι ευχές: Πρώτα ο πάπος της νύφης, ή ο μεγαλύτερος θείος της, με τη σειρά ο πατέρας της, η μητέρα της κ.λπ. παρουσιάζονται στην είσοδο του δωματίου και εύχονται:

– "Καλώς ήλθατε συμπέθεροι, να μας ζήσουν, με καλή τύχη! Όπως επιθυμεί καθένας να χαρεί".

Περνούν τουλάχιστο δέκα συγγενείς κι εύχονται. Απαντούν οι επισκέπτες με κατάλληλες ευχές. Έχουν στρώσει σταφιδοστραγάλια και τους κερνούν λουκούμια. Σαν ζεσταθεί η ατμόσφαιρα τραγουδούν, οι επισκέπτες γνωστό

στο πανελλήνιο τραγούδι:

Σ' αυτό το σπίτι πούρθαμε κέρνα μας κέρνα μας
πέτρα να μη ραγίσει, άηντε να κερνάς να καλοπερνάς.
Να ζήσει η νύφη και ο γαμπρός κέρνα μας κέρνα μας,
να ζήσουν να γεράσουν άηντε να κερνάς, να καλοπερνάς.

Σ' άλλα μέρη Δυτ. Μακεδονίας τραγουδούν:

Αητός ήρθε και κόνεψε
μέσα στις νύφης τον οντά,
και την τρυγόνα γύριψε
και θέλει να την πάρει
– Κι' άϊ τι γυρεύουν τα παιδιά
μωρ' συμπεθεριά;
– Σαλάτα με μαρούλη
ρακή μεταβρασμένη.

Η γιαγιά ή η μητέρα της νύφης με τη σειρά έρχονται στην κόχη του δωματίου που στέκεται όρθιος ο γαμπρός με τους παραστεκόμενους και τον χαιρετούν. Το φιλεί πρώτα η γιαγιά ή η μητέρα της, του δίνουν από ένα νόμισμα (παλιότερα χρυσό εικοσόφραγκο) και τον κρεμούν στον ώμο μεταξωτό τυλιγμένο στο μάκρος μαντήλι.

Οι άλλες γυναίκες συγγενείς το φιλούν στο μάγουλο, του δίνουν νομίσματα και του κρεμούν στον ώμο μεταξωτά μαντήλια, κάλτσες. Στο τέλος κρατεί στον ώμο το μεταξωτό μαντήλι της πεθεράς μέχρι την Κυριακή βράδυ.

Το συμπεθεριό (συγγενείς γαμπρού) στο διάστημα αυτό έχει βγει στον οβορό του σπιτιού και πρώτος ο νούνος με το **μπαϊράκι** στο χέρι σέρνει το χορό με τα όργανα να παίζουν. Σέρνουν κι άλλοι του γαμπρού με τη σειρά το χορό και πάντοτε κρατεί ο πρώτος το **μπαϊράκι**.

Ετοιμασία της νύφης - αποχαιρετισμός

Η νύφη έτοιμη σε όλα στην αγκωνή του δωματίου της, την περιτριγυρίζουν ανύπαντρες κοπέλλες καινεαρές παντρεμένες, περιμένει το ξεκίνημα. Έρχεται πρώτος στον οντά της ο παρακούμπαρος με τα παπούτσια του γαμπρού στο χέρι. Της φορεί τα παπούτσια αυτά να κάνει ποδαρικό. Μετά με τη σειρά, όπως και στο χαιρετισμό γαμπρού, αλλ' εδώ και γυναίκες συγγενείς της την αποχαιρετούν.

Τώρα αποχαιρετά με λυγμούς πρώτα τον πατέρα της, που το φιλεί σταυρωτά στα μάγουλα, κατόπιν φιλά το χέρι του που την ίδια στιγμή της δίνει το νόμισμα, μπορεί να είναι και χρυσό. Το ίδιο με δάκρυα αποχαιρετά τη μητέρα της που φιλιούνται σταυρωτά και της δωρίζει νόμισμα. Προσκυνά με τα βλέφαρα κατεβασμένα, όλους τους συγγενείς, που την αποχαιρετούν και τη φιλούν και δέχεται τα φιλοδωρήματα. Μία έμπιστη φίλη-συγγενής, μαζεύει τα νομίσματα και τα δένει με κόμπο σ' ένα μαντήλι, δωσίματα για τα πρώτα έξοδά της σαν παντρεμένη.

Οι κοπέλλες που τη στόλισαν κι άλλες γυναίκες τραγουδούν στο Φλάμπουρο και Δροσοπηγή συγκινητικά τραγούδια με τα λόγια του, αλλά περισσότερο με τον ήχο, το ύφος και τον ίσιο της συνοδείας. Παραθέτω το παρακάτω τραγούδι μαζί με την ελεύθερη παράφραση:

Φλιουτουρόβε δε - να - σκόβε, μούι θλλντζα
 μπαμπάνν - νουκ - ε - κουητόβε μούι θλλντζα
 Φλιουτουρόβε - δε - να - σκόβε μούι θλλντζα
 ντάντον - νούκ - ε - κουητόβε μούι θλλντζα.

Απόδοση στα Ελληνικά:

Φτερούγισες και μας έφυγες γλυκειά μας πέρδικα
 τον πατέρα σου δεν το σκέφτηκες γλυκειά μας πέρδικα
 – Φτερούγισες και μας έφυγες καλή μας πέρδικα,
 τη μητέρα σου δεν τη σκέφτηκες καλή μας πέρδικα

Σ' άλλα μέρη του Βοΐου Κοζάνης και τη Δυτική Μακεδονία τραγουδούν:

Χαιρέτα και τη μάνα σου
 κι' άϊ πάηνε κι' άϊ πάηνε!
 Χαιρέτα τον πατέρα σου
 κι' άϊ πάηνε κι' άϊ πάηνε!
 Χαιρέτα και τ' αδέρφια σου
 κι' άϊ πάηνε κι' άϊ πάηνε!

Σήμερα μαύρος ουρανός σήμερα μαύρη μέρα,
 σήμερα αποχωρίζεται αητός και περιστέρα.
 Σήμερα γάμος γίνεται, σήμερα άγια Άννα,
 σήμερα αποχωρίζεται η κόρη από τη μάνα!

Όσο βαθειά ναι η θάλασσα
 τόσο πονώ τη μάνα μου!
 Όσο ψηλά ναι τα βουνά,

τόσο πονώ τ' αδέρφια μου!
 Θέλω να πω το "έχετε γειά"
 και δεν μ' αφήνει η καρδιά!
 Κόμα πονώ τη μάνα μου,
 κόμα πονώ τ' αδέρφια μου!

Πέρδικα είχα στο κλουβί και χαίρονταν το σπίτι
 και χαίρονταν η γεινονιά και χαίρονταν η χώρα
 Κι ένα πρωί, μιά Κυριακή, κοντά το μεσημέρι
 ξεσκανταλίσκε το κλουβί και μ' έφυγε η περδία.

Κι η μάνα της από κοντά με το κλουβί στο χέρι
 παρακαλούσε κι έλεγε παρακαλεί και λέγει:
 – Γύρνα, γύρνα περδία μου, έλα μεσ' στο κλουβί σου.
 – Μα δε γυρνώ μωρ' μάνα μου για νάμαι στο κλουβί σου
 Θα πα να βρω τη ρίζα μου να χτίσω τη φωλιά μου,
 να κάνω δικουχτώ πουλιά κι δικουχτώ αηδόνια,
 να κελαηδούν πάσα πρωϊ και πάσα μεσημέρι.

(Από τη συλλογή Κ. Καραμπατάκη Γρεβενά)

Χαρακτηριστικό φαινόμενο από την ώρα που ντύνεται η νύφη και τα κο-
 ρίτσια την ετοιμάζουν τραγουδώντας επίκαιρα τραγούδια, είναι η πορεία
 της από το πατρικό σπίτι στην εκκλησία για τη στέψη.

Στην συνέχεια η ίδια μετάβαση στο σπίτι του γαμπρού και σ' όλη την τε-
 λεουργικότητα του γλεντιού της Κυριακής βράδυ, της Δευτέρας πρωϊ στο
 παλιό γάμο στο Φλάμπουρο - Δροσοπηγή επιβάλλονταν μια **σιωπή** εθιμικά
 στη νύφη.

Σ' αυτό συντελούσε και το σκέπασμα του προσώπου με το πέπλο και κυ-
 ρίως με το "**προσκύνημα**" ή καμάρωμα και κρατούσε πάντοτε προς τα
 κάτω τα μάτια· παντού, στο δρόμο, σπίτι, εκκλησία.

Ακόμα στα τραγούδια του αποχαιρετισμού της νύφης η σιωπή ήταν φα-
 νερή. Δεν τραγουδούσε η ίδια κι' όταν το τραγούδι φαίνονταν πως τα λόγια
 τ' απεύθυνε προσωπικά η ίδια στους γονείς της που τους αποχαιρετά. Π.χ.
 Στο Φλάμπουρο λέγεται το δίστιχο:

- Ουρόμ μπαμπά ουρόμ,
- Ουράτ κκ μούϊ τσούπ.

Το ίδιο λέγεται και για τη μάνα. Σημαίνει:

- Ευχή σου με πατέρα ευχήσου με
- Την ευχή σου δίνω κόρη μου.

Τα τραγούδια των κοριτσιών αποχωρισμού της νύφης από το πατρικό σπίτι είναι λυπητερά σ' όλη την ατμόσφαιρα του νυφικού θαλάμου. Λίγοι πατεράδες καταφέρνουν να μη κλάψουν φανερά και καμιά νύφη δεν πέρασε με στεγνά μάτια και μάνα σ' αυτόν τον αποχαιρετισμό.

"Γάμους άκλαυτους και λείψανου αγέλαστου δεν γίνιται" λέγει ο λαός μας.

Σ' αυτό το διάστημα ο μπράτιμος (βλάμης) πηγαίνει σ' άλλο μέρος-διάδρομο, που είναι τοποθετημένη η προίκα της νύφης. Η κασέλα μ' όλα τα είδη ρουχισμού. Επάνω της βελέντζες, κιλίμια, παπλώματα, μαξιλάρια κ.λπ.

Ο μικρότερος αδερφός της νύφης, ή ανεψιός της κάθεται σαν φύλακας. Ο μπράτιμος –για το έθιμο φυσικά– κάνει "παζάρια" προσπαθεί με λιγότερα δοσίματα σε χρήμα να τον καταφέρει: – Σε δίνω του λέγει 50 δραχμές ή σημερινές 500, αρνείται ο μικρός "Όχι λέγει". Σου δίνω 100-150 πάλι αρνείται ο μικρός. Τέλος συμφωνούν σε μεγαλύτερο ποσό και αποχωρεί ο μικρός από την προίκα. Παλιότερα τη φόρτωναν στο άλογο και έφευγε η προίκα ανήμερα της Κυριακής στο σπίτι του γαμπρού.

Σήμερα έχουν αλλάξει το έθιμο και την Παρασκευή απόγευμα πάνω σε 2-3 αυτοκίνητα, σηκώνουν την προίκα νεαροί του γαμπρού και με τους ήχους των "κλάξων" αυτοκινήτου διαλαλούν τον πανηγυρισμό στους δρόμους.

Άλλο τραγούδι στη Δυτική Μακεδονία:

Μέσα σε τούτη την αυλή πέρδικα στέκει και λαλεί
– πού' στε σεις δικοί μου και πολλή σειριά μου;
Την Κυριακίτσα το πρωϊ, όλοι εδώ να λάχητε
κι όλοι ντουφέκια ρίξετε,
να μη έρθ' ο ξένος και με πάρ'
να μη με πάει στη μάνα του!...

Προηγούνται με την έξοδο το συμπεθεριό του γαμπρού, με το μπαϊράκι μπροστά, τα όργανα και το γαμπρό και ξεκινούν για τη στέψη στην εκκλησία. Τραγουδούν στο Φλάμπουρο-Δροσοπηγή το παρακάτω τραγούδι, που ακολουθεί η απόδοση:

Σ' κά κι ο νούσε κε κιάν με λιότ,
γκα μπαμπάϊ σε ντάϊν ντότ.
– Μερ μπαμπάν πλιάσε μ' δέ
άηντε τή νούσε με νενέ!

Τι έχει η νύφη και με δάκρυα κλαίει;
απ' τον πατέρα της να την αποχωρίσουν δεν μπορούν.
– Πάρε τον πατέρα ρίξτο στη γη,
Έλα συ νύφη με μας μαζί!

Ακολουθεί το συμπεθεριό της νύφης που την κρατούν από το μπράτσο τ' αδέρφια της ή πρωτοξάδελφα από το σόϊ του πατέρα της.

Μόλις φθάσουν στην πλατεία στέκονται οι δύο πομπές των συμπεθεριών και η νύφη προσκυνάει "καμαρώνει" με τα χέρια της κάτω από το στήθος. Μπαίνουν στην εκκλησία πρώτα όπως είναι η σειρά τους και συνέχεια έρχονται οι γαμήλιοι συγγενείς της νύφης. Έχουν προφθάσει στην εκκλησία και άλλοι κάτοικοι του χωριού καλοντυμένοι, ιδίως ανύπαντρα κορίτσια, νέες παντρεμένες και νεαροί, απρόσκλητοι για το γάμο, μόνο να παρακολουθήσουν την ιερουργία του γάμου.

Τα στεφανώματα

Σύμφωνα με το τυπικό της εκκλησίας ο παπάς παραλαμβάνει από την είσοδο πρώτα το γαμπρό και στη συνέχεια με την επίκαιρη ψαλτική επίκληση Άξιον· εστί ως αληθώς μακαρίζειν σε την Θεοτόκον.... Την περίοδο Πάσχα: Χριστός Ανέστη εκ νεκρών... . Τοποθετεί το ζευγάρι στη θέση για τη στέψη. Καθώς τελείται το μυστήριο του γάμου όλοι έχουν τα βλέμματα στραμμένα στο ζευγάρι. Η νούνα έχει ετοιμάσει σ' ένα πανέρι με καθαρό ύφασμα τυλιγμένα τα στέφανα, το ύφασμα να σκεπάσει πριν το "Ησαΐα χόρευε" τους πρωταγωνιστές του γάμου, νιόπαντροι, νούνος, μπράτιμος, και τα κουφέτα με το ρύζι. Έχει αλλάξει τα δαχτυλίδια και τα στέφανα ο νούνος και η νούνα ριχνει το ρύζι με τα κουφέτα καθώς και πολλοί συγγενείς.

Μέχρι και το 1930 η εκκλησία στο Φλάμπουρο στεφάνωνε με τα ειδικά στέφανα, που η ίδια τα φύλαγε και ήταν μεταλλικά - ασημομπρούντζινα. Αργότερα προσαρμόστηκαν με της αγοράς, όπως και η νύφη φορεί πλέον άσπρο σύγχρονο φόρεμα και πέπλο κ.λπ.

Με το τέλος της στέψης πρώτα οι γονείς των νεόνυμφων ασπάζονται το Ευαγγέλιο, χαιρετούν στη συνέχεια το ζευγάρι και το φιλούν με συγκίνηση. Ακολουθούν όλοι οι συγγενείς και καλεσμένοι.

Το ιδιαίτερο εδώ είναι πως μερικοί νέοι και νέες καθώς αποχωρούν οι χαιρετίσαντες το ζευγάρι, μαζί με ευχές τους χτυπούν με την παλάμη στην πλάτη. Είναι έθιμο παλιό. Σημαίνει τη δύναμη αντοχής του ζευγαριού στα βάρη της ζωής.

Από την εκκλησία γαμπρός και νύφη αγκαζέ πηγαίνουν για το σπίτι του γαμπρού.

Πάντοτε μπροστά το **μπαϊράκι** και τα όργανα και οι νεόνυμφοι με το συμπεθεριό του γαμπρού. Τραγουδούν τα δύο συμπεθέρια διάφορα τραγούδια. Όπως το θέλω να πάω στην Αραπιά.

Σ' ένα σταυροδρόμι σταματάει η πομπή κι ενώ μία γυναίκα από το συμπεθεριό του γαμπρού έχει στο κεφάλι που την κρατεί με τα δύο της χέρια μία μεγάλη κουλούρα ρουβιθένια σκεπασμένη μ' ένα καθαρό σκέπασμα, τη

Εικόνα 7

Παραδοσιακός γάμος στο Φλάμπουρο (1930) σε γενική πομπή,
με τους νεόνυμφους Μιχαήλ Δημ. Γκώγκο και Θεοπίστη Βάσου, μετά τη στέψη.

(Φωτογραφία από το λαογραφικό μουσείο Π.Μ.Σ. "Το Φλάμπουρο".
Ανήκει στην οικογ. Νικ. Γκούρη).

σηκώνει ψηλά όσο μπορεί με τα χέρια της και πολλοί άντρες τη σπάζουν κι αποσπούν κομμάτια. Επάνω στην κουλούρα είχε μία τούφα καλοξασμένο άσπρο μαλλί και μαζί με τα κομμάτια από την κουλούρα πέρνουν και λίγο μαλλί που το τοποθετούν άντρες και γυναίκες στο αυτί.

Το έθιμο συμβολίζει τη μακροζωΐα και τη γαλούχηση των γυναικών. Το μαλλί να ζήσουν, να γεράσουν μέχρι τ'άσπρα μαλλιά οι νεόνυμφοι και οι γαμήλιοι συγγενείς.

Το ψωμί τη γαλουχία, ώστε να έχει αρκετό γάλα η νύφη, να θηλάζει τα παιδιά και κατ' επέκταση κι όλες οι νεόγεννες μητέρες.

Έξω από τον οβορό του σπιτιού οι συγγενείς του γαμπρού που συνοδεύουν τους νεόνυμφους τραγουδούν το παρακάτω επίκαιρο τραγούδι:

Έβγα μάνα πεθερίτσα,
φέρνει ο γιός μια περδικίτσα.
Πάει μόνος ήλθε ζευγάρι

πανταχού φωληά να στήσει,
 δεκοκτώ πουλιά να βγάλει,
 όλα αρσενικά να κάνει
 θηλυκά να μη τα βγάλει!

Πριν μπει η νύφη από την είσοδο του σπιτιού, στέκεται μπροστά στα σκαλιά στην αυλή και υποκλίνεται τρεις φορές, "καμαρώνει". Φέρνουν τότε 5-6 μικρά αγοράκια να την υποδεχθούν από το σόϊ του γαμπρού. Η νύφη τα φιλεί στο μάγουλο και τα προσφέρει από ένα μήλο, που έχουν μπήξει κερμάτινο νόμισμα. Τα μήλα αυτά τα κρατά σε μαντήλι μία συγγενής της. Μετά κρατεί στο χέρι το μεγαλύτερο μήλο κι αυτό με κέρμα και οι γυναίκες τραγουδούν επίκαιρο τραγούδι.

Ετοιμάζεται να το ρίξει πολύ ψηλά και όλοι οι παριστάμενοι ανυπομονούν. Δύο φορές προσποιείται να το ρίξει και την τρίτη το ρίχνει ψηλά. Όλοι σπρώχνονται, ποιος να πιάσει το μήλο τη νύφης, γιατί το θεωρούν καλό, σημαδιακό.

Περιμένει στη συνέχεια η πεθερά τη νύφη στο κατώφλι του σπιτιού κρατώντας κουλούρα μεγάλη στο κεφάλι και πάνω της έχει ένα πιατάκι με μέλι-βούτυρο κι άσπρο μαλλί.

Πέρνει η νύφη με το μαλλάκι το μέλι-βούτυρο και αλείφει τρεις φορές σε σχήμα σταυρού το ξύλινο ανώφλι του σπιτιού.

Το έθιμο συμβολίζει την γλυκύτητα του βίου μέσα στο νέο σπιτικό, με χριστιανική πίστη, όπως ο σταυρός.

Τοποθετεί την κουλούρα στο κεφάλι της νύφης. Έπειτα τη σηκώνει τη νύφη ο πεθερός στα χέρια και τη φέρνει στο σπίτι. Οι γυναίκες τραγουδούν το παρακάτω αρβανίτικο τραγούδι:

Λίε - πορτ - ν - με - μιάλτ - μόϊ - νούσεξε
 κουςς - τ - σκόη - τ - π - λτσάσς - μόϊ - νούσεξε

Ελεύθερη απόδοση στα ελληνικά

Άλειψε την πόρτα μέλι νυφούλα μας
 κι όποιος ματιάξει να πλαντάξει, νύφη μας.

Το συμπεθεριό της νύφης μπαίνει στο σπίτι του γαμπρού με χειραψίες και ευχές με το συμπεθεριό του γαμπρού. Κάθονται σ' άλλο δωμάτιο οι άνδρες και σ' άλλο οι γυναίκες.

Επαναλαμβάνονται κι εδώ τα καλωσορίσματα από τη θύρα του δωματίου, από τον πάπο, πατέρα, μητέρα και συγγενείς του γαμπρού με τις σχετικές ευχές "Να ζήσουν, να προκόψουν, οι νεόνυμφοι", το ίδιο όπως όταν πήγαν στο σπίτι της νύφης οι γαμήλιοι του γαμπρού και περιγράψαμε.

Κι εδώ τους κερνούν λουκούμια και έχουν στρωμένα σταφιδοστραγάλια. Κερνούν και ρακί. Τραγουδούν επίκαιρο τραγούδι οι γυναίκες συγγενείς της νύφης:

Την κόρη που σας δώσαμε
να μην την εμαλώσετε,
είναι μικρή κι ανήλικη
ώσπου να παρ' τα χούγια σας.

Άμα φύγει το συμπεθεριό της νύφης, το γαμπρό και νύφη βάζουν σε ξεχωριστό δωμάτιο να βλέπουν κατά ήλιού (ανατολικά). Είναι μόνοι τους! Έχουν ετοιμάσει και τρώνε λαγγίτες με μέλι και καρύδια, παπάρα φτιαγμένη με τριμμένο ψωμί με μπόλικο φρέσκο βούτυρο, ψημένο στο τηγάνι στη φωτιά (μποκουβάλε λέγεται στο Φλάμπουρο). Όλα αυτά είναι δυναμωτικά για τις μελλούμενες υποχρεώσεις των νεόνυμφων ...

Το έθιμο της στέψης έχει τελειώσει. Φεύγει με τα όργανα συνοδεία ο νούνος μέχρι έξω στο σταυροδρόμι συνοδευόμενος, για να ετοιμαστεί για το επίσημο δείπνο της Κυριακής το βράδυ. Το ίδιο κι ο βλάμης ή παρακούμπαρος.

Το τραπέζι της Κυριακής στο σπίτι του γαμπρού

Νύχτα ενωρίς της Κυριακής έρχονται οι συγγενείς και φίλοι του γαμπρού στο σπίτι του για το επίσημο πλέον τραπέζι (δείπνο) και φέρνουν και δώρα. Παλιότερα άλλος έφερε κατσαρόλα εμαγιέ, χάλκινο ταψί άλλος, γκιούμι 5 οκάδων γανωμένο κ.λπ.

Ο βλάμης πάλι προσκαλείται επίσημα με τα όργανα και πηγαίνουν φίλοι και ο γαμπρός μέχρι το σπίτι του και τον συνοδεύουν. Φέρνει και το ψητό αρνί στο φούρνο, κρασί σε μεγάλο λαγίни. Σε λίγη ώρα ξεκινούν πάλι με τα όργανα, που τα τραγούδια διασχίζουν χαρούμενα με τους ήχους του κλαρίνου και των λοιπών οργάνων τη νυχτερινή ατμόσφαιρα του χωριού, να πάρουν επίσημα από το σπίτι του το νούννο, που συνοδεύει τώρα το γαμπρό και ο βλάμης με την παρέα.

Παίζουν στο δωμάτιο του νούννου δύο-τρία τραγούδια τα όργανα και συνοδεία επιστρέφουν για το μεγάλο τραπέζι. Φέρνει ο γιος του νούννου, ή κάποιος νέος της παρέας του το μεγάλο κανίσκι (δώρο), που είναι ψητό αρνί ή κατσίκι από τα μεγαλύτερα του χωριού. Το κρασί το έχει σε ειδικό δοχείο από πήλινη γιαλυστερή είδος πορσελάνης με σχέδια ασυνήθιστα και μυστηριώδη και ακατανόητη κατασκευή. Έχει και κάτι άλλο που θα το δείξει την ώρα του κεφιού στο γλέντι.

Κάθονται όλοι κατά τη σειρά του έθιμου στα δωμάτια. Τα φαγητά απόψε που είναι και η νύφη είναι πλουσιότερα. Η κοτόσουπα πρώτη κι απαραίτητη. Ακολουθούν το μοσχαρίσιο ψητό, τυριά, σαλάτες εποχής, κρασιά μπρούσικα στα λαγίγια.

Ο νούννος πρώτος τεμαχίζει το ψητό του και ξεχωρίζει μία πιατέλα με καλούς μεζέδες για το γαμπρό και τη νύφη. Μετά μοιράζει σε πιάτα που φέρνουν ακούραστα οι νεαροί σερβιτόροι πάντοτε με την ειδική ποδιά όλοι, ψητό στους ομοτράπεζους. Τώρα τρώνε όλοι και πίνουν κρασί. Όλοι εύχονται στο νούννο "Να σας ζήσουν νούνε!...". Απαντά: – "Να μας ζήσουν και σε μικρότερους".

Κάποτε προσφέρει κρασί στους παραδιπλανούς του, να πιούν από το δοχείο του με την ακατανόητη κατασκευή. Έχει δύο-τρεις τρύπες. Αν δεν γνωρίζεις το μυστικό, να πιεις από τη σωστή το κρασί χύνεται επάνω στα ρούχα, στη φουστανέλλα, στη γραβάτα. Γέλια ακράτητα τότε. Κι άλλος που δοκιμάζει πάλι βρέχεται... Το κέφι έχει ανάψει. Είναι έθιμο από τα ασκώλια των Αρχαίων. Πέρνει ο νούννος το δοχείο και πίνει κανονικά που ξέρει το μυστικό. Όλοι γελούν!...

Σε λίγο καθώς το κέφι έχει φουντώσει έχει και κάτι άλλο, να παρουσιάσει στο τραπέζι. Σε κλαδί αγκαθωτό από αγριογκορτσιά περιποιημένο σε σχήμα και με αιχμηρές μύτες τ' αγκάθια., έχει μπήξει πάνω σ' αυτά, κομμάτια, μήλου, αχλαδιού, δαμάσκηνου, σύκου, λουκουμιού, ψύχα καρυδιού.

Κάθε τρία γεμάτα έχει κι ένα αγκάθι ελεύθερο, μυτερό.

Προσφέρει από το ομορφοστολισμένο είδος μπουκέτου **κανίσκι** σε καθένα του τραπεζιού, την ώρα δε που δοκιμάζει, να πάρει το φαγώσιμο γυρίζει επιδέξια το κλαδί και τον αγκυλώνει απ' το ελεύθερο αγκάθι.

Το ίδιο το επαναλαμβάνει σε πολλούς του τραπεζιού και επιδέξια αγκυλώνονται περισσότεροι, όταν έχουν φαγωθεί αρκετά. Γέλια ακράτητα με το παιχνίδι του νούνου!...

Κανίσκια ονομάζονται όλα τα φαγώσιμα ψητά κρέατα, ψάρια, ποτά, φρούτα, γλυκά που φέρνουν την Κυριακή βράδυ στο τραπέζι ο νούνος, παρακούμπαρος κι άλλοι στενοί συγγενείς του γαμπρού. Η λέξη "κανίσκια" τελικά σημαίνει τα γλέντια της Κυριακής το βράδυ στο Φλάμπουρο και Δροσοπηγή και το μεσημέρι της Δευτέρας, όπως περιγράφουμε παρακάτω.

Στον παραδοσιακό γάμο στα δύο χωριά λέγονται χαρούμενα τραγούδια που εγκωμιάζουν συνήθως τα προτερήματα και τη λεβεντιά γαμπρού και νύφης –σε μερικά και γονιών γαμπρού– να ζήσουν να προκόψουν, ν' αποκτήσουν παιδιά –αρσενικά πρώτα– και κορίτσια που θεωρούνταν παλιότερα "μοίρες", για έξοδα ζωής και προίικας, για παντρεία. Τα τραγούδια την Κυριακή το βράδυ δεν είναι όπως συνηθίζονταν σ'άλλα μέρη της ξενιτειάς και ακόμη μοιρολόγια. Όπως το δίστιχο:

Με γέλασαν τρία πουλιά, της άνοιξης τ' αηδόνια,
με γέλασαν και μου είπανε πως χάρος δεν με παίρνει...

Στα χωριά μας ο ίσος που κρατούν οι γυναίκες στους άνδρες τραγουδιστάδες έχει μελωδία λυπητερή και διαχέεται στους θαλάμους του γάμου συγκίνηση με θλιμμένους τόνους, αλλά σε χαρούμενη ατμόσφαιρα.

Ο αρχισερβιτόρος με 2-3 άλλους έρχονται στο νούνο και κρατούν παγούρια με τσίπουρο-ρακί. Αυτό σημαίνει –συμβολικά– ότι δεν έχουν δειπνήσει και τρέμουν τα πόδια από την πείνα. Πρέπει να πάρουν άδεια από το νούνο να δειπνήσουν. Ο νούνος δε σηκώνει το λαγίни, να κάνουν "**τόκα**" που σημαίνει, ότι δεν δίνει την άδεια.

Αρχίζουν τα αινίγματα, τα πειράγματα, ο παιδεμός των νεαρών. Παραγγέλνει: "Θέλω τον ουρανό με τ' άστρα" εννοεί το κόσκινο (δρυμόνι). "Θέλω τον παπά με τα γένια" εννοεί το πράσσο. Φέρνουν διάφορα αντικείμενα οι νέοι χωρίς επιτυχία. Ζητά ένα λάχανο και λέγει "ένα κριάρ' με σαράντα τουμάρια". Ζητά ένα πιάτο καρύδια και παραγγέλνει "μία σκρόφα με τα γκουτζιούνια".

Κάποτε π.χ. συμφωνεί με το πιάτο με καρύδια και τσουγκρίζοντας τα ποτά δίνει και την άδεια ... να δειπνήσουν. Στο διάστημα με τα αινίγματα –σπαζοκεφαλιές– επικρατεί ησυχία, προσοχή και αρκετά γέλια.

Προσκαλεί ο νούνος, να έλθουν στο δωμάτιο τα όργανα. Κάθονται σε καθίσματα οι οργανοπαίκτες. Παίζουν πρώτα "νομπέτι" ν' αλλάξει η ατμόσφαιρα προς το χορό. Παίζουν και δεύτερο τραγούδι και ο κλαρινίστας τραγουδά σε διαστήματα με τη φωνή του. Σηκώνεται μόνος ο νούνος και σέρνει πρώτος το χορό. Τον ακολουθούν οι στενοί πρώτα συγγενείς του γαμπρού και συνηθίζεται, να του υποβαστάζει σαν δεύτερος το χορό ο πατέρας του γαμπρού. Χορεύει συνέχεια πρώτος στο χορό ο πατέρας του γαμπρού, που τον υποβαστάζει ο νούνος, ή παρακούμπαρος.

Μόλις τελειώσει τον πρώτο χορό ο νούνος, πηγαίνει η νύφη κοντά του, προσκυνά σκύβοντας τρεις φορές, και το φιλεί το νούνου σταυρωτά στα μάγουλα. Το ίδιο κάμνει σαν τελειώσει το χορό ο πεθερός της, δηλαδή το φιλεί σταυρωτά στα μάγουλα, όπως και τον παρακούμπαρο μόλις τελειώσει πρώτος το χορό.

Η τελετουργία αυτή είναι δείγμα τιμής και χαράς της νύφης, που στη γαμήλια ευτυχία της χορεύουν οι πρώτοι συγγενείς της. Χορεύουν στη συνέχεια όλοι με τη σειρά πάντοτε συγγένειας.

Πάνω στο μεγάλο γλέντι βάζουν και τη νύφη στο χορό. Μπροστά για λίγο πρώτος ο νούνος, δεύτερη η νύφη, ο γαμπρός, οι γονείς του. Αφήνει πρώτη στο χορό τη νύφη και έρχεται δεύτερος να της κρατεί το χορό ο πεθερός της. Τα όργανα αλλάζουν τραγούδι. Όλοι που χορεύουν τώρα έχουν πιαστεί αγκαζέ και τραγουδούν:

Εψές με το φεγγάρι σήμερα εις το πηγάδι,
είδα μια μαυρομάτα και θέλων να την πάρω (2 φορές)
Δεν μπορώ να τη μερέψω.
– Γι εμ' πάρε της παπούτσια, ίσως και την 'μερέψεις
– Παπούτσια της επαίρνω δεν μπορώ να την 'μερέψω
– Γιέμ πάρε της βραχιόλι, ίσως και την 'μερέψεις
– Βραχιόλι της επήρα, δεν μπορώ να την 'μερέψω (2 φορές)

Σ'άλλα μέρη της Δυτ. Μακεδονίας τραγουδούν:

(Συλλογή Φώτη Παπανικολάου)

Εψές με το φεγγάρι, σήμερα στο πηγάδι,
είδα μια περιστέρα, μιάν' αγριογερακίνα.
Κι όσο να βάλει ρούχο, ο Γιάννης μας την πήρ,
την πήρ' από το χέρι, σανάγριο περιστέρι.

Ο χορός έρχεται τρεις φορές γύρω με τα τραγούδια.
Όταν χορεύει η νύφη με τον γαμπρό πάντοτε ελληνικούς χορούς στέκεται

και υποκλίνεται. Όλοι οι συγγενείς στον τρανό χορό και πρώτος ο κουμπάρος κερνούν νομίσματα τα όργανα και χαρτονομίσματα κολλούν στο μέτωπο του κλαρινίστα. Ο νούνος μετά το χορό της νύφης, πίνει κρασί στην υγεία των νεόνυμφων με ευχές. Τότε πάλι η νύφη υποκλείνεται μπροστά σ' όλους τρεις φορές. Κάνει τιμή, φιλά σταυρωτά το νούνο και πεθερό. Οι άλλοι λένε: –"Γεια σ' γαμπρέ, προσκύνα νύφ".

Όταν κοντεύει η ώρα κι έχουν χορέψει όλοι τότε παρουσιάζεται ο **δωρισιάρης**.

Ένας χωρατατζής άντρας γίνεται τεφτίλ (μεταμφιέζεται) και κρατά το πανέρι με τα δώρα της νύφης στους συγγενείς. Ο χωρατατζής λέγει διάφορα αστεία καλαμπούρια και δίνει πρώτα τα δώρα σε είδη ρουχισμού στο νούνο και τη νούνα και τα παιδιά τους. Τα δώρα για τους κουμπάρους είναι: υποκάμισο παλιότερα μακρύ, όπως το φορούσαν τότε οι άντρες, αργότερα και γραβάτα, 2 ζευγάρια μάλλινες πλεχτές στο χέρι κάλτσες για το νούνο, μάλλινο καλό ύφασμα για τη νούνα. Υποκάμισα, γραβάτες για τα παιδιά τους ή νεανικό ύφασμα για φόρεμα της κοπελλιάς του νούνου.

Για το βλάμη επίσης υποκάμισο, γραβάτα, 2 ζευγάρια κάλτσες μάλλινες, ένα ύφασμα για φόρεμα της βλάμισσας (παρακουμπάρας).

Για τα πεθερικά της: υποκάμισο, γραβάτα, 2 ζευγάρια μάλλινες πλεχτές κάλτσες για τον πεθερό, μάλλινο ύφασμα για φόρεμα και παντόφλες για την πεθερά. Για τ' αδέρφια, αδελφές του γαμπρού. Πρέπει να είναι καλά δώρα και είδη ρουχισμού ανάλογα με την ηλικία. Για θείους, θείες και πρωτοξάδελφα γαμπρού σχετικά διάφορα είδη πάντοτε ρουχισμού.

Όταν με τα καλαμπούρια του χωρατατζή παίρνουν τα δώρα ρίχνουν νομίσματα σ' ένα πιάτο για τα πρώτα έξοδα των νεόνυμφων.

Εδώ τελειώνει ο γάμος ξημερώματα της Δευτέρας και φεύγουν οι καλεσμένοι αφού χαιρετήσουν με χειραψία και με ευχές τους γονείς και το γαμπρό. Το νούνο τον πηγαίνουν με τα όργανα μέχρι έξω από το σπίτι του.

Σ.Σ. Ο κουμπάρος –νούνος– στο Φλάμπουρο Δροσοπηγή σ' όλη τη διάρκεια των εθίμων του γάμου είναι πρώτοςστη τάξη, τιμάται δε άμετρα. Τούτο γιατί έχει βαπτίσει το γαμπρό και συνδέεται με την οικογένειά του με πνευματική συγγένεια. Ιδιαίτερος λόγος για τις τόσες αρμοδιότητες και τις πρωτοβουλίες του στη διάρκεια του γάμου είναι, ότι σύμφωνα με τα έθιμα που επικρατούν, οι εκδηλώσεις των τελετουργικών του γάμου για να επιτύχουν με τάξη και το τυπικό του γάμου από την πείρα των γεροντότερων, πρέπει ο λόγος του να είναι νόμος. Είναι ο μεγάλος τελετάρχης και όλοι φροντίζουν να φανούν αντάξιοι της σοβαρότητας των προνομίων και ο γάμος τελειώνει πάντοτε με επιτυχία.

Στα χωριά μας και σ' όλη την επαρχία Φλώρινας από τα επιτραπέζια τραγούδια του παλιού γάμου είναι και το παρακάτω κλευταρματωλικό, που η μουσική του ταιριάζει με τα βήματα του τσάμικου χορού και πολλοί τον χο-

ρεύουν με τη συνοδεία των οργάνων:

Ήταν ημέρα Κυριακή μωρέ Κυριακή
 Άηντε ημέρα ραμαζάνι
 Γειά σου Ναούμη καπετάνιε

Σ' όλο τον κόσμο ξαστεριά μωρέ ξαστεριά
 Άηντε σ' όλο τον κόσμο ήλιος
 Άηντε ήλιος λαμπρός τ' Απρίλη.

Μόνο στην έρμη Φλώρινα μωρέ Φλώρινα
 Άηντε όλο καπνός κι αντάρα,
 βαρειά σαν νάτανε κατάρα.

Ναούμης πάει στη Φλώρινα, μωρέ Φλώρινα
 Άηντε πήρε τον καημακάμη
 Και πάνω στα βουνά τον επάνει.

Σημείωση: Ο καπετάν Ναούμ Ορλίνης το 1881 δρούσε στην περιφέρεια κλευταρματωλός Χριστιανός Έλληνας με ομάδα παλληκαριών.

Μιά Κυριακή νύχτα μπήκε στην πόλη κι αιχμαλώτισε τον καημακάμη (= υποδιοικητής του τούρκικου Καζά Φλώρινας).

Τα δύο παρακάτω τοπικά τραγούδια του Μακεδ. Αγώνα τραγουδούσαν στα δύο χωριά μας στο παλιό γάμο. Εκφράζουν τον πόθο για την ελευθερία κατά του δυνάστη τούρκου και τη δράση των ελληνικών ανταρτικών σωμάτων.

Τραγουδιούνται με λόγια στην ελληνοαλαβανική γλώσσα και σε παραδοσιακό ηπειρώτικο σκοπό (ήχο). Το πρώτο αναφέρεται στην εξόντωση του μισέλληνα τούρκου Ζεϊνέλ-μπέη υποδιοικητή (μουντίρη) με έδρα το χωριό Νυμφαίο, όμορο προς τα δύο χωριά μας, στην τοποθεσία "Γκολίνα" σε υψόμ. 1200 μ. μεταξύ παλιάς Δροσοπηγής και Νυμφαίου το 1908:

Τ Βρανν Μιντίρ

Άηντε-ν-Γκολίνα

εδέ με τ-ντάλιε

τ-βράνν ωρέ

Μιντίρ-τ-βράνν

Έπο κολαούζ ώ! μωρέ

Κώτη με Σκαντάλη

τ-βράνν ωρέ

Μιντίρ τ-βράνν

Ασκέρι κε κίσε
μπάσκ ω! μορέ
τίνν-τ-λιάνν
τ-βράνν, ωρέ Μιντίρ, τ-βράνν

Τ-βράου Αντριανάκη
μωρέ με τ-πάκ γιουνάνν
τ-βράνν ωρέ
Μιντίρ τ-βράνν

Απόδοση στα Ελληνικά

Άηντε στη "Γκολίνα"
και στην έξοδο,
σε σκότωσαν ωρέ
Μιντίρ σε σκότωσαν

Καλέ οδηγός ω! μωρέ
ο Κώτης κι ο Σκαντάλης
σ' εξόντωσαν ωρές
Μιντίρ σ' εξόντωσαν

Το στρατό που είχες
μαζί σου ωρέ
σένα σ' εγκατέλειψε,
σε σκότωσαν ωρέ Μιντίρ, σε σκότωσαν

Σε σκότωσε ο Αντριανάκης
αχ! μωρέ με λίγους έλληνες,
σε σκότωσαν ωρές
Μιντίρ σε σκότωσαν

Το δεύτερο τραγούδι αναφέρεται στο θάνατο του Λαμπρινού Βρανά (ψ. καπετάν Νίδας), που είχε τοποθετήσει ο Παύλος Μελάς το 1904 φρούραρχο Δροσοπηγής (π. Μπελκαμένη). Το επεισόδιο αυτό έγινε το Πάσχα 1906. Ακολουθεί παρακάτω:

N- κρούϊ ι Μπαλιάσιτ
ντι μαρτίνα ρανν
ντι μαρτίνα ρανν
ντι τριμ ουβράν

Σι ντόλι νιε πλιάκ
 Σι ντόλι νιε πλιάκ
 Σι ντόλι νιε πλιάκ
 Σε τσιουθά νιε φιάλ

–Κθέου ώ! Λαμπρινό
 Κθέου μωρέ ντιάλλ
 – Νούκου κθέεμ πλιάκ
 τ-να ψήσιν τ-γκιάλ (δύο φορές)
 Το τουρπουρόϊμ φσιάτινν

Απόδοση στα ελληνικά

Στη βρύση του Μπαλιάση
 δύο μαρτινοτουφεκιές πέσανε
 δύο μαρτινοτουφεκιές βροντίσανε
 δύο παλληκάρια σκοτώθηκαν.

Στ' άκουσμα βγήκε μιά γριά
 Στ' άκουσμα βγήκε μιά γριά
 Στ' άκουσμα πετάχτηκε η γριά,
 και τους κρένει ένα λόγο:

– Γύρισε πίσω ώ! Λαμπρινέ
 γύρισε πίσω μωρέ παιδί.
 – Δε γυρίζω γριά μου
 Θα μας ψήσουν ζωντανούς
 Θα ντροπιάσομε το χωριό.

Σημείωση: Τα δύο τελευταία τραγούδια τα πήρα από το αρχείο του διδασκάλου Νικολ.
 Α. Πήλιουρη - Φλαμπουριώτη.

Έθιμα της Δευτέρας

Γυναίκες νεαρές από το "σόϊ" της νύφης κάθε μία ετοιμάζει την πίττα της. Πλάθουν πρώτα το ζυμάρι με τέχνη. Έπειτα με τον "πλάστη" κάνουν λεπτά φύλλα. Τα ραντίζουν με καμένο φρέσκο βούτυρο, σκορπούν στο φύλλο τριμμένο καλό τυρί και αφού το σουρώσουν, το τυλίγουν σε λουρίδες και αρχίζουν από το κέντρο του ταψιού και το γεμίζουν κυκλικά-κουλουριαστά μέχρι να γεμίσει με τέτοια φύλλα λουρίδες όλο το ταψί. Είναι η λεγόμενη στριφτόπιττα "ρεθανίκη" τη λένε στα χωριά μας, που το ψήνουν σε σιγανή φωντιά στη γάστρα. Τη ζεστή πίττα τη σκεπάζει με ωραίο κεντητό άσπρο ύφασμα ειδικό. Γεμίζει και το λαγίни το παραδοσιακό με σπιτίσιο κρασί. Έχουν ντυθεί καλά με τις τοπικές ενδυμασίες. Ξεκινούν όλες μαζί από το

σπίτι της νύφης και ώρα 12 μεσημέρι φθάνουν σε γραφική πομπή στο σπίτι του γαμπρού. Τις περιμένουν στην αυλή οι συγγενείς του και η νύφη που δεν έχει αλλάξει το νυφικό της με περίσσια χαρά. Γύρω στις 25-30 γυναίκες μαζεύονται με τις πίττες σχεδόν και τα λαγίγια, ανάλογα με το "σόϊ" της νύφης.

Κάθονται στο πάτωμα του δωματίου που έχουν στρώσει τις μακρουλές μεσάλες. Τοποθετούν επάνω τα ταψιά. Αρχίζουν και τραβούν όλες τα στρογγυλά κομμάτια από το κέντρο του ταψιού και τα διοχετεύουν προς άλλο δωμάτιο για το γαμπρό και την νύφη. Τρώγουν όλοι οι συγγενείς του γαμπρού και οι ίδιες από τις πίττες και με πολλά λαγίγια πίνουν όλοι και όλες κρασί. Μετά από λίγη ώρα έρχεται η νύφη με το γαμπρό όρθιοι, υποκλίνεται "καμαρώνει" η νύφη και ο γαμπρός χαίρεται. Τότε με την παρουσία γαμπρού και νύφης τραγουδούν οι γυναίκες το παρακάτω τραγούδι, που τονίζει τις ψυχικές και σωματικές χάρες και ομορφιές της νύφης.

1. Κουρ - μ - σιέλ - καφένν
μπάν - κόκν - μ - μιάνν
τιν - στ - λινν - τέλετ
τ - τ - σιό - σουράν

2. Με - ντόρν - ε - όλλ
ντάνια - γκα - νν - μόλλ
Με ντορν - ε - μπάρδ,
ντάνια - γκα - νν - ντάρδ.
Με - ντόρν - ε - ζέσκ
ντάνια - γκα - νν - πίεςκ

Απόδοση:

Σαν μου σερβίρεις τον καφέ
γέρνεις με χάρη το κεφάλι,
σ' ένα τα νυφοτέλια σου
κρύβουν το πρόσωπό σου.

Με το λιγνό σου χέρι, αφράτο σαν φύλλο,
μοίρα σε μας νυφούλα μας απ' ένα μήλο.
Με τ' ολόασπρο χεράκι σου σαν μαγνάδι (πέπλο)
μοίρασέ μας απ' ένα αχλάδι.

Με το μελαχρινό σου χέρι σαν ροδάκι
μοίρασέ μας απ' ένα ροδάκινο.

Επίσης στο Φλάμπουρο τραγουδούν στην ίδια γαμήλια συγκέντρωση και το παρακάτω:

Τη νύφη που σας δώσαμε βρε συμπέθερε
να μη μας την κακοπαίρνετε,
όσο να μάθει τα χούγια σας.
Τα χούγια σας μην είναι βαριά βρε συμπέθερε.

Εικόνα 8

Ομάδα γυναικών από το σόϊ της νύφης πηγαίνουν προς το σπίτι του γαμπρού τη Δευτέρα επομένη της στέψης με τις παραδοσιακές πίττες.

(Φωτογραφία: από το Αρχείο συγγραφέα)

Με το τέλος της επίσκεψης της Δευτέρας ξεπροβοδάνε τις γυναίκες μέχρι την πλατεία με τα όργανα και αποχαιρετούν με φιλιά νύφη και γαμπρό. Υπάρχει και έθιμο να κερνούν τη νύφη νομίσματα, τα λεγόμενα κεράσματα (νταρουβίτν). Σ' άλλα μέρη της Δυτ. Μακεδονίας πηγαίνουν τη Δευτέρα το μεσημέρι με λαγγίτες και λέγονται **λαγγιτάδες**.

Για τα γαμήλια αυτά αλβανόφωνα τραγούδια ευχαριστώ τις Φλαμπουριώτισες γυναίκες:

- 1) Την κυρία Ευαγγελία σύζυγο Δημητ. Σερίδη,
- 2) Τη Κα Βέτα σύζυγο Δήμου Βάσου, που μου υπαγόρευσαν κι έγραψα τα λόγια και μερικά τα τραγούδησαν.
- 3) Την Όλγα σύζυγο Αναστ. Πήλιουρη.
- 4) Την Σίρμω συζυγο Μιχ. Γώγου
- 5) Την Κωνσταντίνα Χρ. Γιάντση
- 6) Τον Μιχάλη Β. Τσατσάνη
- 7) Τα παιδιά Φλαμπουριώτικης Κουμπανίας (Οργανοπαίχτες) Γιώργο Χρ. Γιάντση, Σταύρο Ν. Γκώγκο.

Εικόνα 9

Δεύτερη ομάδα γυναικών από το "σόι" της νύφης έτοιμες για το σπίτι του γαμπρού με τις παραδοσιακές πίττες τη Δευτέρα μετά τη στέψη.

(Φωτ. από το Αρχείο του συγγραφέα).

Δευτέρα νύχτα – έθιμα

Τη νύχτα της Δευτέρας παλιότερα που ξεντύνεται η νύφη στο Φλάμπουρο υπήρχε το συνήθειο να παίρνει η πεθερά καινούργιο υποκάμισο από το σεντούκι της νύφης. Το πρωϊ της Τρίτης έβλεπε τα σημάδια της παρθενιάς και αρκετή μυστικότητα ... τ' ανακοίνωνε πρώτα στους σπιτικούς της και μετά στη μητέρα της νύφης.

Στα χωριά της Δυτ. Μακεδονίας, Κριμίνι, Δίλοφος, Πεντάλοφος, Βυθό πληροφορίες μας είναι: Τη Δευτέρα βράδυ η πεθερά ξαλλάζει τη νύφη και της βάζει καινούργιο αφόρετο 'ποκάμισο από το σεντούκι της νύφης. Το πρωϊ της Τρίτης της βγάζει το 'ποκάμισο και τα σημάδια της παρθενιάς τα βάζει σε μιά κανέστρα και το δείχνει στους σπιτικούς και πλησιέστερους συγγενείς. Εκείνοι ρίχνουν στην κανέστρα νομίσματα.

Αποδεμός. Άμα συμβεί να είναι **αποδεμένος** ο γαμπρός, που δεν μπορεί να συνουσιασθεί με τη νύφη. Αυτό αποδίδεται σε μαγική ενέργεια. Τον αποδεμό (δέσιμο) τον κάνουν γυναίκες. Κατεβαίνουν οι μαγίστρες γυναίκες

στην ποταμιά, παίρνουν δύο κλώνους ιτιάς, τους δένουν με χόρτο κι έτσι αποδένουν τον άντρα, που θέλουν ν' αποδέσουν.

Όταν θέλουν να λύσουν τον αποδεμό, λύνουν τους κλώνους της ιτιάς ή δίνουν στον αποδεμένο, να φορέσει δαχτυλίδι πεθαμένου¹.

Στο Φλάμπουρο δεν βρήκα έθιμο τοπικό να λύσουν το δέσιμο γαμπρού.

Συνήθιζαν να στέλνουν το νέο σε ειδικές ξένες γυναίκες εκτός χωριού, μάγισσες που έκαμναν με την δεξιοσύνη τους διάφορα πράγματα, να κάνουν τον αποδεμό.

Σαν πια νέα νύφη στο σπιτικό έπρεπε να είναι προσεχτική, ολιγόλογη αλλά γλυκομίλητη. Έπρεπε να τιμά τον πεθερό και πεθερά, ανδραδέρφια και ανδράδελφες, σινιφάδες. Τον πεθερό να τον προσφωνεί αφέντη, την πεθερά μάνα. Να έχει ανεξάντλητη υπομονή και απεριόριστη υπακοή.

Θα την φωνάζουν Γιάννενα, Κωστάκενα, θύμνινα.

Στο Φλάμπουρο συνηθίζεται επίσης οι νέες νύφες και μεσήλικες γυναίκες

Εικόνα 10

Καβαλλάρηδες συγγενείς γαμπρού πριν εκκινήσουν για το χωριό Δροσοπηγή, να πάρουν τη νύφη και να επιστρέψουν αυθημερόν για τη στέψη στο Φλάμπουρο.

(Φωτ. Λαογρ. Μουσείο Π.Μ.Σ. Φλάμπουρου. Ανήκει Μυλωνά Μαγδαληνή).

1. Ο Γάμος στη Δυτ. Μακεδονία: Φώτη Παπανικολάου συν/χου διδασκάλου. Τόμος Λαογραφίας 1960-61 σελίδα 183. Βιβλιοθήκη Πανεπ. Θεσ/νίκης.

να φωνάζουν τις ηλικιωμένες συγγενείς γυναίκες και γειτόνισσες με τη λέξη "μάννα". Ένδειξη σεβασμού και εκτίμησης.

Όταν η νύφη ήταν ξενοχωρίτισα, οι συγγενείς του γαμπρού ετοίμαζαν τ' άλογα. Στολίζανε τα χαλινά με λουλούδια του ζώου, στη σέλα ή σαμάρι έριχναν κόκκινη μάλλινη φλοκάτη και καβάλλα με τα πόδια να στηρίζονται στα ζυγκιά με πρώτους το νούνο, γαμπρό κι όλους τους καλεσμένους ξεκινούσαν καβάλλα σε πομπή γραφική για το χωριό της νύφης. Στην επιστροφή η νύφη καβάλλα σε ωραίο άλογο με συνοδεία συγγενών της στ' άλογα έφθιναν στο χωριό του γαμπρού όπου γίνονταν η στέψη.

Κτένισμα νιόπαντρης

Στο Φλάμπουρο - Δροσοπηγή συνηθίζεται την πρώτη Τετάρτη μετά την Κυριακή του γάμου η νεόνυμφη μαζί με γυναίκες του συγγενικού οικογενειακού περιβάλλοντος του γαμπρού, να έρχεται πρώτα συνοδεία σε μια εξωτερική βρύση κοινόχρηστη και γεμίζει νερό ένα λαγήνι και στη συνέχεια επισκέπτεται με όλες τις γυναίκες αυτές το σπίτι του πατέρα της.

Εικόνα 11

Αναπαράσταση χορών παλιού παραδοσιακού γάμου στην πλατεία του χωριού - Φλαμπούρου, από μεικτό χορευτικό.

(Φωτ. αρχείου συγγραφέα).

Εικόνα 12

Αναπαράσταση χορών γυναικών παλιού παραδοσιακού γάμου
στην πλατεία Φλαμπούρου του Π.Μ.Σ. Φλάμπουρου.

(Φωτ. αρχείου συγγραφέα)

Ακολουθεί το έθιμο να χτενιστεί στο σπίτι της μητέρας της. Η ίδια η μητέρα της τη χτενίζει και οι γυναίκες τραγουδούν. Η νιόπαντρη μόλις τελειώσει το χτένισμα μοιράζει νομίσματα σ'όλες τις γυναίκες της παρέας από τη χαρά, που ήλθε πρώτη φορά νιόπαντρη στη μητέρα της και σαν μικρή ανταπόδοση των δώρων που πήρε από τις συγγενείς της.

ΤΑ ΠΙΣΤΡΟΦΙΑ

Το αμέσως επόμενο Σάββατο μετά την Κυριακή του γάμου γίνονται τα 'πιστρόφια. Ο πεθερός από την Πέμπτη με ειδικό πρόσωπο και με σχετικό είδος καλέσματος (κουλούρα ή γλυκά) καλεί το γαμπρό με την κόρη νύφη, ότι το Σαββατόβραδο έχουν το τραπέζι για τα 'πιστρόφια.

Μαζεύονται στο σπίτι του γαμπρού οι συγγενείς του, ο νούνος, ο παρακούμπρος με πρόσωπά τους και πηγαίνουν σε πομπή στο σπίτι των γονιών νύφης. Έχουν ετοιμάσει εδώ πλούσιο τραπέζι με φαγητά διάφορα. Κοτόσουπα, ψητά κρέατα, μαγειρεμένο χοιρινό με λάχανο εποχιακό, μεζέδες από το σπιτικό χοιρινό, τυριά, σαλάτες εποχής, φρούτα από τα ωραία μήλα-αχλάδια και παλιότερα καρύδια και φουντούκια όταν δεν υπήρχε η μηλοκαλλιέργεια. Τρώνε όλοι καλά και πίνουν και μπρούσικο κρασί. Διασκεδάζουν και χορεύουν όλοι. Εάν δεν έχουν όργανα, όπως στο γάμο, θα υπάρχει κανένας ερασιτέχνης βιολιτζής ή γραμμόφωνο.

Άλλο είδος 'πιστρόφια γίνονται στο σπίτι του νούνου το Σάββατο το βράδυ, ακριβώς το επόμενο του πεθερού ή και λίγο αργότερα.

Έρχονται σχεδόν όλοι οι συγγενείς του γαμπρού πάντως λιγότερα πρόσωπα απ' εκείνα τα πρώτα 'πιστρόφια. Ο νούνος κι εδώ έχει καλά φαγητά κι άλλες ετοιμασίες. Μετά το φαγητό διασκεδάζουν και χορεύουν με ερασιτέχνη βιολιτζή ή άλλο όργανο.

Πολύ αργότερα από το γάμο κάνει τραπέζι στο γαμπρό-νύφη με στενούς συγγενείς και ο παρακούμπρος.

Την τρίτη Κυριακή από τον γάμο έρχονται στην εκκλησία 8-10 γυναίκες, νέες και μεσήλικες και συνοδεύουν τη νύφη στην εκκλησία, η οποία είναι πολύ όμορφα ντυμένη. Όλες οι γυναίκες που τη συνοδεύουν φορούν στο λαιμό άσπρα μαντήλια και καθώς μπαίνουν στην εκκλησία όλες μαζί η πομπή είναι γραφικότητα.

Ο εκκλησιασμός με συνοδεία έχει συμβολικό χαρακτήρα, ότι μετά απ' αυτόν χειραφετείται η νύφη και αναλαμβάνει σιγά-σιγά τα οικογενειακά και κοινωνικά της καθήκοντα.

Επικρατεί η αντίληψη -πρόληψη- πως την περίοδο της πρώτης εβδομάδας από τη στέψη πρέπει να φυλάγουν τη νύφη, γαμπρός, σπιτικοί του και ακόμη οι πλησιέστεροι συγγενείς από μάτιασμα, βασκανία, κακολογιές, κακοτοπιά, έτσι ώστε να προσαρμοστεί στο νέο της περιβάλλον απρόσκοπτα.

Με τα τελευταία αυτά έθιμα τελειώνει ο πολυέθιμος γάμος στο Φλάμπουρο Δροσοπηγή.

Δεν είναι σπάνιο φαινόμενο τ' αντρόγυνο μετά λίγο ή πολύ καιρό από το γάμο τους, να τους "πέσει γρίνια ανάμεσά τους", όπως συνηθίζεται να λένε. Το ζευγάρι δεν έχει όρεξη για χαρές και τρυφερότητες και στο διάστημα αυτό ο ένας αποφεύγει τον άλλον.

Όταν ξεμοναχιάζονται στην αρχή λογοφέρνουνε με το παραμικρό, μαλώνουν και μεγάλη διχόνοια δέρνει τ' αντρόγυνο.

Παρακολουθούν οι σπιτικοί τη δραματική αυτή κατάσταση, που σιγά-σιγά και μπροστά στους μεγαλύτερους απ' αυτούς μαλώνουν με φωνές και η γρίνια βασανίζει όλο το σπιτικό.

Αν έχουν αποκτήσει παιδιά, το κακό δηλητηριάζει και τον ψυχικό κόσμο των παιδιών. Όταν η γρίνια έχει προχωρήσει και υπάρχει φόβος, να διαλυθεί ο γάμος, τότε συνήθως η μάνα του κοριτσιού, αλλά και του νέου ακόμη η μάνα εφαρμόζει το έθιμο που επικρατεί στο χωριό.

Φροντίζει π.χ. η μητέρα του κοριτσιού και βρίσκει στο χωριό ή σε άλλο ακόμη χωριό, μάνα και κόρη νεόγεννες, που θηλάζουν κι οι δύο παιδί του ίδιου γένους (αγόρι-αγόρι ή κορίτσι-κορίτσι μάνα και κόρη). Πλάθει τότε με αλεύρι κουλουράκια δύο και τα ζυμώνει με το γάλα της μάνας και κόρης. Πηγαίνει το ένα κουλουράκι στην εκκλησία και το διαβάζει 40 ημέρες ο παπάς στην Αγία Τράπεζα. Το παίρνει το κουλουράκι και το τρίβει σαν αλεύρι και σ' ανύποπτο χρόνο κρυφά ποτίζουν το αντρόγυνο με το καφέ ή το γάλα, που έχουν ρίξει τρίμματα από το κουλουράκι.

Η ευλογία της εκκλησίας και των σπιτικών οι ευχές φέρνει και τα καλά αποτελέσματα.

ΘΕΣΜΟΣ ΣΩΓΑΜΠΡΟΥ

Οι Φλαμπουριώτες και Δροσπηγιώτες ορεσίβιοι ηπειρώτες δεν γνώρισαν σχεδόν ποτέ τι θα πει κολλήγας. Έζησαν μακριά από το δυνάστη τούρκο, στα υψώματα, τις ραχούλες και πλαγιές των βουνών. Αντίθετα πολλοί καμπήσιοι έλληνες έζησαν δίπλα στον τούρκο και τον υπηρέτησαν στα τσιφλίκια, ελληνικά χώματα, σαν κολλήγοι.

Βρήκαν κολλήγους στο Φλάμπουρο ελάχιστους στην τοποθεσία που αγόρασαν για την εγκατάσταση του χωριού.

Σαν οικογενειακοί κολλήγοι κατάντησαν κι όσοι άντρες αποτέλεσαν το θεσμό "σώγαμπροι". Βρέθηκαν και στο χωριό λίγα αντρόγυνα που δεν απόκτησαν αγόρια παρά 1 κορίτσι ή και κορίτσια. Για να έχουν χέρια για τα κτήματα πάντρευσαν το ένα κορίτσι με ορφανό ή φτωχό νέο, ή αγόρι από πολύτεκνους φτωχούς γονείς και δεν το έδιναν το κορίτσι έξω να παντρευτεί. Έπαιρναν τον άντρα "σώγαμπρο".

Στο σπίτι του πεθερού του πρόσφερε τη δουλειά του δωρεάν. Ήταν σαν

σώγαμπρος ο ανώνυμος γαμπρός του πεθερού του, χωρίς πρωτοβουλία, σαν δούλος που έχανε την προσωπικότητά του. Αν τύχαινε και πέθαινε η γυναίκα του, τίποτε δεν είχε δικαίωμα να πάρει από την περιουσία του πεθερού του. Αν δεν ξαναπαντρεύονταν για χάρη των παιδιών του, έμενε στο σπίτι του πεθερού του χωρίς νόμιμα ατομικά του δικαιώματα. Αν πάλι αποφάσιζε να ξαναπατρευτεί έφευγε κι άφηνε τα παιδιά στο παππού τους. Σπάνια ξενοπαντρευόνταν σ' άλλο χωριό ο "σώγαμπρος" Φλαμπούρου. Σε χωριά της Δυτ. Μακεδονίας λένε: "τρία πράγματα στον κόσμο δεν φκιάχνουν δικιά τους κουρνιά:

"Το ξύλο -παλιόξυλο, το πλι παλιοπούλ(ι) κι ο άνθρωπος-παλιάνθρωπος".

Και εξηγούνε: "Ξύλο παλιόξυλο είναι ο κισσός, που δεν φκιάχνει δικό του κορμή και στηρίζεται σε τοίχο, δένδρο. Πλι παλιοπούλ(ι) είναι ο κούκος, που δεν φκιάχνει δικιά του φωλιά και γεννά τ' αυγά του σε ξένες, άνθρωπος-παλιάνθρωπος είναι ο σώγαμπρος, που δεν δημιουργεί δικό του σπίτι."

Υπήρχαν σπάνια βέβαια και πεθεροί που αγαπούσαν σαν παιδιά τους τους γαμπρούς τους.

Στο βιβλίο της εκκλησίας Φλαμπούρου συνταγμένο το 1905, 2-3 ονόματα σώγαμπρων αναγράφονται από 150 οικογένειες και το όνομά τους σαν επώνυμο γράφεται "ντομαζέτ".

Εγκυμοσύνη

Γυναίκα που είχε ξαναγεννήσει περνούσε την εγκυμοσύνη της με κάποια άνεση.

Η νιόπαντρη όμως σαν "**πρωτάρα**" στα παλιά ιδίως χρόνια δεν φανέρονε από ντροπή σε κανένα τη γαστριά της. Παρόλα αυτά όμως δεν κρύβονταν εύκολα από την πεθερά της. Κάτι κομάρες, εμετοί, αδιαθεσίες πρόδιναν τη θέση της. Τότε της έλεγε η πεθερά της. "Έπεσε νύφη ο πόντικας στ' αμπάρι...". Εκείνη κοκκίνιζε από δισταγμό και ντροπή. Όσο προχωρούσε η εγκυμοσύνη της έπαιρναν και μέτρα προφύλαξης, να μη πάθει το παιδί τίποτε που το περίμεναν με λαχτάρα και η ίδια η έγκυα.

Τα μέτρα ήταν υγιεινά αλλά και προλήψεις και δεισιδαιμονίες. **Υγιεινές παραγγελίες ήταν:** Να αποφεύγει τις βαρειές και κοπιαστικές δουλειές, να μη πέσει και χτυπήσει, να μη σηκώνει βάρος και κάθετι που θα την κάνει ν' αποβάλει, ν' απορίξει. Ακόμα κι οι βαρειές και καλές μυρουδιές πίστευαν ότι μπορεί να της κάνουν κακό στο παιδί και την ίδια. Δεισιδαιμονίες: Για να μη "ματιασθεί" η έγκυα γυναίκα κρεμούσαν στο λαιμό της σταυρό, θυμίαμα ή δαχτυλίδι πεθαμένου.

Να μη μένει σαν είναι έγκυος έξω από το σπίτι μετά το ηλιοβασίλεμα.

γιατί άρχιζαν να κυκλοφορούν τα όξω από δω "δαιμονικά", μη κάνουν κακό στο παιδί και την έγκυα.

Αν έβγαζε μαυράδι στο κορμί της κι' αλλαγή στο δέρμα της θεωρούνταν πως την πάτησε ίσκιος. Για να μη γεννηθεί το παιδί παραμορφωμένο στο πρόσωπο "παρασημειωμένο" δεν έπρεπε να ιδεί λύκο, αρκούδα ή άλλο ξαφνικό επεισόδιο, για να μη φοβηθεί και κάνει κακό στο παιδί. Να μη πίνει κρασί κι άλλα οινοπνεύματα σ' όλη την εγκυμοσύνη της για να μη γίνει το παιδί νευρικό.

Για να μη πάθουν αποβολή όλες οι έγκυες τιμούσαν με ευλάβια τον Άγιο-Στυλιανό και τον Άγιο-Συμεών για να μη βγει το παιδί "σημαδεμένο". Επίσης του Αγίου Ελευθερίου από βραδύς δεν βελόνιαζαν, άναβαν την καντήλα, και ανήμερα δεν δούλευαν λέγοντας: "Αϊ Λευτέρη! Να με λευτερώσεις καλά και γρήγορα".

Αν το πρόσωπο της έγκυας ήταν όμορφο, το παιδί που θα γεννούσε θάταν αγόρι. Αν άλλαζε όψη από εγκυμοσύνη θάκανε κορίτσι. Ρωτούσαν στο χωριό την έγκυα γυναίκα: "Τι έπαθαν τα χέρια σου;" Αν τα κοίταζε από πάνω θάκανε αγόρι, αν τα κοίταζε μέσα στις παλάμες θάκανε κορίτσι.

Την ώρα που κοιλοπονούσε παρατηρούσαν τους πόνους. Αν πονούσε μπρος και πίσω δηλαδή στην κοιλιά και στη μέση τότε θα γεννούσε κορίτσι. Αν είχε πόνους μόνο μπρος αγόρι. Αν είχε κοιλιά με μύτη προς τα πάνω αγόρι, αν τα καπούλια της ήταν γεμάτα, φαρδιά, κορίτσι.

Η γέννα

Η τεκνοποιϊα ήταν ευλογία Θεού από την αρχαιότητα ακόμα, η στειρότητα και ατεκνία θεωρούνταν μειονέκτημα-αμάρτημα. Τα περισσότερα νεαρά ζευγάρια επιθυμούσαν ν' αποκτήσουν παιδιά μετά το γάμο τους. Η έγκυα γυναίκα μετά από 270-275 μέρες περίπου φυσιολογικής εγκυμοσύνης περιμένει να γεννηθεί το παιδί.

Πολλές γυναίκες τα παλιά τα χρόνια γεννούσαν και στο χωριό Φλάμπουρο μόνες τους χωρίς σχεδόν καμμιά βοήθεια.

Γυναίκα του χωριού γένησε αγόρι μόνη της και μετά τη γέννα βγήκε στην πόρτα ν' αντικρύσει τη συνιφάδα της που ήξερε πως ήταν στις μέρες της. Από το πυρωμένο πρόσωπό της κατάλαβε κι έτρεξε να της δώσει κουράγιο, να βοηθήσει την ίδια να ξαπλώσει να βοηθήσει και το παιδί. Υπήρχαν και πρακτικές γυναίκες, γερόντισες μαμμές που τις καλούσαν στη γέννα.

Αν ήταν χειμώνας "η μπάμπω" που πρόθυμα πήγαινε να την ξεγεννήσει, πρώτη δουλειά της ήταν να δυναμώσει τη φωτιά, να έχει η γυναίκα που θα γεννούσε την πλάτη της προς το τζάκι ή τη σόμπα. Άρχιζε αμέσως κι έτριβε τις μασχάλες, τη ράχη μαλακά-μαλακά.

Οι μαμές στο Φλάμπουρο

Υπήρχαν κείνα τα χρόνια η σύζυγος Νικόλα Γκώγκο και η Ουρανία σύζ. Λεωνίδα Νάση. Χειμώνα-καλοκαίρι τις καλούσαν για γέννα. Πήγαιναν πρόθυμα. Κρατούσαν τη γυναίκα που ξεγεννούσαν όρθια από την αμασχάλη, μαλάκωναν με λόγια τους πόνους της, τη συμβούλευαν να παίρνουν ανάσες σε κάθε δυνατό πόνο κι άλλα παρηγορητικά λόγια και φερσίματα.

Μόλις έπεφτε το παιδί, το κρατούσε η μαμμή μετά τη τακτοποίηση τ' ομφαλού από τα πόδια με το κεφάλι κάτω, να καθαριστεί. Η ίδια η μαμμή έκανε το πρώτο μπάνιο σε καθαρή σκάφη με χλιαρό νερό.

Τύλιγαν το παιδί με καθαρές πάνες σώμα, πόδια, χέρια και με τη "φασκιά" που είχε μήκος ένα μέτρο και περισσότερο δένανε το σπαργάνωμα γύρω-γύρω. Η φασκιά ήταν πλεκτή τετράκλωνη, από μάλλινες κλωστές μαύρες-άσπρες για τ' αγόρια, και ρόζ-μπλέ για τα κορίτσια.

Η μαμμή μετά το πρώτο μπάνιο χάριζε στο μωρό, ποκαμίσσα από κάποιον ή χασέ μακρύ, να φθάσει μέχρι το κάτω πόδι.

Η μητέρα νεόγεννη έδινε στη μαμμή πετσέτα και σαπούνι να πλύνει τα αίματα. Πολλές έδιναν και όσπρια 1-2 βρασιές από τα καλά και βραστερά φασόλια του χωριού.

Έδινε η μαμμή συμβουλές για τις τρεις πρώτες ημέρες για τη διαίτα. Έτρωγε ψωμί και τυρί 3 ημέρες και μετά το φαγητό έπινε κρασί και λάδι ανάμικτο. Το λάδι να καθαριστεί πιο εύκολα και το αγνό κρασί δυναμωτικό.

Έκοβε τον ομφαλό του παιδιού και έπλενε ελαφρά το σώμα του από τα αίματα και τα υγρά και με τη βοήθεια και της πεθεράς το φάσκωναν.

Αν την ώρα που το παιδί είδε το φως και δεν έκλαψε, το χτυπούσε την πλάτη του κρατώντας το με το κεφάλι προς τα κάτω, να βγουν τα υγρά που μπορούσε να είχε καταπιεί και το κουνούσε μέχρι να κλαψουρίσει. Τότε ησύχαζε για το μωρό.

Το ύστερο που σ' αυτό έμεινε 9 μήνες το παιδί στην κοιλιά της μάνας του ήταν το τελευταίο που έβγαινε από το σώμα της μητέρας. Αν είχε ανωμαλία να βγει το ύστερο η μαμμή έκανε διάφορα γιατροσόφια. Έδινε π.χ. στη γυναίκα να πιεί ένα φλυτζάνι λάδι, ή πίεζε τη κοιλιά της μ' ένα καπάκι κατσαρόλας. Με τέτοιους κι άλλους τρόπους και κινήσεις άλλες, έβγαζαν το ύστερο. Μερικές εξέταζαν το ύστερο να δούν αν το παιδί της γυναίκας που θα γεννούσε αργότερα θα ήταν αγόρι ή κορίτσι. Αν το ύστερο είχε σημάδια κουκιά και κρεατελιές, τότε θα γεννούσε μετά απ' αυτό σίγουρα αγόρι.

Με το πρώτο κλάμα του μωρού από το αίσθημα της αλλαγής του περιβάλλοντος στο ψυχρό και επειδή το ζωνρό αίσθημα της τροφής είναι πρωταρχικό, το ποτίζει η μαμμή με χλιαρό νερό που το έχουν βράσει στο μεταξύ με λυωμένη ζάχαρη (σερμπέτι).

Μέχρι να γιάνει ο ομφαλός του μωρού αφού από την ημέρα της γέννας τον έδεσαν λίγο σφιχτά με μεταξωτή κλωστή να πέσει και μετά τοποθετεί η

γιαγιά του επάνω στην πληγίτσα μικρές στρογγυλές ωμές κουλουρίτσες από μαλακό ζυμάρι αλευριού, ώστε να αισθάνεται μαλακά το παιδί στο ευαίσθητο μέρος, μέχρι να πέσει η λίγη ακόμη σκληρή του πετσίτσα.

Κάθε μέρα κάνουν μπάνιο του παιδιού πρωινές ώρες σε λεκάνη ή σκάφη ξύλινη. Αν ο παππούς του νεογέννητου είναι επιδέξιος φκιάχνει με σανίδες πεύκου την κούνια του, ώστε να μπορεί να κουνιέται δεξόξερβα πριν κοιμηθεί νανουριστά (ντιέπι) τη λένε στο χωριό την κούνια. Σ' άλλα μέρη **σαρμανίτσα**. Στο Φλάμπουρο και Δροσοπηγή που το κλίμα είναι τραχύ το χειμώνα με κρύα και χιόνια, ετοιμάζουν πριν τη γέννα τα μάλλινα σκεπάσματα, που τυλίγουν το μωρό στην κούνια του. Τα φκιάχνει κατά το έθιμο η πεθερά που βοηθάει κι η νύφη στον αργαλειό όλα τα μάλλινα. Η έγκυα γυναίκα από το πέμπτο μήνα ετοιμάζει από άσπρο χασέ τα εσώρουχα του μωρού, τα μωραδικά, τα καπελλάκια με κορδελλίτσες για τον ύπνο του κι άλλα για τις εξόδους του παιδιού, να μη κρυώνει.

Γυναίκες γερές και ψύχραιμες γεννούσαν μόνες τους στο χωράφι ή στο δρόμο, χωρίς άλλη βοήθεια, δεν πάθαιναν τίποτε. Μόνες έκοβαν τον ομφαλό του παιδιού και βάζοντας το παιδί στην ποδιά τους γύριζαν στο χωριό. Οι Σαρακατσάνες γεννούσαν στο δρόμο μέσα στο δάσος, ή στα κλαδιά καθώς οδοιπορούσαν για χειμαδιά ή για άνοιξη.

Από την ημέρα της γέννας μέχρι την ευχή του σαραντίσματος η λεχώνα και θα "διάβαζε" την ευχή στην εκκλησία δεν έπρεπε να μένει μόνη τα βράδια να μη κοιμάται πάλι μόνη στο δωμάτιο χωρίς συντροφιά. Κάποιος άλλος να την συντροφεύει, αλλά όχι ο άντρας της. Με το ηλιοβασίλεμα έκλειναν οι πόρτες, δεν έβγαινε έξω η λεχώνα, ούτε δέχονταν κανένα επισκέπτη. Το διάστημα αυτό θεωρούνταν επικίνδυνο για αυτή και το παιδί. Οι νεράϊδες που περιφέρονταν και πιο πολύ σε λάκκους και ρεματιές, τα "δαιμονικά" που κυνηγούσαν τη λεχώνα και προσπαθούσαν να την ξεομοναχιάσουν και να της πάρουν το μυαλό "να τη ρίξουν σ' άλλο κόσμο κ' άλλη άραδα". Οι μαμμές και οι γερόντισσες την προφύλαγαν. Από την πρώτη στιγμή που βάζανε τη λεχώνα να κοιμηθεί με το νεογέννητο παιδί κάτι βάζανε κάτω στο προσκέφαλό της. Αλλού "αγριομαργαρίτες" ή λουλούδια, που μάζευαν τ' Αϊ-Γιαννιού, του κλήδωνα (σιγκίνι), σ' άλλα μέρη όπως στα Βέντζια Γρεβενών βάζανε και το ψαλίδι που κόψανε τον ομφαλό. Πίστευαν πως όλα αυτά κι άλλα προστάτευαν τη λεχώνα απ' όλα τα "δαιμονικά" κι ήταν καλύτερα φυλαχτά. Πίστευαν στο χωριό και στο κακό το "μάτι". Για να μη τη "βασκαίνουν", τη ματιάσουν όπως αλλιώς έλεγαν, κρεμούσαν στη λαιμαργιά της ένα "σκορδάκι" και στον κόρφο της έβαζαν λίγο ψωμί με λίγο αλάτι.

Μέχρι τα 40 ούτε στην εκκλησία πήγαινε, ούτε λειτουργίες να ζυμώσει με τα χέρια της. Δεν έπρεπε το ίδιο διάστημα να ιδεί νεκρό, ούτε να πιάσει κάτι από το νεκρό. Τα ρούχα του παιδιού και της λεχώνας δεν τ' άφηναν έξω τη νύχτα γιατί θα μπορούσαν να "μαγαριστούν" από "τ' αερικά".

Τα Σαββατογεννημένα παιδιά πίστευαν, ότι δεν τάπιανε βασκανιά , ούτε τα μάγια και τα θεωρούσαν **τυχερά**.

Πριν τα σαράντα και πριν πάει στην εκκλησία η λεχώνα για την ευχή του παπά, δεν θεωρούνταν καθαρή, δεν πήγαινε σε σπίτια και μαγαζιά "να μη τους φέρει γουρσουζιά" ούτε να πλαγιάσουν με τους άντρες τους.

Για το σαράντισμα έπρεπε να πάει στην εκκλησία να διαβάσει ο παπάς την ευχή καθαρίσματος (Κ. Διαθήκη Λουκά Β' 22).

Ευχή σαραντίσματος

Μετά τον εσπερινό η πεθερά κρατώντας το παιδί και η λεχώνα δίπλα της πήγαινε και διάβαζε την ευχή σαραντίσματος.

Παίρνει ο παπάς το παιδί στην αγκαλιά του και το παρουσιάζει στην εικόνα της Παναγιάς λέγοντας ευχές. Κατόπιν το πηγαίνει στην Ωραία Πύλη και λέγει, το ίδιο γίνεται και τώρα, "Εκκλησιάζεται ο δούλος του Θεού (όνομα) εις το όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος". Η μητέρα κάνοντας το σταυρό και γονατίζοντας τρεις φορές "μετάνοιες" φιλεί το χέρι του παπά και παίρνει το παιδί στην αγκαλιά της. Με την ευχή αυτή παύει η γυναίκα να λέγεται λεχώνα. Τώρα έχει τα καθήκοντα μεγαλύτερα, να μεγαλώσει το παιδί.

Μερικές φορές έπαιρνε ευχή στο μισοσαράντισμα, δηλαδή στις 20 ημέρες. Αυτό γίνονταν για σοβαρούς λόγους: Εάν παντρεύονταν μετά τις 20 μέρες αδελφός ή αδελφή της ή σε γεωργικά μέρη, αν είχαν γεωργικές επείγουσες δουλειές.

Τότε ο παπάς πήγαινε στο σπίτι της λεχώνας και διάβαζε την ευχή.

ΒΑΦΤΙΣΙΑ

Το μυστήριο του βαπτίσματος του παιδιού στα παλιά χρόνια –σπάνια τώρα– γίνονταν την πρώτη βδομάδα από τη γέννηση, όταν φυσικά δεν υπήρχε σοβαρό πρόβλημα υγείας του.

Συνήθεια ήταν πάντα το μυστήριο να γίνεται στην εκκλησία του χωριού, χειμώνα ή καλοκαίρι μετά το μεσονύκτιο και πριν να φέξει η αυγή, έπρεπε να έχουν τελειώσει όλα. Ετοιμάζε ο ανάδοχος –νουνός– τότε το ζεστό νερό σ' ένα καλογανώμενο χάλκινο δοχείο –γκιούμι– 5-6 οκάδων και σ' άλλο όμοιο δοχείο το κρύο νερό ίδιας ποσότητας.

Η γυναίκα νουνά του παιδιού ετοιμάζει με επιμέλεια τα ρουχαλάκια του μωρού, πουκαμίσια ραμμένα με τα χέρια της στη ραπτομηχανή, τα μάλλινα πλεχτά, το σκουφάκι, κάλτσες μάλλινες πλεχτές, το λαδοπάνι, να τοποθετηθεί το μωρό μόλις βγει από την κολυμβήθρα, το μικρό δοχείο με το λάδι, το χρυσό ή ασημένιο σταυρό σύμβολο χριστιανικής πίστης και λατρείας.

Επίσης φροντίζει για το προσόψι και σαπούνι να πλύνει τα χέρια ο παπάς στο τέλος του μυστηρίου. Όλα η νουνά τα έχει τοποθετήσει σ' ένα καθαρό πανέρι σκεπασμένο με άσπρο ύφασμα κεντητό.

Στην τελετή στην εκκλησία είναι παρόντες ο πατέρας, οι παπούδες του παιδιού, στενοί συγγενείς πλην της μητέρας που είναι ακόμη λεχώνα. Αν και η ώρα του μυστηρίου είναι βαθιά νυχτερινή δεν λείπουν τα πρόθυμα σχολιαρόπαιδα. Ξενυχτούν και αυτά με το έθιμο. Μετά την πρώτη κατήχηση του παπά στο νάρθηκα που διαβάσει με κατάνυξη τα γράμματα, στην ερώτησή του "ορίστε νουνέ το όνομα". Μόλις ακουσθεί από τα χείλη του το όνομα –συνηθίζεται και μέχρι σήμερα το όνομα παπού ή γιαγιάς ανάλογα με το φύλο από τη συγγένεια του πατέρα του βαπτιζόμενου. Τα σχολιαρόπαιδα γίνονται "καπνός" στο τρέξιμο, πιο δηλαδή παιδί θα πάει πρώτο στη μητέρα να φέρει το όνομα.

Τότε η μητέρα από το ζεστό δωμάτιο προσφέρει στο πρώτο παιδί το "σχαρίκι" το μεγαλύτερο νόμισμα, συνήθως τα παλιά χρόνια δίδραχμο ή τάληρο και στ' άλλα που ακολουθούν δραχμές, πενηντάλεπτα, εικοσάλεπτα, δεκάλεπτα τρυπημένα.

Ο παπάς την ώρα του μυστηρίου ραντίζει το σωματάκι του λέγοντας: "Εβαπτίσθης, εφωτίσθης, εμυρώθης, ηγιάσθης, απελούσθης". Έτσι ήταν έτοιμος ο νέος Χριστιανός! Όταν τελειώσει η όλη τελετή του μυστηρίου, έχουν ντύσει το παιδί με τα ρούχα του νουνού κρατώντας ο νουνός ή η νουνά το βρέφος σπαργανωμένο και τυλιγμένο σε μάλλινη μαλακή κουβέρτα με αναμμένα τα δύο κηριά έρχονται στο σπίτι της λεχώνας.

Εικόνα 13

Τα σχολιαρόπαιδα στην εκκλησία μόλις ακούσουν τ' όνομα από τον κουμπάρο του παιδιού που βαπτίζεται, τρέχουν να φέρουν "το σχαρίκι" στη λεχώνα μητέρα.

(Φωτ. Κώστα Καραμπατάκη)

Παραλαμβάνει τότε το παιδί η μητέρα κι αφού κάνει τρεις μετάνοιες μπροστά στον κουμπάρο φιλεί το χέρι του και βάζει το παιδί να κοιμηθεί. Το μυστήριο επιδρά ευεργετικά στην υγεία του και αμέσως ξαλαφρωμένο κοιμάται ήσυχα χωρίς κλάματα και φωνές. Η βαθιά πίστη του λαού το αποδίδει στο μυστήριο, το άγιο μύρο, το λάδι του κουμπάρου!

Εδώ στο σπίτι του πατέρα, πριν ακόμη φέξει, στρώνουν μακρουλό ύφασμα στο καλοντυμένο με μάλλινο κιλίμι ή φλοκάτες δάπεδο του δωματίου. Πρώτα έχουν τοποθετηθεί πιάτα με στραγάλια, σταφίδες ξανθές, καρύδια, που συνήθως δοκιμάζουν οι γυναίκες και οι νεότεροι της συγέντησης. Έπειτα ακολουθούν σε πιάτα-πιατέλες, ζεστές λαγγίτες ψημένες σε βραστό λάδι, τυρί από κάδο, ζάχαρι σε μικρότερα πιάτα και ακολουθεί το μπρούσικο κρασί σε ειδικά πήλινα καλογανωμένα λαγίγια, όμορφα τρινευτά. Δοκιμάζουν τις ζεστές και νόστιμες λαγγίτες με τυρί οι άνδρες και πίνουν κρασί και οι γυναίκες συνήθως τις πασπαλίζουν με ζάχαρη ή μέλι εγχώριο, το ανθόμελο.

Με το πρώτο κρασί με το λαγίγι ή ποτήρια ακολουθούν οι ευχές:

– "Να μας ζήσει το παιδί!... Με καλή τύχη!... Πάντα άξιος νουνέ!..."
Μερικοί άνδρες καλλίφωνοι τραγουδούν επίκαιρα τραγούδια και ακολου-

θούν οι γυναίκες που πολλές με τρίτο κόβουν το τραγούδι όπως λέγεται, και άλλες κρατούν ίσιο, φωνητικά χωρίς λέξεις...

Από τώρα και πέρα ο νουνός θα φώναζε τον πατέρα και τη μάνα του παιδιού "κουμπάρε" "κουμπάρα" αυτοί τον κουμπάρο "νουνέ" και "νουνά" τη γυναίκα του.

Μετά τη βάφτιση, δεν επιτρέπονταν να πλύνουν το παιδί πριν τις 24 ώρες "για να μη φύγει το μύρο και ξεβαφτιστεί".

Αν τύχαινε κι αρρώσταινε το παιδί και κινδύνευε να πεθάνει πριν βαπτιστεί, το βάπτιζαν στον αέρα (αεροβάπτισμα) έξω από την πόρτα ή το ράντιζαν με λίγο νερό λέγοντας: "Στ' όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος. Αμήν!". Έδιναν τότε το όνομα του Χριστού ή της Παναγίας ή κανενός πεθαμένου.

Αν όμως το παιδί γινόταν καλά –δεν πέθαινε– το ξαναβάφτιζαν κανονικά κι άφηναν το ίδιο όνομα.

Παλιότερα οι κουμπαριές σχεδόν σ' όλη την Ελλάδα ήταν μόνιμες και κληρονομικές. Οι συνθήκες της ζωής ήταν διαφορετικές, οι άνθρωποι είχαν περισσότερη κοινωνική ανάγκη από συμπαράσταση για τις δυσκολίες της ζωής κι έτσι ο θεσμός της κουμπαριάς ήταν κοινωνικός, συγγενικός. Όταν τα παιδιά μιας οικογένειας χώριζαν τα κτήματα και τα ζώα τους αδελφικά, χώριζαν και τις κουμπαριές.

Για ν' αλλάξει ένας από την κληρονομική κουμπαριά να κάνει άλλο νουνό δεν μπορούσε ν' αποφασίσει μόνος, αλλά έπαιρνε την άδεια και συγκατάθεση του κληρονομικού νουνού. Αν έδινε την άδεια καλώς. Αν δεν την έδινε ήταν δύσκολο ή αδύνατο.

Η "κατάρρα του νουνού ήταν βαρύτερη απ' την κατάρρα του πατέρα".

Νουνός γινόταν εκείνος που στεφάνωνε. Έτσι μετά τα στέφανα οι συγγενείς του γαμπρού εύχονταν:

"Σήμερα με τα στέφανα του χρόνου με το λάδι".

Ο νουνός με τους γονείς του παιδιού είχε σχέσεις πνευματικής συγγένειας και δημιουργούσαν καθήκοντα κι υποχρεώσεις μεταξύ τους.

Το πρώτο Πάσχα μετά τη βάφτιση υποχρεωτικά ο νουνός τούστελνε λαμπάδα, κόκκινα αυγά, φορεματάκια, παπουτσάκια και διάφορα άλλα "κουμπαριάτικα". Τις επόμενες Πασχαλιές λαμπάδα, κόκκινα αυγά.

Τα έθιμα αυτά διατηρούνται με παραλλαγές και σήμερα. Οι γονείς του παιδιού σέβονται τον κουμπάρο σαν τους γονείς τους. Ο αναδεξιμιός την Κυριακή της Μετανοίας τις Αποκριές πήγαινε στο σπίτι του νουνού για συγχώρεση. Κάνοντας ο μικρός μιά μετάνοια (γονυκλισία) μπροστά στο νουνό και νουνά φιλούσε το χέρι τους κι έλεγε:

"Σχωρεμένα νουνέ!" Εκείνοι μαζί με τη συγχώρεση του έδιναν χρήματα, καρύδια, γλυκά και άσπρο βρασμένο αυγό.

Η συγγένεια ήταν ιερό καθήκον. Δεν μπορούσε ο κουμπάρος να πα-

ντρευτεί κορίτσι του νουνού του, ούτε και ο νουνός μπορούσε να πάρει κορίτσι του κουμπάρου στο γιό τους, γιατί θεωρούνταν αδέρφια.

ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ

Η μάνα του μωρού μετά το φάσκιωμα, για να το καταφέρει να κοιμηθεί, γίνονταν τραγουδίστρια και νανουριστά το κοίμιζε. Αν το παιδί είχε κάποια παραξενιά, όπως όταν έβγαζε δοντάκια του, τότε παίρνε στην αγκαλιά και το κουνούσε πέρα-δώθε τραγουδώντας διάφορα τραγουδάκια.

Άλλοτε πάλι το κοίμιζε στην ξύλινη κούνια του και την κουνούσε με το χέρι ή το πόδι μέχρι να το πιάσει ο ύπνος και ησυχάσει.

Φυσικά δεν έφθανε μόνο το κούνημα, έπρεπε αυτό να το συνοδεύει κι ένα ωραίο γλυκό και πιανίσιμο τραγούδι, ώστε να του γλυκάνει την ψυχή του και να κοιμηθεί σαν αγγελούδι. Τα τραγούδια αυτά που συνόδευαν στον ύπνο το παιδί ήταν τα νανουρίσματα.

Ήταν αυτοσχέδια, χαρωπά, λαϊκού τόνου τραγούδια. Κάθε μάνα γίνονταν εμπνεύστρια ποιητικού λόγου ή μάθαινε τα τραγούδια αυτά από άλλες γυναίκες, στο ίδιο σχεδόν μοτίβο με λίγες παραλλαγές. Η περίσσια αγάπη για το παιδί της Ελληνίδας μητέρας, από την αρχαιότητα ακόμα την έσπρωχνε να συνταιριάζει διάφορα μικροτραγούδα.

Νανουριστά η μάνα του δημιουργούσε την ψυχική γαλήνη, την εμπιστοσύνη και την αγάπη του προς τη μάνα.

Δημιουργούσε με την στοργή της στην ψυχή του παιδιού ισχυρό αρχέτυπο και προσωπικότητα αντρειωμένη, γίνονταν η μεγάλη σύντροφος και προστάτης της ζωής του.

Έτσι ποτέ δεν θα συναντήσει κανείς εύκολα μητέρα που να μη ομιλεί φυσικά δηλαδή αψυχολόγητα στο παιδί της. Είναι η μάνα για το παιδί της η φυσική παιδαγωγός και αναντικατάστατη τροφός του. Στο Φλάμπουρο συνηθίζονται τα παρακάτω νανουριστά του παιδιού τραγούδια:

Νάνι νάνι – νάνι του
 ώσπου ναρθ' η μάνα του
 να του φέρει λούλουδα
 λούλουδα, τριαντάφυλλα
 και μοσχογαρίφαλλα.

Μάρε γιέμ μάρε γιέμ'
 μάρε γιε μου κανακάρι
 Πια γυναίκα θα σε πάρει.
 Πια κυρά και πια μαντόνα
 θα σου στρώνει τα σεντόνια

Ο ύπνος τρέφει το παιδί
 κι ο ήλιος το μουσχάρι
 κι ένα κρασί το γέροντα
 τον κάνει παλληκάρι.

Έλα ύπνε και πάρε το
 και γλυκοκοίμισέ το
 και στου βεζύρι το μπαχτσέ
 γλυκοσεργιάνισέ το

Μικρό μικρό σου τόδωσα
 μεγάλο φέρε μου το
 μεγάλο σαν ψηλό βουνό
 ίσιο σαν κυπαρίσσι,
 ν' απλώνονται οι κλώνοι του
 σ' ανατολή και δύση.

Χαρίκλεια Κοίδου "Πισοδέρι Φλώρινας"

Άλλο νανούρισμα

Έχω γιο κι έχω χαρά
που θα γίνω πεθερά.
Έχω γιο κι έχω καμάρι
που θα γίνει παλληκάρι.

Έχω γιο μοναχογιό
παίρνω νύφη κάνει δυό.
Κάνει η νύφη μου παιδιά
και γεμίζει η γειτονιά.

Κοιμήσου μεσ' στην κούνια σου
και τα χρυσά πανιά σου
η Παναγιά η Δέσποινα
να είναι συντροφιά σου.

Ο ύπνος τρέφει τα μωρά
κι η γειά τα μεγαλώνει
Η Παναγιά και ο Χριστός
τα καλοξημερώνει.

(Ελλάς Αθηναίου – Στυλιάδου)

Το παρακάτω ποίημα χαρακτηριστικό για τη μάθηση και περιέργεια του παιδιού προνηπιακής ηλικίας με καμάρι οι μάνες, αλλά και παπούδες απαγγέλλουν στα εγγονάκια τους.

Μιά φορά κι ένα καιρό
σε ποτάμι δροσερό
έν' αρνάκι το καημένο
είχε πάει διψασμένο.

Μα για τύχη του κακή
ένας λύκος φτάνει εκεί
– Κλέφτη θα τιμωρηθείς,
ήρθες δω στον ποταμό μου
και μου πίνεις το νερό μου!
– Μα της μάνας μου το γάλα
ούτε μιά δεν ήπια στάλα.
– Αν δεν τόπιες το ποθούσες
με το μάτι το ρουφούσες,
και το στόμα του ανοίγει
και το δύστυχο το πνίγει...

Μόλις απαγγέλλνει το τελευταίο στίχο χουφτώνει το λαιμό του παιδιού χαρακτηριστικά και μετά του γαργαλά το στήθος του.

ΤΑΧΤΑΡΙΣΜΑΤΑ

Τα νανουρίσματα πήραν την ονομασία από τις λέξεις νάνι-νάνι, έτσι τα ταχταρίσματα πήραν τ' όνομά τους από το τάχτι-τάχτι, που τραγουδούσαν οι μανάδες και τα χόρευαν, άλλες λέγανε ωχ-τιριρι, χόϊ μπομπώ, τραλαλά-τραλαλά.

Να τραγούδι που τραγουδούσαν οι παλιοί παπούδες στο Φλάμπουρο, ταχτάρισμα.

Ωχ! τιριρίκαι χόϊ μπομπώ
μες τον κόρφο σου να μπω,
σαν τ' αυγό να κυλιστώ
σαν τον ψύλλο να τσιμπώ.

Βρι - μωρέ βρίσκω τσούπρες που κεντάνε
βρίσκω τσούπρες που κεντάνε
και με γλυκοχαιρετάνε.

Τραγούδια Νικολάου Στεφανίδη. Γραικός.

ΤΟ ΧΡΟΝΙΑΣΜΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Σαν χρόνιζε το παιδί στην ηλικία γιόρταζαν στο χωριό, η μάνα με τους σπιτικούς και συγγενείς. Ήταν σαν να λέμε σήμερα τα πρώτα γενέθλια του παιδιού, που δεν γιορτάζανε τότε. Το πρωινό της ημέρας χρονίσματος η μάνα του παιδιού μπροστά στους σπιτικούς και λίγους καλεσμένους σκορπούσε στο πάτωμα διάφορα αντικείμενα - εργαλεία, (σφυρί, τανάλια, μέτρο, μολύβι, τετράδιο) που έδειχναν όλα τα γνωστά επαγγέλματα. Τότε αν περπατούσε -που συνήθως ήταν σε θέση- τόπαιρνε η μάνα του στράτα και το έφερνε στο δωμάτιο. Εκείνο καθώς έμπαινε μέσα άρπαζε ένα από το σκόρπια αντικείμενα, που του τραβούσε την προσοχή κι οι σπιτικοί και οι παρόντες άρχιζαν να γελούν και να χαίρονται, γιατί πίστεψαν πως το παιδί θ' ακολουθούσε εκείνο το επάγγελμα, που αντιπροσώπευε το εργαλείο ή αντικείμενο που πρωτοπήρε.

Η μάνα ή η γιαγιά τότε τόπαιρνε στην αγκαλιά, το φιλούσε, τούδινε "ζαχαράτα". Η μάνα του στη συνέχεια τούκοβε τα μαλιά και τα νύχια, που έως τότε δεν ήταν συνήθεια και σωστό να τα κόψουν.

Του κοριτσιού περιποιούνταν με καμάρι κι επιμέλεια τα μαλλιά, γιατί αυτά ανέκαθεν για το κορίτσι είναι η ομορφιά και καλαισθησία του κεφαλιού.

Το κορίτσι στη συνέχεια το φόρτωναν (ζαλίκωναν) με ξερά ξύλα στην πλάτη δένοντάς τα με τριχιά ψιλή. Έτσι το κάνανε σαν δίδαγμα να μάθει να κουβαλάει ξύλα στο σπίτι "τσάκνα", όπως συνήθιζαν κείνα τα χρόνια οι γυναίκες, να κουβαλούν ξερά ξύλα ζαλικωμένες από το δάσος.

Το κρατούσε η μάνα από το χέρι φορτωμένο με τα ξύλα και το περιπατούσε στην αυλή ή αλώνι του σπιτιού, να συνηθίζει και να μάθει τα κατατόπια.

Το διάστημα μέχρι να χρονίσει το παιδί, όχι μόνο δεν του έκοβαν μαλλιά και νύχια, αλλά δεν έπρεπε ν' αντικρύσει το πρόσωπό του ούτε στο καθρέφτη, γιατί πίστευαν πως αν το παιδί έβλεπε το πρόσωπό του στον καθρέφτη θα πέθαινε πάνω στο χρόνο.

Συνήθιζαν επίσης την ίδια μέρα να τρυπούν τ' αυτιά των κοριτσιών μ' ένα χοντρούτσικο βελόνι για να κρεμάνε τα σκουλαρίκια. Καίγανε τη βελόνα στη φλόγα σ' ένα σπύρτο για να μη πάθουν μόλυνση και σαν κρύωνε την περνούσαν στ' αυτί από τόνα μέρος στ' άλλο, με τρόπο ώστε να μη πονέσει το κορίτσι.

Για να μείνει ανοιχτή η τρύπα περνούσαν με το βελόνι και μια κλωστή μεταξωτή, την έδεναν και την άφηναν στ' αυτί, μέχρι να γειάνει η πληγή του.

Έκαμνε την ίδια μέρα η μάνα μία καλή πίττα "μπουρέκι" με πολλά ψιλά φύλλα ή "ρεθανίκι", στριφτόπιτα. Έτρωγε η οικογένεια και ευχόταν "χαϊρλίθικα. Να μας ζήσει".

Θάνατος. Αν η γέννηση είναι η πρώτη είσοδος, ο θάνατος είναι η δεύτερη πύλη εξόδου της ζωής του ανθρώπου.

Η αναγγελία του γίνεται στο χωριό με ξεχωριστό χτύπημα της καμπάνας. Οι κάτοικοι με το χτύπημα καμπάνας δεν γνωρίζουν συνήθως ποιος ο πεθαμένος. Πρώτες οι γυναίκες βγαίνουν στις αυλές και το δρόμο και αλληλορωτιούνται για τον πεθαμένο. Σε λίγα λεπτά της ώρας μαθαίνουν το όνομά του. Ού! φωνάζουν οι γυναίκες σώθηκε ο καημένος -νη πολύ υπέφερε άρρωστος. "Σχωρέθηκε", "γλύτωσε"!

Σαν διαπιστωθεί ο θάνατος οι σπιτικοί φροντίζουν:

Ν' αλλάξουν γρήγορα τα ρούχα του πεθαμένου. Αν αργήσουν θα πάθει το σώμα του ακαμψία, πρέπει να προφτάσουν όσο ακόμα είναι ζεστό το σώμα.

Επικρατεί στο Φλάμπουρο Δροσοπηγή το έθιμο, να ντύνουν το νεκρό σπιτικοί του, τα παιδιά του, αν είναι πατέρας ή μητέρα τους, για να πάρουν την ευχή τους.

Πλένουν το πρόσωπο του νεκρού, χέρια, πόδια με νερό. Τοποθετούν στο στόμα του νεκρού νόμισμα μεταλλικό να το έχει εισιτήριο για την άλλη ζωή. (Πιστεύουν ότι ο Άγιος Πέτρος το εισπράτει). Κλείνουν τα μάτια του και δένουν τις σιαγώνες του με το κεφάλι με άσπρο τούλινο μαντήλι. Λύνουν το μαντήλι πριν την ταφή και το κρατούν. Είναι καλό φυλαχτό για τ' αγόρια του πεθαμένου να το φορούν επάνω τους σε τσέπη 20-40 μέρες, ή στ' ασπρόρουχα αργότερα στο σπίτι. Πιστεύουν ότι, όπως κράτησε σφιχτό το στόμα του πεθαμένου, θα κλείσει και τα στόματα των άλλων, τις κακογλωσσιές.

Το ντύνουν με καθαρά εσώρουχα. Οι γυναίκες κρατούσαν πολύ πριν το θάνατο σε μπογαλάκι τ' απαραίτητα ρούχα ακόμα και το σάβανο. Οι φτωχότεροι φορούν παπούτσια καινούργια της αγοράς πρόχειρα και φτηνά τα λένε "μέστε". Δένουν και τα πόδια του ελαφρά, να είναι κοντά - συμμετρικά και τα λύνουν πριν την ταφή, που μένουν πια ακίνητα.

Αγοράζουν τρεις πήχες άσπρο ύφασμα για σάβανο. Την "κάσα" (φέρετρο) κατασκευάζουν χωριανοί τεχνίτες με κανούργια ή παλιά σανίδια. Υπήρχαν φτωχοί του χωριού που στερούνταν τα πιο απαραίτητα και αυτήν την κάσα. Κάποιος τεχνίτης γείτονας ή συγγενής φρόντιζε. Κανένας δεν ενταφιάζονταν σηκωτός σε κιλίμι, όπως σε άλλα μέρη.

Ο ξύλινος σταυρός έγραφε I.X.N. Όσο φώτιζε η μέρα ερχόνταν γυναίκες με κηριά και λουλούδια του κήπου να συλλυπηθούν και να μοιρολογήσουν. Οι άντρες μόνο με κηριά. Άναβαν τα κηριά στην πιατέλα με το αλεύρι κοντά στο νεκρό. Απίθωναν τα ντόπια λουλούδια στην κάσα του νεκού. Μό-

λις αντίκρυζαν το νεκρό συλλυπόυνταν τους σπιτικούς πιάνοντας από το χέρι. Έκαναν τρεις μετάνοιες και φιλούσαν το νεκρό στο μέτωπο, στα σταυρωτά χέρια ή το εικόνισμα που είχε πάνω του.

Αρχίζουν τα μοιρολόγια οι γυναίκες, αυτά που ο λαός μας τα λέγει και μυρσιολόγια και τραγουδούν με αυτοσχέδια λόγια, πολύ λυπητερά ελληνικά ή αρβανίτικα και (το χωριό ήταν παλιότερα δίγλωσσο) μακρόσυρτα. Μ' αυτά τραγουδούν τα χαρίσματα, τις οικογενειακές επιτυχίες κι αποτυχίες, τη νοικοκυροσύνη, τα πάθια εδώ ή στην ξενιτιά του πεθαμένου.

Αυτές οι επισκέπτριες μοιρολογίστρες μαζί με τις σπιτικές γυναίκες ακολουθούν την πρώτη που προηγείται στ' αυτοσχέδια λόγια λυπητερά.

Μερικές μυρσιολογίστρες αυτοσχεδιάζοντας με επιτυχία πρώτες στα λόγια τραγουδούν τις αρετές, τις χάρες, τα βάσανα δικών τους πρόσφατα πεθαμένων και τους στέλνουν τους καημούς και τα χαιρετίσματα.

Αν έχει πεθάνει μικρός γιός η μάνα δέρνεται πρώτη με τα λόγια για το αγγελούδι που πέταξε πριν απλώσει τα φτερά του. Πάντως και σ' αυτήν την περίπτωση στο Φλάμπουρο τα λόγια είναι αυτοσχέδια, λυπητερά με κατάληξη ομαδική ώχ! ώχ!

Σε χωριά Ηπειρωτικής προελεύσεως κατοίκων μοιρολογούν έντεχνα λόγια όπως τα παρακάτω:

Μάνα και γιος εκάθονταν σ' ένα προσκεφαλάκι
Μάνα κρατούσε το κερί κι ο γιος της ξεψυχούσε.
– Άφησε μάνα μ' το κερί και κράτα το κεφάλι μ'
ώσπου να βγει η ψυχούλα μου να γειάνει το κορμί μου,
γιατ' ήρθε η ώρα η πικρή, πικρή φαρμακωμένη.
– Τι λές, τι λές παιδάκι μου, τι λές παλικαράκι μ'!
– Πάψε μάνα μ' τα κλάματα και ξελησμόνησέ με!

(Από συλλογή Κ. Καραπατάκη. Σύδενδρο)

Τα μοιρολόγια είναι πολύ γνωστά από την εποχή των τραγικών Ελλήνων ποιητών, όπως Ευριπίδη και άλλων. Οι χοροί στα έργα των μοιρολογούν τα πάθη των ανθρώπων. Αλλά και από την εποχή του Ομήρου είναι γνωστά. Στην Ιλιάδα: Οι Τρωαδίτισσες, η μητέρα κι η γυναίκα του σκοτωμένου Έκτορα Αντρομάχη μοιρολογούν¹ σαν φέρνει ο πατέρας Πρίαμος το πτώμα του:

Πρώτη η Αντρομάχη η χιονοβράχιονη κινάει το μοιρολόγι κρατώντας το κεφάλι του Έκτορα του αντροφονιά στα χέρια:

1. Οι ρώσοι στη Σιβηρία συνηθίζουν η κόρη να μοιρολογεί στον τάφο της πεθαμένης μητέρας, να δώσει την ευχή της να παντρευτεί. Η Ρωσία του Πίτερ Ουσίνωφ Ε.Τ. 1 2-12-89

"Άντρα μου εχάθης πα στα νιάτα σου, κι εμένα αφήνεις χήρα στο σπίτι μέσα, κι είναι ανήλικο, μικρό παιδάκι ο γιός μας που οι δόλιοι, εσύ και εγώ, γεννήσαμε κι ουδέ που θα προφτάσει, να μας τρανέψει λέω· πρωτύτερα συθέμελο το κάστρο θα πατηθεί, τι αλήθεια εχάθηκες εσύ ο διαφενευτής του, που τις σεμνές γυναίκες γλύτωνες και τα μωρά παιδιά τους".

(Ιλιάδα Ω' στοίχοι 723-730. Μετ. Ν. Καζαντζάκη Ι. Θ. Κακριδή)

Τη νύχτα δε μοιρολογούν και σκεπάζουν το πρόσωπο του νεκρού με το σάβανο.

Ξενυχτούν πολλές γυναίκες γύρω από το νεκρικό φέρετρο και φυλάγουν μη περάσει γάτα κάτω από το νεκρό, γιατί ο νεκρός θα βρουκολακιάσει. Οι άντρες ξενυχτούν σε ξεχωριστό δωμάτιο. Προσφέρουν οι σπιτικοί καφέδες, μεζέδες, τυρί, ελιές, φρούτα σε πιατάκια και ξηρούς καρπούς. Αν ο πεθαμένος είναι ηλικιωμένος σερβίρουν και κρασί.

Στην πόλη της Φλώρινας διηγούνται, ότι σε ξενύχτι πολύ ηλικιωμένου νεκρού, οι μεζέδες και η μεγάλη χρήση κρασιού μετέτρεψαν το λυπητερό περιβάλλον σε ευθυμία και πλούσιο συμπόσιο.

Για την κατασκευή της κάσας και του μνήματος μετρούσαν το νεκρό με σπάγγο. Την ημέρα της ταφής μαζεύονταν στο σπίτι συγγενείς, φίλοι και γνωστοί. Όλοι φορούν την επίσημη ενδυμασία. Μιλούν μεταξύ τους. Λέγουν: "Μας μάζεψε όλους! μας έκαμε την ημέρα αργία, ο μακαρίτης".

Η εκφορά του νεκρού μετά την νεκρική δέηση στο σπίτι από τον παπά γίνεται με ησυχία, αφού προηγείται ο παπάς, ψάλτης, που κρατούν λαμπάδα κίτρινη με μαύρο μαντήλι δεμένες, που προσέφερε η οικογένεια.

Όλο το χωριό παρακολουθεί το ξόδι. Στην εκκλησία μετά τη νεκρώσιμη ακολουθία με το "δεύτε τελευταίον ασπασμόν" όλοι χαιρετούν το νεκρό και τον ασπάζονται στο μέτωπο, τα χέρια καθώς και την εικόνα.

Ακολουθούν όλοι μέχρι το νεκροταφείο για την ταφή. Πρώτος ο παπάς μετά τη σχετική ψαλμωδία στον τάφο με τα λόγια:

"Του Κυρίου η γη" ρίχνει με το φτυάρι λίγο χώμα στον τάφο του νεκρού. Όλοι ρίχνουν λίγο χώμα. Στην είσοδο του νεκροταφείου είναι με τη σειρά οι σπιτικοί και δέχονται με χειραψία, ασπασμούς των συγγενών, τα συλλυπητήρια. Ευχές! "Θος χωρέστον! -η", "Να ζήσετε εσείς να τον θυμάστε", "Την ευχή του νάχετε"!

Συνέχεια στην είσοδο νεκροταφείου γυναίκες κι άντρες όρθιοι μοιράζουν ψωμάκια, ελιές, τυρί, λουκούμια και λίγο στάρι βρασμένο. Είναι η λεγόμενη σ' άλλα μέρη "μακαριά".

Καλούνται στο σπίτι και όσοι έρχονται αμέσως μετά την ταφή κάθονται στραυροπόδι μπροστά σε μακρουλές μεσάλες – όπου σερβίρουν το τραπέζι.

Έστρωναν όμως και ψηλά σε τραπέζια. Πρώτος ο παπάς ευλογεί την "κούπα" που σε πιάτο υπάρχει βρασμένο στάρι σκέτο και φλυτζάνι με κρασί.

Τα φαγητά είναι ψάρι γριβάδι, η μπακαλιάρος παστός, ξαλμυρισμένος, φασόλια μαγειρεμένα, ελιές και ποτά κρασί σπιτικό μπρούσικο ή Αμυνταίου. Ποτέ τέτοια μέρα δεν τρώνε κρέας.

Το μεγάλο πένθος κρατούσε 40 ημέρες. Έμεναν αξούριστοι και ακούρευτοι όλοι αυτό το διάστημα. Μέχρι τα εννιάμερα περισσότερο, αλλά και μέχρι τα 40 έρχονται συγγενείς και γνωστές γυναίκες στο σπίτι του πεθαμένου, με πίττες απαραίτητα, νεκροκουλούρες ταψιού, αλλά και κότες βραστές, καφέ, ζάχαρη για τα "σχώρια" (Μπλέδουρα) και τρώγουν με σχετικές ευχές.

Κάθε πρωί στα εννιάμερα πηγαίνουν γυναίκες στον τάφο και μοιρολογούν. Όταν γυρίσουν στο σπίτι μετά τον καφέ προσφέρει η οικογένεια πίττα, λαγγίτες ζεστές, τυρί. Αλλά και οι γυναίκες συγγενείς προσφέρουν μετά τα μοιρολόγια στο νεκροταφείο λαγγίτες, πίττες κ.λπ.

Όταν νιά γυναίκα έχανε τον άντρα της νιός κι αυτός κι άφηνε ορφανά παιδιά η χήρα το θρηνούσε 5 και πολλά ακόμα χρόνια πάνω στο τάφο πρωί σαν ανέβει ο ήλιος και τ' απόγιομα νωρίς πριν να γύρει ο ήλιος παρέα με αδερφές του ή μετά χρόνια ξομοναχιασμένη. Σ' όλο αυτό το διάστημα φορεί το μαύρο μαντήλι χαμηλά και μαύρα φουστάνια. Πολλές δεν δευτεροπαντρεύονταν για χατήρι των παιδιών.

Αλλά και νιός γιός σαν πέθαινε οι γονείς τον πενθούσαν χρόνια. Δεν πήγαιναν σε γάμους, ούτε στενών συγγενών μέχρι 5 χρόνια. Στο διάστημα αυτό έστελναν τ' άλλα παιδιά τους αν παντρεύονταν πολύ στενός συγγενής.

Μνημόσυνα. Γίνονται στην εκκλησία τα **εννιάμερα**. Ακολουθούν επίσης στην εκκλησία τα **σαραντάμερα**. Στα 40 παρακολουθούν στην εκκλησία πολλοί σπιτικοί, συγγενείς, γνωστοί. Ανάβουν τα κηριά κοντά στο τραπέζι με τα κόλλυβα, χαιρετούν και ασπάζονται τους σπιτικούς του νεκρού. Ακολουθεί μετά τη διανομή των κολλύβων τραπέζι στο σπίτι.

Στο τραπέζι αυτό επιτρέπεται το κρέας εκτός περιόδου νηστείας. Άλλο μνημόσυνο γίνονταν στα 6/μηνα και το πιο επίσημο πάνω στο χρόνο από το θάνατο. Το τραπέζι στο σπίτι ήταν παρόμοιο με εκείνο του σαρανταήμερου. Ακόμη και τριετίας μνημόσυνο συνηθίζονταν.

Η ανακομιδή των λειψάνων γίνονταν απαραίτητα μετά 5 χρόνια. Μαζεύονταν στον τάφο οι σπιτικοί. Έσκαβαν και προσπαθούσαν να βρουν το δαχτυλίδι του πεθαμένου. Ήταν για φυλαχτό κι άλλες συνήθειες.

Άλλη συνήθεια ήταν να πλένουν τα κόκκαλα με νερό και κρασί. Έπιναν νερό από τη νεκροκεφαλή, να έχουν την ευχή του νεκρού πατέρα, μητέρας, πάπο, γιαγιάς.

Κάθε οικογένεια τη Μ. Πέμπτη για τους νεκρούς αγοράζει –και μέχρι σή-

μερα γίνεται— από την αγορά της Φλώρινας 3-4 τεμάχια, ειδικά κεριά, λεγόμενα "τόπια" από πολύμετρο με φιτίλι κερι, που σπάνια βιοτεχνία άλλης πόλης κατασκεύαζε και κατασκευάζει σε καλλιτεχνικά σχήματα, ωραία σε εμφάνιση και τα ανάβουν στην εκκλησία οι γυναίκες κάθε Κυριακή και ψυχασάββατα, στη μνήμη των νεκρών και τα σβήνουν μόλις περάσουν "τα άγια", Μεγάλη είσοδος. Με το έθιμο πιστεύουν, ότι φέγγουν τους πεθαμένους στον τάφο. Ο λαός πιστεύει στο φως Ανάστασης, όχι το σκοτάδι!

Ο εικονιζόμενος συγγραφέας Χαράλαμπος Ι. Στυλιάδης γεννήθηκε στο Φλάμπουρο Ν. Φλωρίνης. Ηπειρωτικής καταγωγής η οικογένειά του. Απόφοιτος Διδασκαλείου, έτυχε επί δύο χρόνια μετεκπαιδύσεως στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Με τη λογοτεχνία και τα γράμματα γενικά ασχολείται από τα νεανικά του χρόνια.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ

1. ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΓΙΟΡΤΑΖΕΙ. Σκετς - θεατρικά έργα σελ. 70 έκδ. 1955.
2. ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΣΚΗΝΗ. Σκετς - θεατρικά έργα σελ. 105 εκδ. 1958.
3. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (Μακεδόνες -Ελληνισμός των) σελ. 38 εκ. Α' εκ. Β' 1968.
4. ΣΧΟΛΙΚΑ-ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ Δημ. Σχολείου σελ. 238 Α', Β', Γ' εκδόσεις.
5. ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ (29 έγχρωμες και 12 ασπρ. εικόνες) σελ. 465 έκδοση 1989.
6. ΙΣΠΑΝΙΑ ΔΟΜ. ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΣ (ασπρόμ. εικόνες) σελ. 48 έκδοση 1989.
7. ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΦΛΑΜΠΟΥΡΟ, Ν. Φλωρίνης. Οικιστική-Ιστορική έρευνα σελ. 112 έκδοση 1990.
8. Το λήμμα, «Μακεδονικός Αγώνας» στη Μεγ. Εγκυκλοπαίδεια Χάρη Πάτση. Σελίδες δίστηλες 12. (Εικόνες 8).
9. ΑΡΘΡΑ, εκπαιδευτικά, Ιστορικά κείμενα σε εφημερίδες - περιοδικά.